

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै सत्रमांसता तेषां पृश्निर्धर्मधुगांसीत्।
सर्जीषेणो जीवत् तैऽब्रुवन्। कस्मै नु सत्रमांस्महे। यैऽस्या
ओषधीर्न जनयाम् इति। ते दिवो वृष्टिमसृजन्त। यावन्तः
स्तोका अवापद्यन्त। तावन्तीरोषधयोऽजायन्त। ता जाताः
पितरो विषेणालिम्पन्॥१॥

तासां जुग्ध्वा रुप्यन्त्यैत्। तैऽब्रुवन्। क इदमित्थमंकरिति।
वयं भागधेयमिच्छमाना इति पितरोऽब्रुवन्। किं वो
भागधेयमिति। अग्निहोत्र एव नोऽप्यस्त्वित्यब्रुवन्। तेभ्य
एतद्भागधेयं प्रायच्छन्। यद्धुत्वा निमार्ष्टि। ततो वै त
ओषधीरस्वदयन्। य एवं वेद॥२॥

स्वदन्तेऽस्मा ओषधयः। ते वत्समुपावासृजन्। इदं नो
हव्यं प्रदापयेति। सोऽब्रवीद्वरं वृणै। दश मा रात्रीर्जातं न
दोहन्। आसङ्गवं मात्रा सह चरणीति। तस्माद्वत्सं जातं
दश रात्रीर्न दुहन्ति। आसङ्गवं मात्रा सह चरति। वारैवृतुः
ह्यस्य। तस्माद्वत्सं सः सृष्टधयं रुद्रो घातुकः। अति हि
सन्धान्धयति॥३॥

अलिम्पन्वेद घातुक एकं च॥ [१]

प्रजापतिरग्निमसृजत। तं प्रजा अन्वसृज्यन्त। तमभाग
उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुत्समानो-
ऽन्वैत्। तमवरुधं नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत।
सोऽग्निरुपांरमतातापि वै स्य प्रजापतिरिति। स
रराटादुदमृष्ट॥ ४॥

तदधृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताअ्यैष्ठलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्रराटादुदमृष्ट। तस्माद्रराटे
केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृह्णात्। तद्व्यचिकित्सत्।
जुह्वानी(३) मा हौषा(३)मिति। तद्व्यचिकित्सायै जन्म। य
एवं विद्वान् विचिकित्सन्ति॥ ५॥

वसीय एव चेतयते। तं वाग्भ्यवदञ्जुह्वीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।
तत्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवस्वाहाकारस्य जन्म वेद।
करोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण
जुह्वति॥ ६॥

भोगायैवास्य हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स
गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।
सोऽजामसृजत॥ ७॥

सोऽग्निरभिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं

पुनः प्राविंशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयात्। इत्यब्रवीत्। स एतद्भागधेयमभ्यंजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥

तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः। उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथं नौ होष्यन्तीति। सायमेव तुभ्यं जुहवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुह्यात्। उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाऽग्नये सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते। अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति॥१०॥

प्रेव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्। तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते सूर्येऽग्निहोत्रं जुहोति॥११॥

प्रेव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्। अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसंतः। यस्तयोरन्यं राधयत्यन्यं न। उभौ वाव स तावृच्छतीति। अग्निं वावा-

ऽऽदित्यः सायं प्र विशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तं ददृशे। उभे
हि तेजसी सम्पद्येते॥१२॥

उद्यन्तं वावाऽऽदित्यमग्निरनु समारोहति। तस्माद्धूम
एवाग्नेर्दिवा ददृशे। यदग्नये सायं जुहुयात्। आ सूर्याय
वृश्चेत। यत्सूर्याय प्रातर्जुहुयात्। आऽग्नये वृश्चेत। देवताभ्यः
समदं दध्यात्। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहेत्येव सायं
होतव्यम्। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति प्रातः।
तथोभाभ्यां सायं हूयते॥१३॥

उभाभ्यां प्रातः। न देवताभ्यः समदं दधाति। अग्निर्ज्योति-
रित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। प्रजा ज्योतिरित्याह। प्रजा एवास्मै
प्र जनयति। सूर्यो ज्योतिरित्याह। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो
दधाति। ज्योतिरग्निः स्वाहेत्याह। प्रजा एव प्रजाता अस्यां
प्रतिष्ठापयति॥१४॥

तूष्णीमुत्तरामाहुतिं जुहोति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै।
यदुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्। यथाऽतिथये प्रद्वुताय
शून्यायावसथायाहार्यं हरन्ति। तादृगेव तत्। काऽऽह
ततस्तद्भवतीत्याहुः। यत्स न वेद। यस्मै तद्धरन्तीति।
तस्माद्यदौषसं जुहोति। तदेव सम्प्रति। अथो यथा
प्रार्थमौषसं परिवेवेष्टि। तादृगेव तत्॥१५॥

अमृष्टं विचिकित्सन्ति जुह्वत्यजामंसृजताग्निहोत्रं सूर्याय प्रातर्जुहोति जुह्वति सम्पद्येते हूयते

स्थापयति सम्प्रति द्वे च॥ [२]

रुद्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। पत्नीं॑ स्था॒ली। यन्मध्ये॑ऽग्नेर॑धि॒श्रयेत्॑।
रुद्राय॑ पत्नी॒मपि॑ दध्यात्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॒चो-
ऽङ्गारा॑न्नि॒रूह्या॑धि॒ श्रयति॑। पत्न्यै॑ गोपी॒थाय॑। व्यन्तान्करोति॑।
तथा॑ पत्न्यप्र॒मायु॑का भवति॥१६॥

घ॒र्मो वा ए॒षोऽशा॑न्तः। अ॒हर॑हः प्र वृ॒ज्यते॑। यद॒ग्निहो॑त्रम्।
प्रति॑षि॒श्वेत्प॒शुका॑मस्य। शा॒न्तमि॑व हि प॒शव्य॑म्। न
प्रति॑षि॒श्वेद्ब्र॒ह्मव॑र्च॒सका॑मस्य। समि॑द्धमि॒व हि ब्र॑ह्मव॒र्चस॑म्।
अथो॑ खलु॑। प्र॒ति॒षिच्य॑मे॒व। यत्प्र॑ति॒षिञ्चति॑॥१७॥

तत्प॑श॒व्यम्। य॒ज्जुहो॑ति। तद्ब्र॑ह्मव॒र्चसि॑। उ॒भय॑मे॒वाकः॑।
प्रच्यु॑तं वा ए॒तद॒स्मालो॑कात्। अ॒गंतं॑ दे॒वलो॑कम्। यच्छ्रु॑तं
ह॒विरन॑भिघारितम्। अ॒भि द्यो॑तयति। अ॒भ्येवैन॑द॒धारय॑ति।
अथो॑ दे॒वत्रै॑वैन॒द्रम॑यति॥१८॥

पर्य॑ग्नि करोति। रक्ष॑सामप॒हत्यै॑। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। यत्प्रा॒चीन॑मु॒द्वास॑येत्।
यज॑मानं शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॑क्षि॒णा। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्॥१९॥

पत्नीं॑ शु॒चाऽर्प॑येत्। उ॒दी॒चीन॑मु॒द्वास॑यति। ए॒षा वै
दे॒वमनु॑ष्याणां॑ शा॒न्ता दिक्। तामे॒वैन॑द॒नूद्वास॑यति॒ शान्त्यै॑।
व॒र्त्म करोति॑। य॒ज्ञस्य॑ स॒न्तत्यै॑। निष्ट॑पति। उपै॒व तत्स्त्व॑णाति।

चतुरुन्नयति। चतुष्पादः पशवः॥२०॥

पशून्नेवावरुन्धे। सर्वान्पूर्णानुन्नयति। सर्वे हि पुण्या राद्धाः।
अनूच उन्नयति। प्रजाया अनूचीनत्वाय। अनूच्येवास्य प्रजा-
ऽर्धुका भवति। सम्मृशति व्यावृत्त्यै। नाहोष्यन्नुप सादयेत्।
यदहोष्यन्नुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मा उपनिधाय॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत।
यदेव गार्हपत्येऽधि श्रयति। तेन गार्हपत्यं प्रीणाति।
अग्निरभिभेत्। आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति। स एताः
समिधमपश्यत्। तामाऽधत्त। ततो वा अग्नावाहुतयो-
ऽधियन्त॥२२॥

यदेनः समयच्छत्। तत्समिधः समित्त्वम्। समिधमा
दधाति। समेवैनं यच्छति। आहुतीनां धृत्यै। अथो
अग्निहोत्रमेवेध्मवत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। यदेकाः समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ
कस्याः समिधि द्वितीयामाहुतिं जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधावा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकाः
समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिं जुहोति। उभे एव
समिद्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
आदीप्तायां जुहोति। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो
यथाऽतिथिं ज्योतिष्कृत्वा परि वेवैष्टि। तादृगेव तत्।

चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो
द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पुशवं उपनिधायान्निग्रयन्तेति तच्चत्वारि च॥———[३]

उत्तरावन्तीं वै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो
देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत वर्सीयान्त्स्यादिति।
कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा
उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥२५॥

यस्यैवं जुहति। भवत्येव। यं कामयेत पापीयान्त्स्यादिति।
भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं कनीयो जुहुयात्। एषा वा
अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्।
यस्यैवं जुहति। परैव भवति॥२६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं
प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवैनं करोति। अग्निहोत्रस्य वै
स्थाणुरस्ति। तं य ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा
अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि
जुहुयात्॥२७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वामाहुतिं जुहोति।
यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवास्वाऽति
क्रामति। अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि। रेतं एव तदधाति।
ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति।

चतुरुन्नयति॥२८॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवतु इति। अग्नौ वैश्वानर इति ब्रूयात्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः। यद्वाह्मणः। हुत्वा द्विः प्राश्नाति। अग्नावेव वैश्वानरे द्वे आहुती जुहोति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि। द्विः प्राश्नाति॥२९॥

षट्स्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्नेव प्रीणाति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं देवत्यमग्निहोत्रमिति। वैश्वदेवमिति ब्रूयात्। यद्यजुषा जुहोति। तदैन्द्राग्रम्। यत्तूष्णीम्। तत्प्राजापत्यम्॥३०॥

यन्निमार्ष्टि। तदोषधीनाम्। यद्वितीयम्। तत्पितृणाम्। यत्प्राश्नाति। तद्गर्भाणाम्। तस्माद्गर्भा अनंश्नन्तो वर्धन्ते। यदाचामिति। तन्मनुष्याणाम्। उदङ्घ्र्यावृत्याचामिति॥३१॥

आत्मनो गोपीथाय। निर्णेनेक्ति शुद्धौ। निष्टपति स्वगाकृत्यै। उद्दिशति। सप्तर्षीनेव प्रीणाति। दक्षिणा पर्यावर्तते। स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते। तस्मादक्षिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरः। अथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तते। हुत्वोप समिन्धे॥३२॥

ब्रह्मवर्चसस्य समिद्धौ। न बर्हिरनु प्र हरेत्। असंस्थितो वा एष यज्ञः। यदग्निहोत्रम्। यदनु प्रहरेत्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। तस्मान्नानु प्रहृत्यम्। यज्ञस्य सन्तत्यै। अपो नि नयति।

अवभृथस्यैव रूपमकः॥३३॥

अभ्वन्भवति जुहुयान्नयति मार्षिं द्विः प्राश्नाति प्राजापत्यमाचामतीन्धेऽकः॥—————[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। अग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः। किं प्रायणमग्निहोत्रमिति। वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्। अग्निहोत्रं यज्ञानाम्। तस्य पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीद्धम्। द्यौरहविर्धानम्। दिव्या आपः प्रोक्षणयः। ओषधयो बर्हिः॥३४॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः। यजमानः पशुः। समुद्रोऽवभृथः। संवत्सरः स्वंगाकारः। तस्मादाहिताग्नेः सर्वमेव बर्हिष्यं दत्तं भवति। यत्सायं जुहोति। रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते। यत्प्रातः॥३५॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दक्षिणा। यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्। त एतदग्निहोत्रं सर्वस्यैव संमवदायाजुहवुः। तस्मादाहुः। अग्निहोत्रं वै देवा गृहाणां निष्कृतिमपश्यन्ति। यत्सायं जुहोति। रात्रिया एव तद्धुताद्याय॥३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्धुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽश्नाति। हुतमेव तत्। द्वयोः पर्यसा जुहुयात्पशुकामस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य एवं वेद। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥३७॥

इमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा
नयति। योनावेव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्येन
जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्येव भवति।
पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै
पशूनवरुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि।
इन्द्रियाव्येव भवति। यवाग्वां ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः।
भागधेयेनैवास्मै सजातानवरुन्धे। ग्राम्येव भवति। अयंज्ञो
वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरं रथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः।
उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः।
द्विर्जुहोति। द्व्यक्षरं बृहत्। बृहत् एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव
तत्सामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति।
विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोप सादयति। पृथिवीमेव
प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति।
हुत्वोप सादयति। दिवमेव प्रीणाति। एता वा
अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्।
यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितं होतारं

ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। प्राणो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो होता। चक्षुर्ब्रह्मा। निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। सायं यावानश्च वै देवाः प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यन्न तर्पयेत्। प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजया पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायं सम्मृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयाऽस्तर्पयति। त एनं तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्पयन्ति। अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहं सायं प्रातर्वज्रं भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो भ्रातृव्या इति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समित्सप्तमी। सप्तपदा शक्करी। शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तत्सायं प्रातर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बर्हिः प्रातरहुताद्याय जायते रुन्धेऽसामा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च प्रातर्यावाणो वज्रस्त्रीणि च॥

[५]

प्रजापतिरकामयताऽऽत्मन्वन्मे जायेतेति। सौऽजुहोत्। तस्याऽऽत्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्। प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमजनिष्महि।

जायतान्न आत्मन्वदिति तेऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै वायुः॥ ४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै पयसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते प्रजापतिं प्रश्नमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो नो जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥ ४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेरहुतादजनीति। तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एव वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति। अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥ ४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति। यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्भवान्। तेन त्वां प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्भवति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदालम्ब्यमवित्वा॥ ४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्यमात्मनो निरमिमीत। तं हुत्वा पराङ्पर्यावर्तत। ततो वै स

मृत्युमपाजयत्। अपं मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं
विदुषः। उतैकाहमुत द्विहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति।
असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥ [६]

रौद्रं गविं। वायव्यमुपसृष्टम्। आश्विनं दुह्यमानम्।
सौम्यं दुग्धम्। वारुणमधि श्रितम्। वैश्वदेवा भिन्दवः।
पौष्णमुदन्तम्। सारस्वतं विष्यन्दमानम्। मैत्रं शरः।
धातुरुद्धासितम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः प्र क्रान्तम्।
द्यावापृथिव्यं ह्रियमाणम्। ऐन्द्राग्नमुपसन्नम्। अग्नेः पूर्वा-
ऽऽहुतिः। प्रजापतेरुत्तरा। ऐन्द्रं हुतम्॥५०॥

उद्धासितं सप्त च॥ [७]

दक्षिणत उप सृजति। पितृलोकमेव तेन जयति। प्राचीमा
वर्तयति। देवलोकमेव तेन जयति। उदीचीमावृत्य
दोग्धि। मनुष्यलोकमेव तेन जयति। पूर्वं दुह्याज्येष्ठस्य
ज्येष्ठिनेयस्य। यो वा गतश्रीः स्यात्। अपरौ दुह्यात्कनिष्ठस्य
कानिष्ठिनेयस्य। यो वा बुभूषेत्॥५१॥

न सं मृशति। पापवस्यसस्य व्यावृत्तयै। वायव्यं वा
एतदुपसृष्टम्। आश्विनं दुह्यमानम्। मैत्रं दुग्धम्। अर्यम्ण
उद्धास्यमानम्। त्वाष्ट्रमुन्नीयमानम्। बृहस्पतेरुन्नीतम्। सवितुः
प्रक्रान्तम्। द्यावापृथिव्यं ह्रियमाणम्॥५२॥

ऐन्द्राग्रमुप सादितम्। सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति।
 योऽग्निहोत्रं जुहोति। यथा खलु वै धेनुं तीर्थे तर्पयति।
 एवमग्निहोत्री यजमानं तर्पयति। तृप्यति प्रजया पशुभिः। प्र
 सुवर्गं लोकं जानाति। पश्यति पुत्रम्। पश्यति पौत्रम्। प्र
 प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहोति।
 य उ चैनदेवं वेद॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणञ्जायते द्वे च॥—————[८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषां त्रिरेकोऽग्निहोत्रमजुहोत्।
 द्विरेकः। सकृदेकः। तेषां यस्त्रिरजुहोत्। स ऋचाऽजुहोत्।
 यो द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽजुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावाधृताम्।
 तस्माद्यजुषाऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे
 एवर्धी अवरुन्धे। अग्निज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं
 जुहोति। रेत एव तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः
 स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य
 हितं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुतः सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
 प्राङ्मुदाद्रवेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
 अथ भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
 स एवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमाच्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीं जायते यजमानः॥ [९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। निहितो धूपायञ्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते। आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥ ५७ ॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्य देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितुरामर्चिरुपावैति लोहिनीकैव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥ ५८ ॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वादित्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥ ५९ ॥

अ॒दि॒त्यास्त॒र्ह्यग्नि॒न्द्रं ए॒वास्या॑ग्नि॒होत्रं॑ हु॒तं भ॑वति दे॒वेषु॑ च॒त्वारि॑ च (यद्ग॒ग्निर्नि॒र्हितः प्र॒थमं॑
सर्वं॑ ए॒व नि॑तरामङ्गा॒राः शरोऽङ्गा॒रा ब्र॒ह्म वसु॑ष्व॒ष्टौ॥) [१०]

ऋ॒तं त्वा॑ स॒त्येन॑ परि॒षिञ्चा॒मीति॑ सा॒यं परि॑षिञ्चति। स॒त्यं
त्व॒र्तेन॑ परि॒षिञ्चा॒मीति॑ प्रा॒तः। अ॒ग्नि॒र्वा ऋ॒तम्। अ॒सावा॑दि॒त्यः
स॒त्यम्। अ॒ग्नि॒मे॒व तदा॑दि॒त्येन॑ सा॒यं परि॑षिञ्चति। अ॒ग्नि॒ना-
ऽऽदि॒त्यं प्रा॒तः सः॑। याव॑द॒होरा॒त्रे भ॑वतः। ताव॑दस्य लो॒कस्य॑।
ना॒र्तिर्न रि॑ष्टिः। ना॒न्तो न पर्य॑न्तोऽस्ति। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्नि॒होत्रं॑
जु॒ह्वति॑। य उ॑चैनदे॒वं वेद॑॥६०॥

अ॒स्ति द्वे च॑॥ [११]

अ॒ङ्गिर॑सः प्र॒जाप॑तिर॒ग्निं रु॒द्र उ॑त्तराव॑र्ती ब्र॒ह्मवा॑दि॒नोऽग्नि॒होत्र॑प्रा॒यणा य॒ज्ञाः
प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यताऽऽत्म॒न्वद्रौ॒द्रङ्ग॑विं दक्षि॒णत॑स्त्रयो वै यद्ग॒ग्निमृ॑तं त्वा॑ स॒त्येनै॑का॒दश॥११॥

अ॒ङ्गिर॑सः प्रै॒व तेन॑ प॒शूने॒व यन्नि॒माष्टि॑ यो वा अ॒ग्नि॒होत्र॑स्यो॒पस॑दो दक्षि॒णतः॑ ष॒ष्टिः॥६०॥

अ॒ङ्गिर॑सो य उ॑चैनदे॒वं वेद॑॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतं दशहोतारम-
पश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं
मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा
असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणत उपोस्ते।
ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो
भवति। प्रजानां सृष्टानां धृत्यै। यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं
यशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं पुरेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणं दक्षिणतो
निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमं गुह्यं
ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशं गमयति। तदेनं

प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति। दर्भस्तम्बमुद्रथ्य
व्याचष्टे॥ ४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्निवत्येव व्याचष्टे। ब्राह्मणो
दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानां मुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं
यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तोरित्याहुः। यस्यान्ते व्याचष्ट
इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव
रुन्धे॥ ५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा
धत्ते। तेनैवोद्धृत्याग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनं जुहोति।
हविर्निर्वप्यं दशहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति।
सामिधेनीरनुवक्ष्यं दशहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव
तनुते॥ ६॥

अभिचरं दशहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः।
नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य
स्वम्। यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत
इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्।
निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः
क्रूरम्। तेन वषट्करोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति।
ताजगार्तिमाच्छति॥ ७॥

दशहोता सृष्ट्या ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥—————[१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपाक्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां सृष्टानां धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स एतं षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य

धृत्यै। सोऽकामयत सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं
सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याऽऽहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
ग्रहत्वम्। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्या-
ऽऽहवनीये जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरं सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र
तनुते। ग्रहो भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो
वै यज्ञो न प्राभवत्। तमेतावच्छः समभरन्॥१२॥

यत्सम्भाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्सम्भारा
भवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे। यज्ञमुखं
वा आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञं सम्भृत्य प्र तनुते। अयज्ञो
वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्। पत्नीर्व्याचष्टे।
यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै
पत्नीनामायतनम्। स्व एवैना आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्धृद्॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स त्रिवृतं
स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत उदतृणत्। तौ
पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षं देवा अन्वसृज्यन्त।
अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं
कामयेत् वसीयान्त्स्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यं कामयेत्

पापीयान्त्स्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव भवति। तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्होता सप्तहोता। ऋतवः संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशवं इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोर्भूयांसं वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरान्सृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहं युष्मांस्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। ऋतून्संवत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाँल्लोकानित्यब्रुवन्। तं वै माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तं चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजयेतेति। स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। जजन्दिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरं हि देवा एतयाऽऽहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वं सुवर्गं लोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा

प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गं
लोकमायन्। यः सुवर्गकामः स्यात्। स पञ्चहोतारं पुरा
प्रातरनुवाकादाग्नीध्रे जुहुयात्। संवत्सरो वै पञ्चहोता।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः। संवत्सर एवर्तुषु प्रतिष्ठाय। सुवर्गं
लोकमेति। तैऽब्रुवन्नङ्गिरस आदित्यान्॥१९॥

क्व स्थ। क्व वः सञ्च्यो हव्यं वक्ष्याम इति। छन्दः स्वित्यब्रुवन्।
गायत्रियात्रिष्टुभि जगत्यामिति। तस्माच्छन्दः सु सञ्च्य
आदित्येभ्यः। आङ्गिरसीः प्रजा हव्यं वहन्ति। वहन्त्यस्मै
प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं वेद।
द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य
एकविंशः। एतस्मिन्वा एष श्रितः। एतस्मिन्प्रतिष्ठितः। य
एवमेतः श्रितं प्रतिष्ठितं वेद। प्रत्येव तिष्ठति॥२०॥

स्यादिति संवत्सरो जनयध्वमिति त्यब्रवीत्पूर्वं इत्यादित्यानृतवः पद्व॥—————[३]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतं दशहोतारमपश्यत्।
तेन दशधाऽऽत्मानं विधाय। दशहोत्राऽतप्यत। तस्य चित्तिः
सुगासीत्। चित्तमाज्यम्। तस्यैतावत्येव वागासीत्। एतावान्
यज्ञक्रतुः। स चतुर्होतारमसृजत। सौऽनन्दत्॥२१॥

असृक्षि वा इममिति। तस्य सोमो हविरासीत्। स
चतुर्होत्राऽतप्यत। सौऽताम्यत्। स भूरिति व्याहरत्।
स भूमिमसृजत। अग्निहोत्रं दंशपूर्णमासौ यजूंषि। स
द्वितीयमतप्यत। सौऽताम्यत्। स भुव इति व्याहरत्॥२२॥

सोऽन्तरिक्षमसृजत। चातुर्मास्यानि सामानि। स
तृतीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स सुवरिति व्याहरत्।
स दिवमसृजत। अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रमृचः। एता वै
व्याहृतय इमे लोकाः। इमान्खलु वै लोकाननु प्रजाः
पशवश्छन्दांसि प्राजायन्त। य एवमेताः प्रजापतेः प्रथमा
व्याहृतीः प्रजाता वेद॥ २३॥

प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते। स पञ्चहोतारमसृजत।
स हविर्नाविन्दत। तस्मै सोमस्तनुवं प्रायच्छत्। एतत्तै
हविरिति। स पञ्चहोत्राऽतप्यत। सोऽताम्यत्। स
प्रत्यङ्बाधत। सोऽसुरानसृजत। तदस्याप्रियमासीत्॥ २४॥

तद्दुर्वर्णं हिरण्यमभवत्। तद्दुर्वर्णस्य हिरण्यस्य जन्म।
स द्वितीयमतप्यत। सोऽताम्यत्। स प्राङ्बाधत।
स देवानसृजत। तदस्य प्रियमासीत्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। तत्सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म। य एव
सुवर्णस्य हिरण्यस्य जन्म वेद॥ २५॥

सुवर्णं आत्मना भवति। दुर्वर्णोऽस्य भ्रातृव्यः। तस्मात्सुवर्णं
हिरण्यं भार्यम्। सुवर्णं एव भवति। ऐनं प्रियं गच्छति
नाप्रियम्। स सप्तहोतारमसृजत। स सप्तहोत्रैव सुवर्णं
लोकमैत्। त्रिणवेन स्तोमैर्नैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत।
त्रयस्त्रिंशेन प्रत्यतिष्ठत्। एकविंशेन रुचमधत्त॥ २६॥

सप्तदशेन प्राजायत। य एवं विद्वान्सोमेन यजते।
 सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमेति। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्यो लोकेभ्यो
 भ्रातृव्यान्प्रणुदते। त्रयस्त्रिंशेन प्रतितिष्ठति। एकविंशेन
 रुचं धत्ते। सप्तदशेन प्र जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न
 निरूह्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते
 प्रजात्यै॥ २७ ॥

अनन्दब्रुव इति व्याहरेद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥ [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
 दक्षिणामनयत्। तामह्वीनात्। तैऽब्रुवन्। व्यावृत्य प्रतिगृह्णाम।
 तथा नो दक्षिणा न ह्वेष्यतीति। ते व्यावृत्य प्रत्यगृह्णन्। ततो
 वै तान्दक्षिणा नाह्वीनात्। य एवं विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां
 प्रतिगृह्णाति। नैनं दक्षिणा ह्वीनाति॥ २८ ॥

राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
 आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। सोमाय
 वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति।
 रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवैनां देवतया प्रति-
 गृह्णाति। वरुणायाश्वमित्याह॥ २९ ॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
 पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवैनं देवतया प्रति
 गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः। स्वयैवैनं
 देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान् इत्याह। इयं

वा उ॒त्ता॒न आ॒ङ्गीर॒सः॥३०॥

अ॒न॒यै॒वैन॒त्र॒तिं गृ॒ह्णा॒ति। वै॒श्वान॒र्य॒र्चा रथं॑ प्र॒तिं गृ॒ह्णा॒ति।
वै॒श्वान॒रो वै दे॒वत॑या॒ रथः॑। स्व॒यै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्र॒तिं गृ॒ह्णा॒ति।
तेना॑मृ॒त॒त्वम॑श्या॒मित्या॑ह। अ॒मृ॒तमे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। वयो॑ दा॒त्र
इत्या॑ह। वयं॑ ए॒वैनं॑ कृ॒त्वा। सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति। मयो॑
मह्य॑मस्तु प्र॒तिग्र॑ही॒त्र इत्या॑ह॥३१॥

यद्वे शि॒वम्। तन्म॑यः। आ॒त्मन॑ ए॒वैषा॑ परी॒त्तिः। क इ॒दं कस्मा॑
अदा॒दित्या॑ह। प्र॒जाप॑तिर्वै कः। स प्र॒जाप॑तये ददाति। कामः
कामा॒येत्या॑ह। कामे॑न हि ददाति। कामे॑न प्र॒तिगृ॑ह्णाति। कामो॑
दा॒ता कामः॑ प्र॒तिग्र॑ही॒तेत्या॑ह॥३२॥

कामो॑ हि दा॒ता। कामः॑ प्र॒तिग्र॑ही॒ता। कामः॑ स॒मु॒द्रमा॑वि॒शे॒-
त्या॑ह। स॒मु॒द्र इ॒व हि कामः॑। ने॒व हि काम॑स्यान्तोऽस्ति।
न स॒मु॒द्रस्य॑। कामे॑न त्वा॒ प्र॒तिगृ॑ह्णा॒मीत्या॑ह। येन॑ कामे॑न
प्र॒तिगृ॑ह्णाति। स ए॒वैनं॑म॒मुष्मि॑ल्लो॒के काम॑ आगच्छति।
कामे॑तत्त ए॒षा ते॑ काम॑ दक्षि॒णेत्या॑ह। काम॑ ए॒व तद्य॑ज॒मानो॑-
ऽमुष्मि॑ल्लो॒के दक्षि॑णामिच्छति। न प्र॒तिग्र॑ही॒तरि॑। य ए॒वं
वि॒द्वान्दक्षि॑णां प्र॒तिगृ॑ह्णाति। अ॒नृ॒णामे॒वैनां॑ प्र॒तिं गृ॒ह्णा॒ति॥३३॥

द्वीनात्यश्वमित्याहाङ्गीरसः प्र॒तिग्र॑ही॒त्र इत्या॑ह प्र॒तिग्र॑ही॒तेत्या॑ह दक्षि॒णेत्या॑ह च॒त्वारि॑ च॥—[५]

अन्तो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑। यद॑श॒मम॑हः। द॒शमे॑ऽह॒न्त्सर्प॑रा॒ज्ञियां॑
ऋ॒ग्भिः स्तु॑वन्ति। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। अ॒न्नाद्य॑म॒व रु॑न्धते।

तिसृभिः स्तुवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एभ्य एव लोकेभ्यो-
ऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै पृश्निं॥३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यत्सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै। अन्तो
वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। एतत्खलु वै देवानां परमं
गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहंश्चतुर्होतृन्व्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। परमं देवानां गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशं गमयति॥३६॥

तदेनं प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति। वाचं यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
रात्रिः। अहा रात्रिं ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृद्धे।
यदिवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। यन्नक्तं
विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये
वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिषेत्पञ्च च॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्। ता

रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। तानाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धर्येते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तं त्रिष्टुग्वीर्यं भूत्वाऽनु प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत। तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अग्निं भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य। सुवर्गं लोकमायन्। तैऽमुष्मिँल्लोके व्यक्षुध्यन्। तैऽब्रुवन्। अमृतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधाययास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयं क्लृप्तिः। यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सञ्च्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। सौऽमन्यत। अग्निं वा इमैऽस्माल्लोकादमुं लोकं कमिष्यन्त इति। स वाचस्पते हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्। तस्मादस्माल्लोकादमुं लोकं नाग्निं कामयन्ते। पुत्रो हि हृदयम्॥४१॥

ह्येते अभवत्कल्पयेतीति चत्वारि च॥ [७]

दे॒वा वै चतु॑र्होतृभि॒र्यज्ञ॑म॒तन्व॑त। ते वि पा॒प्मना॑
भ्रातृ॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। य ए॒वं
वि॒द्वाश्च॑तु॑र्होतृभि॒र्यज्ञं॑ त॒नुते॑। वि पा॒प्मना॑ भ्रातृ॑व्ये॒ण ज॑यते।
अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। षड्द्वौ॑त्रा प्राय॒णीय॑मा सा॒दय॑ति।
अ॒मुष्मै॒ वै लो॒काय॑ षड्द्वौ॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॑ वा ए॒तत्सोम॑म्।
यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥ ४२॥

ऋ॒जुधै॒वैन॑म॒मुं लो॒कं ग॑मयति। चतु॑र्होत्राऽऽति॒थ्यम्। यशो॑
वै चतु॑र्हो॒ता। यश॑ ए॒वात्म॑न्य॒त्ते। प॒ञ्चहो॑त्रा प॒शुमु॑प॒साद॑यति।
सु॒व॒र्ग्यो वै प॒ञ्चहो॑ता। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं
लो॒कं ग॑मयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारं जुहोति। इ॒न्द्रि॒यं वै
स॒प्तहो॑ता॥ ४३॥

इ॒न्द्रि॒यमे॒वात्म॑न्य॒त्ते। यो वै चतु॑र्होतृ॒ननु॑स॒वनं॑ त॒र्पय॑ति।
तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
ब॒हिष्प॒व॒मा॒ने द॑श॒हो॒तारं॑ व्याच॑क्षीत। मा॒ध्यं दि॒ने
प॒व॒मा॒ने चतु॑र्हो॒तार॑म्। आ॒र्भवे॑ प॒व॒मा॒ने प॒ञ्चहो॑तारम्।
पि॒तृ॒य॒ज्ञे षड्द्वौ॑तारम्। य॒ज्ञाय॑ज्ञि॒यस्य॑ स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्।
अ॒नु॒स॒वन॑मे॒वैना॑ऽस्त॒र्पय॑ति॥ ४४॥

तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
दे॒वा वै चतु॑र्होतृभिः स॒त्रमा॑सत। ऋ॒द्धि॑परि॒मितं॑
यश॑स्का॒माः। तै॑ऽब्रुवन्। यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋ॒च्छा॑त्।

सर्वेषा॑न्नस्तत्स॒हास॒दिति॑। सोम॒श्चतु॑र्होत्रा। अ॒ग्निः पञ्च॑होत्रा।
धा॒ता षड्द्वौ॑त्रा॥४५॥

इन्द्रः॑ स॒प्तहो॑त्रा। प्र॒जाप॑तिर्दश॑होत्रा। तेषा॒ं सोम॒॑ राजा॑नं यश॑ आर्च्छत्। तन्न्य॑कामयत्। तेनापा॑क्रामत्।
तेन॑ प्र॒लाय॑मचरत्। तं दे॒वाः प्रैषैः॑ प्रैष॑मैच्छन्। तत्प्रैषा॑णां
प्रैष॒त्वम्। नि॒विद्वि॑र्यवेदयन्। तन्नि॒विदा॑न्नि॒वित्त्व॑म्॥४६॥

आ॒प्रीभि॑राप्नुवन्। तदा॒प्रीणा॑माप्रित्वम्। तम॑घ्नन्। तस्य॒ यशो॑
व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्रह॒त्वम्। यस्यै॒वं वि॑दुषो
ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। तस्य॒ त्वेव॑ गृही॒ताः। ते॑ऽब्रुवन्। यो वै नः॒ श्रेष्ठो॑-
ऽभू॑त्॥४७॥

तम॑वधिष्म। पुन॑रि॒मं सु॑वामहा॒ इति॑। तं छन्दो॑भिरसुवन्त।
तच्छ॒न्दसां॑ छन्द॒स्त्वम्। साम्ना॒ समान॑यन्। तत्साम्नः॑
साम॒त्वम्। उ॒क्थैरु॑दस्थापयन्। तदु॒क्त्याना॑मुक्थ॒त्वम्। य ए॒वं
वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥४८॥

सर्व॑मायुरेति। सोमो॒ वै यशः॑। य ए॒वं वि॒द्वान्त॑सोम॑मागच्छति।
यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न। तावु॑भौ
सोम॑मागच्छतः। सोमो॒ हि यशः॑। तं त्वा॒ऽव यश॑
ऋच्छ॑तीत्याहुः। यः सोमे॒ सोमं॑ प्राहेति। तस्मा॑त्सोमे॒ सोमः॑
प्रोच्यः॑। यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति॥४९॥

अ॒भिपु॑ष्पन्ति सप्त॑होता तर्प॑यति षड्द्वौ॑त्रा नि॒वित्त्व॑मभू॑त्तिष्ठति प्राहेति॒ द्वे च॑॥—[८]

इदं वा अग्रे नैव किं च नाऽऽसीत्। न द्यौरासीत्। न पृथिवी। नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति। तदतप्यत। तस्मात्तेपा॒नाद्धूमोऽजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नादग्निरजायत। तद्धूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपा॒नाज्योतिरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नाद॒र्चिरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नान्मरीचयोऽजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपा॒नादु॒दारा अजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तद्भ्रमिव॑ सम॑हन्यत। तद्वस्तिम॑भिनत्॥५१॥

स संमुद्रोऽभवत्। तस्मात्समु॒द्रस्य न पि॑बन्ति। प्र॒जन॑नमिव॒ हि मन्य॑न्ते। तस्मात्प॒शोर्जाय॑माना॒दापः पुर॑स्ता॒द्यन्ति। तद्व॑श॒होताऽन्व॑सृज्यत। प्र॒जाप॑तिर्वै द॒शहोता॑। य ए॒वं तप॑सो वी॒र्यं वि॒द्वाऽस्तप्य॑ते। भव॑त्ये॒वा तद्वा इ॒दमापः॑ स॒लिल॑मासीत्। सोऽरो॒दीत्प्र॒जाप॑तिः॥५२॥

स कस्मा॑ अ॒ज्ञि। यद्य॒स्या अ॒प्रति॑ष्ठाया॒ इति॑। यद॒प्स्व॑वाप॑द्यत। सा पृथि॒व्य॑भवत्। यद्व॒मृष्ट॑। तद॒न्तरि॑क्षमभवत्। यद॒ध्व॒मुद॑मृष्ट। सा द्यौ॑रभवत्। यदरो॒दीत्। तद॒नयो॑ रोद॒स्त्वम्॥५३॥

य ए॒वं वेद॑। नास्य॑ गृ॒हे रु॑दन्ति। ए॒तद्वा ए॒षां लो॒कानां॑ जन्म॑। य ए॒वमे॒षां लो॒कानां॑ जन्म॑ वेद॑। नैषु लो॒केष्वा॒र्तिमा॑च्छति। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत्

प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स
जघनादसुरानसृजत॥५४॥

तेभ्यो मृन्मये पात्रेऽन्नमदुहत्। याऽस्य सा तनूरासीत्।
तामपाहता। सा तमिस्राऽभवत्। सोऽकामयत् प्रजायेयेति।
स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स प्रजननादेव
प्रजा असृजत। तस्मादिमा भूयिष्ठाः। प्रजननाद्धेना
असृजत॥५५॥

ताभ्यो दारुमये पात्रे पयोऽदुहत्। याऽस्य सा
तनूरासीत्। तामपाहता। सा जोत्स्नाऽभवत्। सोऽकामयत्
प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स
उपपक्षाभ्यामेवर्तूनसृजत। तेभ्यो रजते पात्रे घृतमदुहत्।
याऽस्य सा तनूरासीत्॥५६॥

तामपाहता। सोऽहोरात्रयोः सन्धिरभवत्। सोऽकामयत्
प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। सोऽन्तर्वानभवत्। स
मुखोद्देवानसृजत। तेभ्यो हरिते पात्रे सोममदुहत्। याऽस्य
सा तनूरासीत्। तामपाहता। तदहरभवत्॥५७॥

एते वै प्रजापतेर्दोहाः। य एवं वेद। दुह एव प्रजाः। दिवा
वै नोऽभूदिति। तद्देवानां देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं
वेद। देववानेव भवति। एतद्वा अहोरात्राणां जन्म। य
एवमहोरात्राणां जन्म वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति॥५८॥

असतोऽधि मनोऽसृज्यत। मनः प्रजापतिमसृजत।
 प्रजापतिः प्रजा असृजत। तद्वा इदं मनस्येव परमं
 प्रतिष्ठितम्। यदिदं किं च। तदेतच्छ्रोवस्यसन्नाम् ब्रह्म।
 व्युच्छन्तीव्युच्छन्त्यस्मै वस्यसीवस्यसी व्युच्छति। प्रजायते
 प्रजयां पशुभिः। प्र परमेष्विनो मात्रामाप्नोति। य एवं
 वेद॥५९॥

अग्निरंजायत तद्वयौऽतप्यतामिनदरोदीत्प्रजापतीरोदस्त्वमसृजतासृजत घृतमदुहद्याऽस्य सा
 तनूरासीदहरभवदच्छति वेदं (इदं धूमोऽग्निर्ज्योतिर्चिर्मरीचय उदारास्तद्वत् स जघनात्सा
 तमिस्रा स प्रजननात्सा जोत्सा स उपपक्षाभ्यां सौऽहोरात्रयोः सन्धिः स मुखात्तदहर्देववान्मृमये
 दारुमये रजते हरिते तेभ्यस्ताभ्यो द्वे तेऽन्नं पयो घृतं सोमम्॥) [९]

प्रजापतिरिन्द्रमसृजतानुजावरं देवानाम्। तं प्राहिणोत्।
 परेहि। एतेषां देवानामधिपतिरेधीति। तं देवा अब्रुवन्।
 कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति। सोऽब्रवीत्।
 कस्त्वमसि। वयं वै त्वच्छ्रेयांसः स्म इति मा देवा
 अवोचन्निति। अथ वा इदं तर्हि प्रजापतौ हरं
 आसीत्॥६०॥

यदस्मिन्नादित्ये। तदेनमब्रवीत्। एतन्मे प्रयच्छ। अथाहमेतेषां
 देवानामधिपतिर्भविष्यामीति। कोऽहं स्यामित्यब्रवीत्।
 एतत्प्रदायेति। एतत्स्या इत्यब्रवीत्। यदेतद्ववीषीति। को ह
 वै नाम प्रजापतिः। य एवं वेद॥६१॥

विदुरेनं नाम्ना। तदस्मै रुक्मं कृत्वा प्रत्यमुश्चत्। ततो वा इन्द्रो

देवानामधिपतिरभवत्। य एवं वेद। अधिपतिरेव समानानां भवति। सोऽमन्यत। किं किं वा अकरमिति। स चन्द्रं म आहरेति प्रालपत्। तच्चन्द्रमसश्चन्द्रमस्त्वम्। य एवं वेद॥६२॥

चन्द्रवानेव भवति। तं देवा अब्रुवन्। सुवीर्यो मर्या यथा गोपायत इति। तत्सूर्यस्य सूर्यत्वम्। य एवं वेद। नैनं दध्नोति। कश्च नास्मिन्वा इदमिन्द्रियं प्रत्यस्थादिति। तदिन्द्रस्येन्द्रत्वम्। य एवं वेद। इन्द्रियाव्येव भवति॥६३॥

अयं वा इदं परमोऽभूदिति। तत्परमेष्ठिनः परमेष्ठित्वम्। य एवं वेद। परमामेव काष्ठां गच्छति। तं देवाः समन्तं पर्यविशन्। वसंवः पुरस्तात्। रुद्रा दक्षिणतः। आदित्याः पश्चात्। विश्वे देवा उत्तरतः। अङ्गिरसः प्रत्यश्चम्॥६४॥

साध्याः पराश्चम्। य एवं वेद। उपैनं समानाः संविशन्ति। स प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा आवयत्। ता अस्मै नातिष्ठन्तान्नाद्याय। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। दक्षिणतः पर्यायन्। स दक्षिणतः पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः॥६५॥

पश्चात्पर्यायन्। स पश्चात्पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः। मुखं पश्चात्। उत्तरतः पर्यायन्। स उत्तरतः पर्यवर्तयत। ता मुखं पुरस्तात्पश्यन्तीः। मुखं दक्षिणतः।

मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्ठान्यवर्तयत।
ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा
अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि
च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदन्द्रियाव्यैव भवति प्रत्यञ्चं मुखं दक्षिणतो मुखं पश्चान्नव
च॥

[१०]

प्रजापतिरकामयत बृहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
दशहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बृहोर्भूयानभवत्।
यः कामयेत बृहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत।
बृहोरेव भूयान्भवति। सोऽकामयत वीरो म आज्ञायेतेति।
स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आज्ञायेतेति।
स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत
पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत।
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमानभवत्। यः कामयेत
पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति। स
पञ्चहोतुः षड्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्त्यृतवो-

ऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतुर्तवो मे कल्पेरन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः। सौऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति॥७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यंभवत्। आऽस्य सोमपः सोमयाज्यंजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत। सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपः सोमयाजी जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति। तस्य वा इयं कृतिः॥७२॥

यदिदं किं च। य एवं वेद। कल्पन्तेऽस्मै। स वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यं वहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। यो वै चतुर्होतृणां निदानं वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानम्। द्रश्शपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः। पशुबन्धः षड्होतुः। सौम्योऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै

चतुर्होतृणां निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥७३॥

अमिमीत तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति कृषिर्दशहोतुर्निदानं सप्त
च॥ [११]

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति
प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति स तपः स त्रिवृतं प्रजापतिरकामयत दशहोतारं तेन
दशधाऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यं देवा वै
चतुर्होतृभिरिदं वा अग्रे प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयानेकादश॥११॥

प्रजापतिस्तद्वहस्य प्रजापतिरकामयतानयैवैतत्तस्य वा इयं कृषिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर-
यदस्मिन्नादित्ये स षड्भ्योः सप्तहोतारत्रिसप्ततिः॥७३॥

प्रजापतिरकामयत निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किं चतुर्होतॄणां चतुर्होतृत्वमिति। यदेवेषु चतुर्धा होताः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतॄणां चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवं चतुर्होतॄणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं क्लृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेदं बुध्यन्ते षड्॥—————[१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव

समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनां भूत्वा
प्रतिगृह्णाति। आत्मनोऽनार्त्यै। यद्येनमार्त्विज्याद्वृतं सन्तं
निर्हरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥४॥

प्राणानेवास्योपं दासयति। यद्येनं पुनरुप शिक्षेयुः। आग्नीध्र
एव जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन। पश्चात्प्राडासीनः।
अनुलोममविग्राहम्। प्राणानेवास्यै कल्पयति। प्रायश्चित्ती
वाग्धोतेत्यृतुमुखऋतुमुखे जुहोति। ऋतूनेवास्यै कल्पयति।
कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृता अस्मा ऋतव आरयन्ति। षड्वीता वै भूत्वा प्रजापतिरिदं
सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि गायत्रीमसृजत।
तद्गायत्रीं यश आर्च्छत्। तामाऽलभत। गायत्रिया अधि
छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं। तत्सामं यश
आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुभ्योऽधि विष्णुम्। तद्विष्णुं
यश आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यश आर्च्छत्। तमाऽलभत।
सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यश आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यवत। इन्द्र इव
यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यवते। यद्वा इदं

किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाऽऽङ्गीरसः प्रत्यङ्गृह्णात्। तदेनं प्रति-
 गृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्। तत्सर्वमुत्तानस्त्वा-
 ऽऽङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्। इयं वा उत्तान
 आङ्गीरसः। अनयैवैनप्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति। बरुहिषा
 प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं धाम। प्रियेणैवैनं
 धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलभतेन्द्रं गृह्णीयात्थद्वं॥ [२]

यो वा अविद्वान्निर्वर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। अथ यो विद्वान्निर्वर्तयते। सशीर्षा विपाप्मा-
 ऽमुष्मिल्लोके भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त।
 अग्निश्च पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च
 चन्द्रमाः। अग्निर्न्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्। वायुर्न्य-
 वर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत।
 तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रुश्मिभिरपुष्यत्।
 द्यौर्न्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
 सोऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैरर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
 तान्योषान्पुष्यति। यास्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च
 वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापा-
क्रामत्। तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽर्धमिन्द्रिय-
स्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। अर्धमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं
विद्वान् हिरण्यं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
अर्धमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः
प्रतिजग्रहुषः। तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्त। तृतीयमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य
एवं विद्वान् वासः प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति-
गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वै रुद्रस्य
गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तामेतेनैव
प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रिय-
स्यापक्रामति। तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः।
पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन
वै स पञ्चममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। पञ्चममिन्द्रियस्या-
ऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्यापक्रामति।
तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः। षष्ठमिन्द्रिय-
स्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स षष्ठमिन्द्रिय-

स्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। सप्तममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्स्तल्पं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। तस्य वा उत्तानस्याऽऽङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः। अष्टममिन्द्रियस्यापक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्त। अष्टममिन्द्रियस्याऽऽत्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापक्रामति। यद्वा इदं किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाऽऽङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्। तदेनं प्रतिगृहीतं नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्। तत्सर्वमुत्तानस्त्वाऽऽङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्। इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रतिगृह्णाति। नैनं हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापक्रामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापक्रामत्यष्टममिन्द्रियस्यापक्रामत्प्रतिगृहीयाच्चत्वारि च (तस्य वा अग्नेर्हरिण्यु सोमस्य वासस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्च प्रजापतेः पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्धं

तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं सप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥)॥

[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति। प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त। यच्चतुर्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत। यथ्षड्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेनतूनकल्पयन्त। यत्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वत्रिति। अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन सुवरायन्। तेनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वत्रिति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुयं प्रशंसन्ति।

आर्यावस॒तिर्भव॑ति। य ए॒वं वेद॑॥२०॥

यद्वा इ॒दं किं॑ च। तत्सर्वं॑ चतु॒र्होतारः॑। चतु॒र्होतृ॑भ्योऽधि॑ य॒ज्ञो
निर्मि॑तः। स य ए॒वं वि॒द्वान् वि॒वदे॑त। अ॒हमे॒व भूयो॑ वेद।
यश्चतु॒र्होतृ॑न् वेदेति॑। स ह्ये॒व भूयो॑ वेद। यश्चतु॒र्होतृ॑न् वेद।
यो वै चतु॒र्होतृ॑णां॒ होतृ॑न् वेद। सर्वा॑सु प्र॒जास्वन्न॑मत्ति॥२१॥

सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॑। प्र॒जाप॑तिर्वै दश॑होतृणां॒ होता॑।
सोम॑श्चतु॒र्होतृ॑णां॒ होता॑। अ॒ग्निः पञ्च॑होतृणां॒ होता॑।
धा॒ता षड्दो॑तृणां॒ होता॑। अ॒र्य॒मा सप्त॑होतृणां॒ होता॑। ए॒ते
वै चतु॒र्होतृ॑णां॒ होतारः॑। तान् य ए॒वं वेद॑। सर्वा॑सु
प्र॒जास्वन्न॑मत्ति। सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॑॥२२॥

आर्ध्व॒वज्रा॑र्ध्व॒वन्नित्ये॒वं वेदा॑न्ति सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॑ (वै तेन॑ स॒त्रङ्केन॑॥)॥ ————— [५]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा व्य॑स्र॒सत॑। स हृद॑यं भूतो॑ऽशयत्।
आत्म॑न् हा (३) इत्य॑ह्वयत्। आपः॑ प्रत्य॑शृण्वन्। ता
अ॒ग्निहो॑त्रेणै॒व य॑ज्ञ॒क्रतु॑नोप॑ प॒र्याव॑र्तन्त। ताः कु॒सिन्धु॑मुपौ॒हन्।
तस्मा॑द॒ग्निहो॑त्रस्य॑ य॒ज्ञक्र॑तोः। ए॒कं ऋ॑त्विक्। च॒तुष्क॑त्वो-
ऽह्व॑यत्। अ॒ग्निर्वा॒युरा॑दित्य॑श्च॒न्द्रमाः॑॥२३॥

ते प्रत्य॑शृण्वन्। ते द॑र्शपूर्णमा॒साभ्या॑मे॒व य॑ज्ञ॒क्रतु॑नोप॑
प॒र्याव॑र्तन्त। त उपौ॑ह॒ःश्च॒त्वार्य॑ङ्गा॒नि। तस्मा॑द॒र्शपूर्ण॑-
मा॒सयो॑र्य॒ज्ञक्र॑तोः। च॒त्वार॑ ऋ॒त्विजः॑। प॒ञ्चक॑त्वोऽह्व॑यत्।
प॒शवः॑ प्रत्य॑शृण्वन्। ते चा॑तुर्मा॒स्यैरे॒व य॑ज्ञ॒क्रतु॑नोप॑

पर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छवीं मा॒समस्थिं म॒ज्जानम्।
तस्मा॑च्चातुर्मा॒स्यानां॑ यज्ञक्र॒तोः॥ २४॥

पञ्च॒त्विजः। ष॒ट्कृत्वोऽह्य॑त्। ऋ॒तवः॑ प्रत्य॑शृण्वन्। ते
प॑शुब॒न्धेनै॒व य॑ज्ञक्र॒तुनोप॑पर्यावर्तन्त। त उपौह॑न्त्स्तना॑वाण्डौ
शि॒श्जमवा॑श्च प्रा॒णम्। तस्मा॑त्पशुब॒न्धस्य॑ यज्ञक्र॒तोः।
षट्॒त्विजः। सप्त॒कृत्वोऽह्य॑त्। हो॒त्राः प्रत्य॑शृण्वन्। ताः
सौ॒म्येनै॒वाध्व॑रेण॑ यज्ञक्र॒तुनोप॑पर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौह॑न्त्सप्त शी॒र्षण्या॑न्प्रा॒णान्। तस्मा॑त्सौ॒म्यस्या॑ध्व॒रस्य॑
यज्ञक्र॒तोः। सप्त॒ होत्राः॑ प्राची॒र्वष॑द्गुर्वन्ति। द॒शकृ॑त्वोऽह्य॑त्।
तपः॑ प्रत्य॑शृणोत्। तत्कर्म॑णै॒व सं॑वत्स॒रेण॑ सर्वै॑र्यज्ञक्र॒तुभि॒रुप॑
पर्याव॑र्तत। तत्सर्व॑मा॒त्मान॑मप॑रिवर्गमुपौहत्। तस्मा॑त्संवत्स॒रे
सर्वे॑ यज्ञक्र॒तवोऽव॑रुध्यन्ते। तस्मा॑द्दश॒होता॑ चतु॒र्होता॑।
पञ्च॑होता॒ षड्भो॑ता सप्त॒होता॑। एक॑होत्रे ब॒लिं ह॑रन्ति।
हर॑न्त्यस्मै प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छति। य एवं
वेद॑॥ २६॥

चन्द्रमा॑श्चातुर्मा॒स्यानां॑ यज्ञक्र॒तोर्ध्व॑रेण॑ यज्ञक्र॒तुनोप॑ पर्यावर्तन्त सप्त॒होता॑ च॒त्वारि॑ च॥—[६]

प्र॒जाप॑तिः पुरु॒षम॑सृजत। सौ॑ऽग्निर॑ब्रवीत्। ममा॒यम॑न्नम॒स्त्विति॑।
सौ॑ऽबिभेत्। सर्वं॑ वै मा॒ऽयं प्र॑ ध॒क्ष्यती॑ति। स
ए॒तांश्चतु॑र्होतृना॒त्मस्पर्॑णानपश्यत्। तान॑जुहोत्। तै॒र्वै
स आ॒त्मान॑मस्पृणोत्। यद॑ग्नि॒होत्रं॑ जुहोति। एक॑होतारमे॒व

तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥२७॥

कुसिन्धं चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति दर्शपूर्णमासौ। चत्वारिं चाऽऽत्मनोऽङ्गानि स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छुर्वीं मांसमस्थिं मज्जानम्॥२८॥

तानि चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्रमवाञ्चं प्राणम्। तानि चाऽऽत्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥२९॥

समित्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्। सप्त चाऽऽत्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निर्माष्टि। द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्। सर्वं चाऽऽत्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मज्जानन्द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥—————[७]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत।

सोऽन्तर्वा॑नभवत्। स हरि॑तः श्या॒वोऽभवत्। तस्मा॒त्स्यन्त॑र्वली।
हरि॑णी स॒ती श्या॒वा भ॑वति। स वि॒जाय॑मानो गर्भे॑णाताम्यत्।
स तान्तः कृ॒ष्णः श्या॒वोऽभवत्। तस्मा॑त्तान्तः कृ॒ष्णः श्या॒वो
भ॑वति। तस्यासु॑रे॒वार्जी॑वत्॥ ३१॥

तेनासु॑नाऽसु॑रानसृजत। तदसु॑राणामसु॑रत्वम्। य
ए॒वमसु॑राणामसु॑रत्वं वेद॑। असु॑माने॒व भ॑वति। नैन॒मसु॑र्जहाति।
सोऽसु॑रान्तसृ॒ष्ट्वा पि॒तेवा॑मन्यत। तदनु॑ पि॒तृन॑सृजत। तत्पि॑तृणां
पि॑तृत्वम्। य ए॒वं पि॑तृणां पि॑तृत्वं वेद॑। पि॒तेवै॒व स्वाना॑
भवति॥ ३२॥

यन्त्य॑स्य पि॒तरो॒ हव॑म्। स पि॒तृन्तसृ॒ष्ट्वाऽऽम॑नस्यत्।
तदनु॑ मनु॒ष्या॑नसृजत। तन्मनु॒ष्याणां॑ मनु॒ष्यत्व॑म्। य
ए॒वं मनु॒ष्याणां॑ मनु॒ष्यत्वं वेद॑। म॒न॒स्व्यै॒व भ॑वति। नैन॒
मनु॑र्जहाति। तस्मै॑ मनु॒ष्या॑न्तसृजा॒नाय॑। दि॒वा दे॒वत्रा॑-
ऽभ॑वत्। तदनु॑ दे॒वान॑सृजत। तद्दे॒वानां॑ दे॒वत्व॑म्। य ए॒वं
दे॒वानां॑ दे॒वत्वं वेद॑। दि॒वा है॒वास्य॑ दे॒वत्रा॑ भ॑वति। तानि॒ वा
ए॒तानि॑ च॒त्वार्य॑म्भा॒ंसि। दे॒वा मनु॒ष्याः॑ पि॒तरोऽसु॑राः। तेषु॑
सर्वे॑ष्वम्भो॒ नभ॑ इ॒व भ॑वति। य ए॒वं वेद॑॥ ३३॥

अजी॒वत्स्वाना॑ भवति दे॒वान॑सृजत सप्त च॥ [८]

ब्र॒ह्म॒वादि॒नो वद॑न्ति। यो वा इ॒मं वि॒द्यात्। यतोऽयं प॑वते।
यद॑भि॒ पव॑ते। यद॑भि॒ सम्प॑वते। सर्व॑मायु॑रियात्। न पु॒रा-

ऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो वा
इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरेति।
न पुराऽऽयुषः प्र मीयते। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्।
अद्ध्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि सम्पवते॥३५॥

अस्याः पवते। इमामभि पवते। इमामभि सम्पवते।
अग्नेः पवते। अग्निमभि पवते। अग्निमभि सम्पवते।
अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभि पवते। अन्तरिक्षमभि
सम्पवते। आदित्यात्पवते॥३६॥

आदित्यमभि पवते। आदित्यमभि सम्पवते। द्योः पवते।
दिवमभि पवते। दिवमभि सम्पवते। दिग्भ्यः पवते। दिशोऽभि
पवते। दिशोऽभि सम्पवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण एव
भूत्वा पुरस्ताद्वाति॥३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्धान्तम्। सर्वाः प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि
प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति। य एवं वेद।
स वा एष प्राण एव। अथ यदक्षिणतो वाति। मातरिश्वेव
भूत्वा दक्षिणतो वाति। तस्मादक्षिणतो वान्तं विद्यात्। सर्वा
दिश आ वाति॥३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वाति। सर्वा दिशोऽनु सं वातीति।
स वा एष मातरिश्वेव। अथ यत्पश्चाद्वाति। पवमान एव

भूत्वा पश्चाद्वाति। पूतमस्मा आहरन्ति। पूतमुपहरन्ति।
पूतमंश्जाति। य एवं वेद। स वा एष पवमान एव॥३९॥

अथ यदुत्तरतो वाति। सवितैव भूत्वोत्तरतो वाति। सवितेव
स्वानां भवति। य एवं वेद। स वा एष सवितैव। ते य
एनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पुरस्तात्पाप्मानः।
तांस्तेऽप घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य
एनं दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति। दक्षिणत
इतरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुप
वदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति।
पश्चादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुप
वदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। तांस्तेऽप घ्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीवं
नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत। मण्टयेदिव।
क्राथयेदिव। शृङ्गायेतेव। उत मोप वदेयुः। उत मे
पाप्मानमप हन्युरिति। स यान्दिशं सनिमेष्यन्त्स्यात्।
यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्।
सातमेव रदितं व्यूढं गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं
पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानंकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं
वेद॥४२॥

वेद सम्पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः

पाप्मानस्तां स्तेपं घृन्तीत्यष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिः सोमं राजानमसृजत। तं त्रयो वेदा
अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तैः कुरुत। अथ ह सीतां सावित्री।
सोमं राजानं चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽहं पितरं
प्रजापतिमुपससार। तं होवाच। नमस्ते अस्तु भगवः।
उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वां पद्ये। सोमं वै राजानं कामये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्यां उ ह स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं होवाच। भोगं तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्यां उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मां एतं
स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।
चतुर्होतारं दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥ [१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 दशहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
 इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया
 इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः
 प्रत्यशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
 षड्होतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै
 चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
 वै नामैषः। तं वा एतं चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते
 पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
 नेदिष्ठं हूतः प्रत्यश्रौषीः। त्वयै नानाख्यातार इति। तस्मान्नु

हैना॒ꣳश्चतुर्होतार॒ इत्याचक्षते। तस्माच्छ्रूषुः पुत्राणा॒ꣳ
हृद्य॑तमः। नेदि॑ष्ठो हृद्य॑तमः। नेदि॑ष्ठो ब्रह्म॑णो भवति। य एवं
वेद॑॥५०॥

देवाः षड्वृ॑तोऽभवत्पञ्च॑होतेत्याचक्षते पुरो॑क्षेणाश्रौषीः षट्॥—————[११]

ब्रह्म॑वादिनः किं दक्षि॑णां यो वा अवि॑द्वान्तस्य वै ब्रह्म॑वादिनो यद्वश॑होतारः प्रजाप॑तिर्व्यस्रं
प्रजाप॑तिः पुरु॑षं प्रजाप॑तिरकामयत् स तपः सोऽन्तर्वा॑न्ब्रह्म॑वादिनो यो वा इमं
विद्यात्प्रजाप॑तिः सोम॑ꣳ राजा॑नं ब्रह्मा॑त्मन्वदेका॑दश॥११॥

ब्रह्म॑वादिनस्तस्य वा अ॒ग्रेर्य॑द्वा इदं किं च प्रजाप॑तिरकामयत् य एवास्य॑ दक्षि॑णतः
पञ्चा॑शत्॥५०॥

ब्रह्म॑वादिनो य एवं वेद॑॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमं नो यज्ञमुप याहि
विद्वान्। विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा
भोजनानि। अग्ने शर्ध महते सौभगाय। तव द्युमन्युत्तमानि
सन्तु। सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि
तिष्ठा महासि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो
जिघासति॥१॥

तास्त्वं वृत्रहं जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा। अग्ने यो नो-
ऽभिदासति। समानो यश्च निष्पः। इध्मस्यैव प्रक्षायतः। मा
तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो विज्ञातवीर्यः।
वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वाः अमित्रान्॥२॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदींचो अपशूराधरा च ऊरौ।
यथा तव शर्मन्मदैमा। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथं गवेषणः हरिभ्याम्।
उप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा।
इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघ्नवान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तं दीद्यतं पुरन्धिम्। अग्निः स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि ष्या

उरुं नः पन्थां॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्मद्वेह्य॒जरं न॒ आयुः॑।
त्वाम॑ग्रे ह॒विष्मन्तः॑। दे॒वं मर्ता॑स ईडते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। विश्वा॑नि नो
दुर्ग॑हा जा॒तवे॑दः। सिन्धुं॑ न ना॒वा दु॑रि॒ताऽति॑ पर्षि। अ॒ग्रे
अ॒त्रिव॒न्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्यवि॒ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ꣳ स॒नोतु॑ नः।
पू॒षेमा॑ आशा॒ अनु॑वेद॒ सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्माꣳ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणिः॑
सर्व॑वीरः। अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्रे स॒प्रथा॑ असि।
जुष्टो॑ होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञं वि॑त॒न्वते॑। अ॒ग्नी र॑क्षाꣳसि
सेध॑ति। शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शुचिः॑ पाव॒क ईड्यः॑। अ॒ग्रे र॑क्षा
णो अꣳह॑सः॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व री॑ष॒तः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अ॒ग्रे हꣳसि॑
न्य॒त्रिण॑म्। दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे क्ष॑ये शुचि॒व्रता॑। आ वा॑त
वाहि॑ भेष॒जम्। वि वा॑त वाहि॒ यद्र॑पः। त्वꣳ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वानां॑ दू॒त ईय॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वातः॥७॥

आ सिन्धो॑रा प॒राव॑तः। दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रा॒न्यो वा॑तु
यद्र॑पः। यद॒दो वा॑त ते गृहे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॑तः। ततो॑ नो
देहि॑ जी॒वसे॑। ततो॑ नो धेहि॑ भेष॒जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॑व॒ह।

वा॒त् आ॒वा॒त् भे॒ष॒जम् । श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे ॥८॥

प्र ण॒ आ॒यू॑षि॒ तारि॑षत् । त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑ । अ॒या स॒न्मन॑सा
हि॒तः । अ॒या सन् ह॒व्यमू॑हिषे । अ॒या नो॑ धेहि भे॒ष॒जम् । इ॒ष्टो
अ॒ग्निराहु॑तः । स्वाहा॑कृतः पिप॑र्तु नः । स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दं नमः॑ ।
का॒मो भू॑तस्य॒ भव्य॑स्य । स॒म्राडे॑को वि॒राज॑ति ॥९॥

स इ॒दं प्र॑ति पप्रथे । ऋ॒तूनु॑त्सृजते व॒शी । का॒मस्त॑दग्रे
सम॑वर्तताधि । मन॑सो रे॒तः प्र॑थमं यदासी॑त् । स॒तो
बन्धु॑मस॑ति निर॑विन्दन् । हृ॒दि प्र॑ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा ।
त्वया॑ मन्यो स॒रथ॑मारु॒जन्तः । ह॒र्षमा॑णासो धृष॒ता म॑रु॒त्वः ।
ति॒ग्मेष॑व आ॒युधा॑ स॒श्शिशा॑नाः । उप॒ प्रय॑न्ति॒ नरो॑
अ॒ग्निरू॑पाः ॥१०॥

म॒न्युर्भ॑गो म॒न्युरे॒वास॑ दे॒वः । म॒न्युर॑होता वरु॑णो वि॒श्ववे॑दाः ।
म॒न्युं वि॑श ईड॑ते दे॒वय॑न्तीः । पा॒हि नो॑ मन्यो॒ तप॑सा श्रमे॑ण ।
त्वम॑ग्रे व्रत॒भृच्छु॑चिः । दे॒वा आ॑सा॒दया॑ इ॒ह । अ॒ग्रे ह॒व्याय॑
वोढ॑वे । व्र॒तानु॑बिभ्र॑द्व्र॒तपा॑ अदा॑भ्यः । यजा॑ नो दे॒वा अ॒जरः॑
सु॒वीरः॑ । दध॑द्र॒त्नानि॑ सु॒विदा॑नो अ॒ग्रे । गो॒पाय॑ नो जी॒वसे॑
जा॒तवे॑दः ॥११॥

जिघा॑सत्यमित्रा॑ञ्जघ्न॒वानीड॑ते सर्वा॒ अहं॑सो वा॒तो हृ॒दे रा॑जत्य॒ग्निरू॑पाः सु॒विदा॑नो अ॒ग्न ए॑कं

च ॥ [१]

चक्षु॑षो हे॒ते मन॑सो हे॒ते । वाचो॑ हे॒ते ब्र॒ह्म॑णो हे॒ते । यो मा॑-
ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति । तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒नि कृ॑णु । यो मा॑ चक्षु॑षा

यो मनसा। यो वाचा ब्रह्मणाऽघायुरभिदासति। तयाऽग्ने त्वं
मेन्या। अमुममेनि कृणु। यत्किञ्चासौ मनसा यच्च वाचा।
यज्ञैर्जुहोति यजुषा हविर्भिः॥१२॥

तन्मृत्युर्निर्ऋत्या संविदानः। पुरादिष्टादाहुतीरस्य हन्तु।
यातुधाना निर्ऋतिरादुरक्षः। ते अस्य घन्त्वन्तेन सत्यम्।
इन्द्रेषिता आज्यमस्य मध्नन्तु। मा तत्समृद्धिं यदसौ
करोति। हन्मि तेऽहं कृतं हविः। यो मे घोरमचीकृतः।
अपाञ्चौ त उभौ बाहू। अपनह्याम्यास्यम्॥१३॥

अपं नह्यामि ते बाहू। अपं नह्याम्यास्यम्। अग्नेर्देवस्य
ब्रह्मणा। सर्वं तेऽवधिषं कृतम्। पुराऽमुष्यं वषट्कारात्। यज्ञं
देवेषु नस्कृधि। स्विष्टमस्माकं भूयात्। माऽस्मान्प्रापन्न-
रातयः। अन्ति दूरे सतो अग्ने। भ्रातृव्यस्याभिदासतः॥१४॥

वषट्कारेण वज्रेण। कृत्यां हन्मि कृतामहम्। यो मा नक्तं
दिवा सायम्। प्रातश्चाहो निपीयति। अद्या तमिन्द्र वज्रेण।
भ्रातृव्यं पादयामसि। इन्द्रस्य गृहोऽसि तन्त्वा। प्रपद्ये सगुः
साश्वः। सह यन्मे अस्ति तेन। ईडे अग्निं विपश्चितम्॥१५॥

गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानन्धितावानम्। अग्ने शक्रे
ते वयम्। यमं देवस्य वाजिनः। अति द्वेषांसि तरेम।
अवंतं मा समनसौ समौकसौ। सचेतसौ सरेतसौ। उभौ
मामवतञ्जातवेदसौ। शिवौ भवतमद्य नः। स्वयं कृण्वानः

सुगमप्रयावम्॥१६॥

तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रत्नं सधस्थमनु पश्यमानः।
आ तन्तुमग्निर्दिव्यन्ततान। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्ने। त्वं पन्था
भवसि देवयानः। त्वयाऽग्ने पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः
संधुमादं मदेम। उदुत्तमं मुमुग्धि नः। वि पाशं मध्यमश्रुत।
अवाधुमानि जीवसे॥१७॥

वयं सोम व्रते तवा। मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तो
अशीमहि। इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी। उदंशेन
पतिविद्ये जिगाय। त्रिशदस्या जघनं योजनानि। उपस्थ
इन्द्रं स्थविरं बिभर्ति। सेनां ह नाम पृथिवी धनञ्जया।
विश्वव्यचा अदितिः सूर्यत्वक्। इन्द्राणी देवी प्रासहा
ददाना॥१८॥

सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। आत्वाऽहार्षमन्तरभूः।
ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी। ध्रुवं विश्वमिदं
जगत्। ध्रुवा ह पर्वता इमे। ध्रुवो राजा विशामयम्।
इहैवैधि मा व्यथिष्ठाः॥१९॥

पर्वत इवाविचाचलिः। इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठ। इह राष्ट्रमु
धारय। अभितिष्ठ पृतन्यतः। अधरे सन्तु शत्रवः। इन्द्र इव
वृत्रहा तिष्ठ। अपः क्षेत्राणि सञ्जयन्। इन्द्र एणमदीधरत्।

ध्रुवन्ध्रुवेण॑ ह॒विषा॑। तस्मै॑ दे॒वा अ॒धि॒ब्रवन्। अ॒यं च॒
ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑॥२०॥

हविर्भिरास्यमभि दासंतो विपश्चितमप्रयावञ्जीवसे ददाना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥——[२]

जुष्टी॑ नरो ब्रह्म॑णा वः पि॒तृणा॑म्। अक्ष॑मव्ययं न किलारिषाथ।
यच्छ॑क्करीषु बृ॒हता॑ रवे॑ण। इ॒न्द्रे शुष्म॑मद॒धाथा॑ वसिष्ठाः।
पा॒वका॑ नः सर॑स्वती। वा॒जेभि॑र्वा॒जिनी॑वती। य॒ज्ञं व॑ष्टु धि॒या
व॑सुः। सर॑स्वत्य॒भिनी॑ नेषि॒ वस्यः॑। मा प॑स्फरीः पय॑सा॒ मा
न॒ आध॑क्। जुष॑स्व नः स॒ख्या वे॒श्या च॥२१॥

मा त्वक्षेत्रा॒ण्यर॑णानि गन्म। वृ॒ञ्जे ह॒विर्नम॑सा ब॒र्हिर्ग्नौ॑।
अया॑मि॒ सु॒गृ॒तव॑ती सुवृ॒क्तिः। अ॒म्यक्षि॑ स॒द्म स॑दने पृथि॒व्याः।
अ॒श्रायि॑ य॒ज्ञः सूर्ये॑ न चक्षुः। इ॒हार्वा॑श्च॒मति॑ ह्वये। इ॒न्द्रं जै॑त्राय॒
जेत॑वे। अ॒स्माक॑मस्तु के॒वलः। अ॒र्वाश्च॒मिन्द्र॑म॒मुतो॑ हवामहे।
यो गो॒जिद्ध॑न॒जिद॑श्च॒जिद्यः॑॥२२॥

इ॒मं नो॑ य॒ज्ञं वि॒ह्वे जु॑षस्व। अ॒स्य कु॑र्मो ह॒रिवो॑
मेदि॑नन्त्वा। अ॒सं॒मृ॒ष्टो जा॑यसे मा॒तृवोः॑ शुचिः। म॒न्द्रः
क॒विरु॑दतिष्ठो वि॒वस्व॑तः। घृ॒तेन॑ त्वा वर्ध॑यन्न॒ग्र आ॑हुत।
धू॒मस्ते॑ के॒तुर॑भवद्दिवि श्रि॒तः। अ॒ग्निर॑ग्रे॒ प्रथ॑मो दे॒वता॑नाम्।
संया॑तानामुत्त॒मो वि॑ष्णुरासीत्। य॒ज॑मा॒नाय॑ परि॒गृह्य॑ दे॒वान्।
दी॒क्षये॑द॒ ह॒विरा॑ गच्छ॒तन्नः॑॥२३॥

अ॒ग्निश्च॑ वि॒ष्णो तप॑ उत्त॒मं म॒हः। दी॒क्षा॒पा॒लेभ्यो॑ऽव॒नंत॑ हि
श॑क्रा। वि॒श्वैर्दे॒वैर्य॒ज्ञियैः॑ संवि॒दानौ॑। दी॒क्षाम॒स्मै य॒ज॑मा॒नाय॑

धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि
विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णव उरुगायाय
दाशत्॥२४॥

प्र यः सुत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवासात्।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्।
ध्रुवासौ अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिः सुजनिमा
चकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं
महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य
स्थविरस्य नाम॥२५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य मूहा। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्।
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च
याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्रा। अस्मे दधद्वृषणः
शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः
पृतना अभि श्रीः॥२६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्द्योतिर्बृहते रणाय।
अश्विनाववंसे निहये वाम्। आ नूनं यातः सुकृताय विप्रा।
प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।
अविष्टन्धीष्वश्विना न आसु। प्रजावद्रेतो अहयं

नो अस्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये तू॒तुजानाः। सु॒रत्ना॑सो
दे॒ववी॑तिङ्गमे॒म॥ २७ ॥

त्व॑ सो॒म॒ ऋतु॑भिः सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वद॒न्दक्षैः सु॒दक्षो॑ वि॒श्ववे॑दाः।
त्वं वृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्महि॒त्वा। द्यु॒म्नेभि॑र्द्यु॒म्यभ॑वो नृ॒चक्षाः॑। अषा॑ढं
यु॒त्सु पृ॒तना॑सु प॒प्रिम्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वां वृ॒ज॒न॑स्य गो॒पाम्।
भ॒रेषु॑जा॑ सु॒क्षि॒तिः सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒ मदे॑म सोम।
भवा॑ मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॒तासु॑तिः। वि॒भूत॑द्यु॒म्न ए॒व या उ॑
स॒प्रथाः॑॥ २८ ॥

अधा॑ ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒दृध्यः॑। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॑ रा॒ध्यो
ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॑ नवी॒यसे। सु॒म॒ज्ज्ञान॑ये
वि॒ष्णवे॑ ददा॑शति। यो जा॒तम॒स्य म॑ह॒तो म॒हि ब्रवा॑त्। सेदु॑
श्रवो॑भि॒र्युज्य॑ चि॒दभ्य॑सत्। तमु॑ स्तो॒तारः पू॒र्व्यं यथा॑ वि॒द
ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ः ह॒विषा॑ पि॒प॒र्त॒न। आ॒ऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑
चि॒द्वि॒वक्त॑न। बृ॒ह॒ते वि॒ष्णो सु॒म॒तिं भ॑जामहे॥ २९ ॥

इ॒मा धा॒ना घृ॒त॒सु॒वः। ह॒रीं इ॒होप॑वक्षतः। इन्द्र॑ः सु॒ख॒त॑मे रथे॑।
ए॒ष ब्र॒ह्मा प्र॑ते॒महे। वि॒दथे॑ श॑सिष॒ः ह॒रीं। य ऋ॒त्वियः॑ प्र॑ते
व॒न्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्य॑तं म॒दम्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒त॒न्नयः॑। ह॒रि॑भि॒श्चारु॑
सेच॑ते। श्रु॒तो गु॒ण आ त्वा॑ वि॒शन्तु॑॥ ३० ॥

ह॒रि॑व॒र्षस॒ङ्गिरः॑। आच॑र॒षणि॒प्रा वृष॑भो जना॑नाम्। राजा॑
कृ॒ष्टी॒नां पु॑रु॒हूत॑ इन्द्रः। स्तु॒तश्र॑व॒स्यन्न॑व॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्ता

हरी वृषणायाँह्यर्वाङ्। प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यदायन्। आपः
समुद्रं रथ्यैव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान्।
यदीँ सोमः पृणति दुग्धो अँशुः। ह्यामसि त्वेन्द्र
याँह्यर्वाङ्॥ ३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवै भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्माँ अँ पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाँः प्रदिवो
विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति षू
गृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः। अहेडमान उपयाहि
यज्ञम्। तुभ्य पवन्त इन्द्रवः सुतासः। गावो न वञ्चिन्स्वमोको
अच्छ॥ ३२॥

इन्द्रा गृहि प्रथमो यज्ञियांनाम्। या तै काकुत्सुकृता या
वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्व ऊर्मिम्। तया पाहि प्र तै
अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा
वि बोधय। अश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतयै।
प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वम्। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः।
प्रातरहि यज्ञमश्विना दधाते। प्रशँसन्ति कवयः पूर्वभाजः।
प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत। न सायमस्ति देवया अजुष्टम्।
उतान्यो अस्मद्यजते विचायः। पूर्वः पूर्वो यजमानो
वनीयान्॥ ३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतं नो दाशन्नामाँभिर्गमेम सप्रथाँ भजामहे विशन्तु याँह्यर्वाङ्छ पिबाथः

न॒क्तं जा॒ताऽस्यो॑षधे। रामे॒ कृष्णे॒ असि॑क्रि च। इ॒दं
र॑जनि रजय। कि॒लासं॑ प॒लितं॑ च॒ यत्। कि॒लासं॑श्च
प॒लितं॑ च। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। आ नः॒ स्वो अंश्नु॑तां
वर्णः। परा॑ श्वे॒तानि॑ पातय। अ॒सित॑न्ते नि॒लय॑नम्।
आ॒स्थान॑म॒सित॑न्तव॥ ३४॥

अ॒सि॑क्रियस्योषधे। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। अ॒स्थि॒जस्य॑
कि॒लास॑स्य। त॒नूज॑स्य च॒ यत्त्व॒चि। कृ॒त्यया॑ कृतस्य॒ ब्रह्म॑णा।
लक्ष्मं॑ श्वे॒तम॑नीनशम्। स॒रूपा॒ नाम॑ ते मा॒ता। स॒रूपो॑ नाम॑
ते पि॒ता। स॒रूपाऽस्यो॑षधे सा। स॒रूप॑मिदं कृ॒धि॥ ३५॥

शुन॑ं हु॒वेम॑ म॒घवा॑नमिन्द्रम॑। अ॒स्मिन्भरे॑ नृ॒तमं॑ वाज॑सातौ।
शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑ वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जितं॑ धना॑नाम्।
धू॒नुथ॑ द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॑ वसु। नि वो॒ वना॑ जिह॒ते
याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमा॒तरः। यु॒धे
यदु॑ग्राः पृष॑तीरयु॒ग्ध्वम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। वि॒वि॒श्चन्ति॑
व॒न॒स्पती॑न्॥ ३६॥

प्रो॒वा॒रत॑ मरुतो दु॒र्मदा॑ इव। दे॒वांसः॑ सर्व॑या वि॒शा। पु॒रु॒त्रा
हि स॒दृङ्ङु॑सि। वि॒शो वि॒श्वा अनु॑ प्र॒भु। स॒मत्सु॑ त्वा ह॒वाम॑हे।
स॒मत्स्व॑ग्निमव॑से। वा॒ज॒यन्तो॑ ह॒वाम॑हे। वा॒जे॒षु चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वं सं॑व॒दध्व॑म्। स॒र्वो म॒नांसि॑ जान॒ताम्॥ ३७॥

दे॒वा भा॒गं यथा॑ पूर्वे॑। स॒ञ्जाना॑ना उ॒पास॑न्त। स॒मा॒नो म॒न्त्रः

समितिः समानी। समानं मनः सह चित्तमेषाम्। समानङ्केतो
अभि स१ रभध्वम्। संज्ञानेन वो हविषा यजामः। समानी
व आकूतिः। समाना हृदयानि वः। समानमस्तु वो मनः।
यथा वः सुसहासति॥३८॥

संज्ञानन्नः स्वैः। संज्ञानमरणैः। संज्ञानमश्विना युवम्।
इहास्मासु नियच्छतम्। संज्ञानं मे बृहस्पतिः। संज्ञानं
सविता करत्। संज्ञानमश्विना युवम्। इह मह्यं नि यच्छतम्।
उपं छायामिव घृणैः। अगन्म शर्म ते वयम्॥३९॥

अग्ने हिरण्यसन्दृशः। अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वम्।
शिवेभिर्द्व परिपाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय
नव्यसे। रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत। मदेमदे हि नो
ददुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गभाय पुरुशता। उभया
हस्त्या वसु। शिशीहि राय आ भर॥४०॥

शिप्रिन्वाजानां पते। शचीवस्तवं द१सनौ। आ तू न
इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रुषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा
देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
यूयम्। ऋतस्यर्तेन मुञ्चत। ऋतस्यर्तेनादित्याः॥४१॥

यजत्रा मुञ्चतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिक्षन्तो
न शेकिम। मेदस्वता यजमानाः। स्रुचाऽऽज्येन जुह्वतः।
अकामा वो विश्वेदेवाः। शिक्षन्तो नोप शेकिम। यदि

दिवा॒ यदि॒ नक्तम्॑। ए॒नं ए॒न॒स्यो॒करत्। भू॒तं मा॒ तस्मा॒द्भ॒व्यं
च॥४२॥

द्रु॒प॒दादि॒व मु॒ञ्चतु॑। द्रु॒प॒दादि॒वेन्मु॒चा॒नः। स्वि॒न्नः स्ना॒त्वी
म॒लादि॒व। पू॒तं प॒वि॒त्रे॒णे॒वाज्य॑म्। वि॒श्वे मु॒ञ्चन्तु॑ मै॒न॑सः।
उ॒द्व॒यन्त॑म॒स॒स्पर्शि॑। प॒श्यन्तो॒ ज्योति॑रु॒त्तर॑म्। दे॒व॒न्दे॒व॒त्रा
सूर्य॑म्। अ॒ग॒न्म॒ ज्योति॑रु॒त्त॒मम्॥४३॥

तव॑ कृ॒धि व॒न॒स्पती॑ञ्जानता॒म॒संति व॒यं भ॑रादित्याश्च॒ नव॑ च॥—————[४]

वृषा॒सो अ॒शुः प॑वते ह॒विष्मा॒न्त्सोमः॑। इन्द्र॑स्य भा॒ग
ऋ॒त॒युः श॒तायुः॑। स मा॒ वृषा॑णं वृष॒भं कृ॑णोतु। प्रि॒यं
वि॒शा॒सर्व॑वीर॒सु॒वीर॑म्। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते स॒चा।
नि॒यु॒त्वा॒न्वृष॑भो र॑णत्। वृ॒त्र॒हा सोम॑पीतये। यस्ते॑ शृ॒ङ्ग
वृषो॑नपात्। प्र॒ण॒पा॒त्कुण्ड॒पाय्यः॑। न्य॒स्मि॒न्दध्र॒ आ मनः॑॥४४॥

त॒स॒ स॒ध्री॒ची॒रू॒तयो॒ वृ॒ष्णि॒या॒नि। पौ॒॒॒स्या॒नि नि॒यु॒तः
स॒श्व॒रि॒न्द्रम्। स॒मु॒द्रं न सि॒न्ध॒व उ॒क्थ॑शु॒ष्माः। उ॒रु॒व्य॒च॑स॒ङ्गि॒र
आ वि॑शन्ति। इन्द्रा॒य गि॒रो अ॒नि॒शित॑स॒र्गाः। अ॒पः
प्रेर॑य॒न्त्स॒ग॒रस्य॑ बु॒ध्नात्। यो अ॒क्षे॒णे॒व च॒क्रिया॑ श॒ची॑भिः।
वि॒ष्व॒क्त॒स्त॒म्भं पृ॒थि॒वीमु॒त द्या॑म्। अ॒क्षौ॒द॒य॒च्छ॒व॑सा॒
क्षाम॑बु॒ध्रम्। वा॒र्ण॒वा॒न्त॒स्त॒र्वि॒षी॒भिरि॒न्द्रः॥४५॥

दृ॒ढा॒न्यौघा॑दु॒श॒मा॒न् ओजः॑। अ॒वा॒भि॒न॒त्क॒कु॒भः प॑र्व॒ता॒ना॒म्।
आ नो॑ अ॒ग्ने सु॒के॒तुना॑। र॒यिं वि॒श्वा॒यु॒पोष॑सम्। मा॒र्डी॒क॒न्धे॒हि

जीवसे। त्व॑ सोम॑ महे॑ भगम्। त्वं॑ यू॒नं ऋ॒ताय॑ते।
दक्ष॑न्दधासि जीवसे। रथं॑ यु॒ञ्जते म॒रुतः॑ शु॒भे सु॒गम्। सू॒रो
न मि॒त्रावरु॑णा गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजा॑सि चि॒त्रा विच॑रन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वः सं॒म्राजा प॑यंसा
न उ॒क्षतम्। वाच॑सु॒ मि॒त्रावरु॑णा वि॒राव॑तीम्। प॒र्जन्य॑श्चि॒त्रां
व॑दति त्वि॒षीम॑तीम्। अ॒भ्रा व॑सत मरुतः सुमा॒यया॑। द्यां
व॑र्षयतमरु॒णाम॑रेपसम्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्यवः॑। सू॒रो रथ॑स्य
न॒म्रियः॑। ताभि॑र्याति स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्वि॒हर॑न् यासि
तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒व॒व्यय॑न्नसित॒न्देव॑ वस्वः। दवि॑ध्वतो र॒श्मयः॑ सू॒र्यस्य॑।
च॒र्म॒वावा॑धुस्तमो अ॒प्स्वन्तः॑। प॒र्जन्या॑य प्र गा॒यत॑। दि॒वस्पु॑त्राय
मी॒दुषे॑। स नो॑ यवसंमिच्छतु। अ॒च्छा वद॑ तवसं॒ङ्गीर्भि॑राभिः।
स्तु॒हि प॒र्जन्य॑न्नम॒साऽऽवि॑वास। कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः।
रेतो॑ दधात्वोष॑धीषु गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भ॑मोष॑धीनाम्। गवा॑ कृ॒णोत्य॑र्वताम्। प॒र्जन्यः॑
पु॒रुषी॑णाम्। तस्मा॒ इदा॒स्ये ह॒विः। जू॒होता॑ मधु॒मत्त॑मम्।
इडा॑न्नः सं॒यत॑ङ्करत्। ति॒स्रो यद॑ग्रे श॒रद॑स्त्वामित्। शुचि॑ घृ॒तेन॑
शुच॑यः सप॒र्यन्। नामा॑नि चिद्व॒धिरे य॒ज्ञिया॑नि। असू॑दयन्त
तनु॑वः सुजा॑ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नः शुनासीरौ। इ॒मं य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्। गर्भ॑न्धत्त॑

स्वस्तये॑। ययोरिदं विश्वं भुवनमा विवेश। ययोरानन्दो
निहितो महश्च। शुनासीरावृतुभिः संविदानौ। इन्द्रवन्तो
हविरिदं जुषेथाम्। आघाये अग्निमिन्धते। स्तृणन्ति
बर्हिरानुषक्। येषामिन्द्रो युवा सखा। अग्र इन्द्रश्च
मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युव२ हि वृत्रहन्तमा। याभ्या२
सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भुवनस्य मध्ये। प्रचर्षणी
वृषणा वज्रबाहू। अग्नी इन्द्रावृत्रहणा हुवे वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गर्विष्ठिषु तन्तुङ्गर्भ२ सुजाताः सखा सप्त च॥—————[५]

उत नः प्रिया प्रियासु। सप्तस्वसा सुजुष्टा। सरस्वती स्तोम्या-
ऽभूत्। इमा जुह्वानायुष्मदा नमोभिः। प्रति स्तोम२ सरस्वति
जुषस्व। तव शर्मन्प्रियतमे दधानाः। उपस्थेयाम शरणन्न
वृक्षम्। त्रिणि पदा विचक्रमे। विष्णुर्गोपा अदाभ्यः। ततो
धर्माणि धारयन्॥५१॥

तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः।
ऋत्वादा अस्थु श्रेष्ठः। अद्य त्वा वन्वन्त्सुरेक्णाः। मर्त आनाश
सुवृक्तिम्। इमा ब्रह्म ब्रह्मवाह। प्रिया त आ बर्हिः सीद।
वीहि सूर पुरोडाशम्॥५२॥

उप नः सूनवो गिरः। शृण्वन्त्वमृतस्य ये। सुमृडीका भवन्तु
नः। अद्या नो देव सवितः। प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा

दुष्प्रियं सुव। विश्वानि देव सवितः। दुरितानि परा सुव।
यद्भद्रन्तन्म् आ सुव। शुचिर्मेर्बृहस्पतिम्॥५३॥

अध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके। या धारयन्त देवा
सुदक्षा दक्षपितारा। असुर्याय प्रमहसा। स इत् क्षेति सुधित
ओकंसि स्वे। तस्मा इडा पिन्वते विश्वदानी। तस्मै विशः
स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति। सकूतिमिन्द्र
सच्युतिम्। सच्युतिञ्जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान्न आ भरा। प्रयप्स्यन्निव सुक्थ्यौ। वि न
इन्द्र मृधो जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नः
सुष्टुतिन्नया। प्रजापतिः स्त्रियां यशः। मुष्कयोरदधात्सपम्।
कामस्य तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मा। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितः सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दक्षिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकूतिम्। वाचः सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशः श्रीः श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपं स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यञ्चन्द्रमा। आदित्यः सत्यमोमिति।
आपस्तत्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणाम्। असौ
मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।

वैश्वानरात्पुंरपुतारंमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सद्य विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।
पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुप ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं वि पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नशन्ति न
दभाति तस्करः। नैनां अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सःस्कृतत्रमुप यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयं तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यक्षभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधिता। उप ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।
रात्री स्तोमं न जिग्युषी। देवीं वाचमजनयन्त देवाः। तां
विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्त्रेषमूर्जन्दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्रीं देवानान्निषसाद मन्द्रा।
चतस्र ऊर्जन्दुदुहे पयांसि। क्व स्विदस्याः परमं जंगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा

चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे
व्योमन्। तस्याः समुद्रा अधि विक्षरन्ति। तेन जीवन्ति
प्रदिशश्चतस्रः॥ ६१॥

ततः क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा
जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वाः अस्तु गणवान्सजातवान्।
अस्य स्रुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्न्या वाचं मनसा
उपासताम्। इन्द्रः सूरौ अतरद्रजांसि। स्रुषा सपत्न्या
श्वशुरोऽयमस्तु। अयं शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणः। अयं
वा जयतु वाजसातौ। अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः।
सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः समिधान उग्रः।
आऽन्तरिक्षमरुहदगन्द्याम्॥ ६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिं जघनच्युतिमानन्दो भगंस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वन एतु प्रदिशश्चतस्रो
वाजसातौ चत्वारि च॥

[६]

वृषाऽस्यः शुर्वृषभायं गृह्यसे। वृषाऽयमुग्रो नृचक्षसे। दिव्यः
कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विष्वान् विष्णो
भवतु। अयं यो मामको वृषा। अथो इन्द्र इव देवेभ्यः। वि
ब्रवीतु जनेभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्। अथो अधिपतिं
विशाम्॥ ६३॥

अस्याः पृथिव्या अयक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः
सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल प्रगाणेन।

वृषभेण॑ यजामहे। वृषभेण॑ यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषा॑।
मृधंश्च॑ सर्वा॑ इन्द्रेण॑। पृतनाश्च॑ जयामसि॥६४॥

यस्या॑यमृष॑भो ह॒विः। इन्द्रा॑य परिणी॒यते॑। जया॑ति
शत्रु॑मा॒यन्तम्। अथो॑ हन्ति पृतन्य॒तः। नृणा॑महं प्र॒णीरस॑त्।
अग्रं॑ उद्धिन्दताम॑सत्। इन्द्र॑ शुष्मं त॒नुवा॑ मेर॒यस्व। नीचा॑
विश्वा॑ अभि॒तिष्ठा॑भिमा॒तीः। नि शृ॑णीह्याबा॒धं यो नो॑ अस्ति।
उरुं॑ नो॑ लो॒कं कृ॑णुहि जीर॒दानो॑॥६५॥

प्रेह्य॑भि प्रेहि॒ प्र भ॑रा॒ सह॑स्व। मा विवे॑नो॒ वि शृ॑णुष्व। जने॑षु।
उदी॑डितो वृष॒भ॒ तिष्ठ॑ शुष्मैः॑। इन्द्र॑ शत्रू॒न्पुरो॑ अ॒स्माकं॑ यु॒ध्य।
अग्रे॑ जेता॒ त्वं ज॑य। शत्रू॒न्त्सह॑स॒ ओज॑सा। वि शत्रू॒न् विमृ॑धो
नुद। ए॒तन्ते॒ स्तोम॑न्तुविजात॒ विप्रः॑। रथं॑ न धीरः॒ स्वपा॑
अतक्ष॑म्। यदीद॑ग्रे॒ प्रतित्व॑न्दे॒व ह॑र्याः॥६६॥

सुव॑र्वतीर॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र॑ जैत्रा॒य
जज्ञि॑षे। स नः॒ सङ्का॑सु पा॒रय। पृत॒नासा॑ह्येषु च। इन्द्रो॑
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒ सुव॑र्म॒हत्। वृत्र॑हा पु॒रुचे॑तनः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ सह॑सा॒ सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ पृत॑नानि
विश्वा॑॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि॒ पुरो॑ रुरोज। स नः॒ पर॒स्पा वरि॑वः कृ॒णोतु।
अ॒यं कृ॒तुरगृ॑भीतः। वि॒श्वजि॒दुद्धि॑दित्सोमः॑। ऋषि॑र्विप्रः
काव्ये॑न। वा॒युर॑ग्रे॒गा य॑ज्ञ॒प्रीः। सा॒कङ्ग॒न्मन॑सा य॒ज्ञम्। शि॒वो

नियुद्धिः शिवाभिः। वायौ शुक्रो अयामि ते। मध्वो अग्रं
दिर्विष्टिषु॥६८॥

आ याहि सोमं पीतये। स्वारुहो देव नियुत्वता। इममिन्द्र
वर्धय क्षत्रियाणाम्। अयं विशां विशपतिरस्तु राजा। अस्मा
इन्द्र महि वर्चांसि धेहि। अवर्चसङ्गणुहि शत्रुमस्य। इममा
भञ्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निरमुं भञ्ज योऽमित्रो अस्य। वर्ष्मन्
क्षत्रस्य ककुभि श्रयस्व। ततो न उग्रो वि भञ्जा वसूनि॥६९॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामम्। सन्दुहाथाङ्घ्रिर्मदुधैव
धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो
गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मि त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन
जयांसि न परा जयांसै। स त्वाऽकरेकवृषभं स्वानाम्।
अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्। उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्नाः।
एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अभि तिष्ठ शत्रूयतः
सहस्व। तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ। बलिमग्ने अन्तित
ओत दूरात्। आ भन्दिष्ठस्य सुमतिश्चिकिद्धि। बृहत्ते
अग्ने महि शर्म भद्रम्। यो देह्यो अनमयद्वधुस्त्रैः। यो
अर्यपत्नीरुषसश्चकार। स निरुध्या नहुषो यहो अग्निः।
विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः॥७१॥

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ।

ईडेन्यो वपुष्यो विभावा। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्।
 ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्रे ज्येष्ठं दिवमा तंतान।
 ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः।
 ब्रह्म स्रुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः
 पृथिव्याम्। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः। नमः सखिभ्यः
 सन्नाम्नाऽवगात। अभिभूरग्निरतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य
 पृतना अभिश्रीः। जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा
 सपत्नान् वरिवस्करन्नः। ईशानन्त्वा भुवनानामभिश्चियम्।
 स्तौम्यग्र उरुकृतं सुवीरम्। हविर्जुषाणः सपत्नां
 अभिभूरसि। जहि शत्रूँ रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशां जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिर्विष्टिषु वसूनि जिगीवान्त्सहोभिर्मिता नञ्चत्वारि
 च॥

[७]

स प्रलवन्नवीयसा। अग्रे द्युमेन संयता। बृहत्तन्थ भानुना।
 नवन्तु स्तोममग्रये। दिवः श्येनाय जीजनम्। वसोः
 कुविद्वनाति नः। स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे। रयिर्वीरवतो
 यथा। अग्रे यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुरएता॥७४॥

अग्निर्विशां मानुषीणाम्। तूर्णी रथः सदा नवः। नवः सोमाय
 वाजिनै। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टं शुचितमं वसु। नवः

सोम जुषस्व नः। पीयूषस्येह तृष्णुहि। यस्ते भाग ऋता वयम्। नवस्य सोम ते वयम्। आ सुमतिं वृणीमहे॥७५॥

स नो रास्व सहस्रिणः। नवः हविर्जुषस्व नः। ऋतुभिः सोम भूतमम्। तदङ्ग प्रतिहर्य नः। राजन्तसोम स्वस्तये। नवः स्तोमन्नवः हविः। इन्द्राग्निभ्यां नि वेदय। तज्जुषेताः सचेतसा। शुचिन्नु स्तोमन्नवजातमद्य। इन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम्॥७६॥

उभा हि वाः सुहवा जोहवीमि। ता वाजः सद्य उंशते धेष्ठा। अग्निरिन्द्रो नवस्य नः। अस्य हव्यस्य तृप्यताम्। इह देवौ सहस्रिणौ। यज्ञन्न आ हि गच्छताम्। वसुमन्तः सुवर्विदम्। अस्य हव्यस्य तृप्यताम्। अग्निरिन्द्रो नवस्य नः। विश्वान्देवाः स्तर्पयत॥७७॥

हविषोऽस्य नवस्य नः। सुवर्विदो हि जज्ञिरे। एदं बर्हिः सुष्टरीमा नवेन। अयं यज्ञो यजमानस्य भागः। अयं बभूव भुवनस्य गर्भः। विश्वे देवा इदमद्यागमिष्ठाः। इमे नु द्यावापृथिवी समीची। तन्वाने यज्ञं पुरुपेशसन्धिया। आऽस्मै पृणीतां भुवनानि विश्वा। प्रजां पुष्टिममृतन्नवेन॥७८॥

इमे धेनू अमृतं ये दुहाते। पयस्वत्युत्तरामेतु पुष्टिः। इमं यज्ञं जुषमाणे नवेन। समीची द्यावापृथिवी घृताची। यविष्ठो हव्यवाहनः। चित्रभानुर्घृतासुतिः। नवजातो वि रोचसे।

अग्ने॒ तत्ते॑ महि॒त्व॒नम्। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दै॒व न
मी॒यसे॥७९॥

स ए॑ना वि॒द्वान् यक्ष्य॑सि। नव॒ः स्तोमं॑ जुषस्व नः।
अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्राश्ना॑तु। स हि वेद॑ यथा॑ ह॒विः। शि॒वा
अ॒स्मभ्य॑मोष॑धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र॒षणिः। भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः
सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॑ सम॑शीमहि त्वा। स नो॑
मयो॒भूः पि॑तो॒ आ वि॑शस्व। शन्तो॒काय॑ त॒नुवै॑ स्यो॒नः। ए॒तमु॒
त्यं म॑धु॒ना संयु॑तं॒ यव॑म्। सर॑स्वत्या॒ अधि॑म॒नाव॑चर्क॒षुः।
इन्द्र॑ आसी॒त्सीर॑पतिः श॒तक्र॑तुः। की॒नाशा॑ आसन्म॒रुतः॑
सु॒दान॑वः॥८०॥

पु॒र॒पु॒ता वृ॑णीमहे जुषेथा॑न्तर्पयता॒मृत॑न्नवेन मीयसे स्यो॒नश्च॒त्वारि॑ च॥—————[८]

जुष्ट॑श्चक्षु॒षो जु॑ष्टी॒नरो॑ नक्त॒ज्जाता॑ वृषा॒स उ॒त नो॑ वृषा॑ऽस्य॒ः शुः स॒प्र॒ब्र॒वद्द॑ष्टौ॥८॥

जुष्टौ॑ म॒न्युर्भ॑गो जुष्टौ॑ नरो॒ हरि॑वर्षसङ्गि॒रः शि॒प्रि॒न्वा॒जाना॑मु॒त नः॑ प्रि॒या यद्वा॑ग्वद॒न्ती वि॒श्वा
आशा॑ अशी॑तिः॥८०॥

जुष्टः सु॒दान॑वः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इ॒र्यो भू॑त्वा ब॑हुधा ब॒हूनि॑। स
इत्स॑र्वं व्या॒नशे॑। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑दू॒दात्
क्षेत्रि॑यध्व॒गद्व॑षा॑। तमि॒त्राणं॑ म॒नसो॑प॒ शिक्ष॑त। अ॒ग्रं
दे॒वाना॑मि॒दम॑त्तु नो ह॒विः। म॒नस॑श्चित्ते॒दम्। भू॒तं भव्यं॑ च
गु॒प्यते। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पुर॑श्च॒रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॑वम्। म॒नः
श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जु॒षता॑ मे वा॒ग्दि॑
ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्यवा॒डन॑पायिनी। यया॑ रू॒पाणि॑
ब॒हुधा व॑द॒न्ति। पेशा॑सि दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा नो॑
वि॒राडन॑पस्फुरन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जु॑षतामि॒दं ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वानां॑ ज्योति॑र॒मृते॑ न्य॒क्तम्।
अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य ब॒हुधा नि॑धीयते। तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। मा
नो॑ हासीद्विचक्षणम्। आयु॑रि॒न्नः प्रती॑र्यताम्। अन॑न्धाश्चक्षु॑षा
व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि। सु॒व॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण
भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति स॒त्यम्। श्रोत्रे॑ण वाचं॑ ब॒हुधो॑द्यमा॒नाम्।
श्रोत्रे॑ण मोद॑श्च॒ मह॑श्च श्रूयते। श्रोत्रे॑ण सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि।
येन॑ प्रा॒च्या उ॒त दक्षि॑णा। प्रती॑च्यै दि॒शः शृ॑ण्वन्त्यु॒त्तरा॑त्।
तदिच्छो॑त्रं ब॒हुधो॑द्यमा॒नम्। अ॒रान्न ने॒मिः परि॑ सर्वं॑ बभूव॥३॥

अग्निमनपस्फुरन्ती सत्यं सप्त च॥ [१]

उदेहि वाजिन्यो अस्यप्स्वन्तः। इदं राष्ट्रमा विश
सूनृतावत्। यो रोहितो विश्वमिदञ्जानं। स नो राष्ट्रेषु
सुधितान्दधातु। रोहंरोहं रोहितं आरुरोह। प्रजाभिर्वृद्धिं
जनुषामुपस्थम्। ताभिः सख्यो अविदथ्यदुर्वीः। गातुं
प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाऽहोः। आऽहार्षीद्राष्ट्रमिह रोहितः। मृधो
व्यास्थदभयं नो अस्तु॥४॥

अस्मभ्यं द्यावापृथिवी शक्नोमीभिः। राष्ट्रन्दुहाथामिह रेवतीभिः।
विमंमर्श रोहितो विश्वरूपः। समाचक्राणः प्ररुहो रुहंश्च।
दिवं गत्वायं महता महिम्ना। वि नो राष्ट्रमुनत्तु पयसा
स्वेन। यास्ते विशस्तपसा सं बभूवुः। गायत्रं वत्समनु तास्त
आऽगुः। तास्त्वा विशन्तु महसा स्वेन। सं माता पुत्रो अभ्येतु
रोहितः॥५॥

यूयमुग्रा मरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रेण सयुजा प्रमृणीथ
शत्रून्। आ वो रोहितो अशृणोदभिद्यवः। त्रिसंतासो
मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जंजान।
तस्मिंस्तन्तुं परमेष्ठी तंतान। तस्मिंञ्छिश्रिये अज
एकपात्। अदहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितो द्यावापृथिवी
अदहत्। तेन सुवः स्तमितन्तेन नाकः॥६॥

सो अन्तरिक्षे रजंसो विमानः। तेन देवाः सुवरन्वविन्दन्।
सुशेवन्त्वा भानवो दीदिवांसम्। समं ग्रासो जुहो जातवेदः।

उक्षन्ति॑ त्वा वा॒जिन॒मा घृ॒तेन॑। स॒संम॒ग्रे युव॑से॒ भोज॑नानि।
अग्रे॑ शर्धं॑ मह॒ते सौभ॑गाय। तव॑ द्यु॒मन्यु॑त्त॒मानि॑ सन्तु।
सञ्जा॑स्पत्य॒सुय॑म॒मा कृ॑णुष्व। श॒त्रूय॒ताम॒भि ति॑ष्ठा
महा॑सि॒॥७॥

अस्त्वेतु रोहितो नाको महासि॒॥ [२]

पुन॑र्न॒ इन्द्रो॑ म॒घवा॑ ददातु। धना॑नि श॒क्रो धन्यः॑ सु॒राधाः॑।
अ॒र्वाची॑नं कृणुतां याचि॒तो मनः॑। श्रु॒ष्टी नो॑ अ॒स्य ह॒विषो॑
जुषा॑णः। यानि॑ नोऽजि॒नन्ध॑नानि। ज॒हर्थं॑ शूर॒ मन्यु॑ना।
इन्द्रा॑नुविन्द न॒स्तानि॑। अ॒नेन॑ ह॒विषा॒ पुनः॑। इन्द्र॒ आशा॑भ्यः
परि॑। सर्वा॒भ्योऽभय॑ङ्करत्॒॥८॥

जेता॒ शत्रून्॒ विच॑र॒षणिः॑। आकू॑त्यै त्वा॒ कामा॑य त्वा स॒मृधे॑
त्वा। पु॒रो द॑धे अमृ॒तत्वा॑य जी॒वसे॑। आकू॑तिम॒स्याव॑से।
काम॑मस्य॒ समृ॑द्धौ। इन्द्र॑स्य यु॒ञ्जते॒ धियः॑। आकू॑तिं दे॒वीं
मन॑सः पु॒रो द॑धे। य॒ज्ञस्य॑ मा॒ता सु॒हवा॑ मे अस्तु। यदि॑च्छामि
मन॑सा॒ सका॑मः। वि॒देय॑मेन॒द्धद॑ये॒ निवि॑ष्टम्॒॥९॥

सेद॒ग्निर॒ग्नीर॑त्यै॒त्यन्यान्॑। यत्र॑ वा॒जी तन॑यो वी॒डुपा॑णिः।
स॒हस्र॑पा॒था अ॒क्षरा॑ स॒मेति॑। आशा॑नान्त्वाऽऽशा॒पा॒लेभ्यः॑।
च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृते॑भ्यः। इ॒दं भू॒तस्या॑ध्य॒क्षेभ्यः॑। वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। विश्वा॑ आशा॒ मधु॑ना स॒सृजामि॑। अ॒नमी॒वा आप॑
ओष॑धयो भवन्तु। अ॒यं यज॑मानो मृ॒धो व्य॑स्यताम्॒॥१०॥

अ॒गृ॒भी॒ताः पु॒शवः॑ सन्तु॒ सर्वे॑। अ॒ग्निः सोमो॒ वरु॑णो
मि॒त्र इन्द्रः॑। बृ॒हस्प॑तिः सवि॒ता यः स॑ह॒स्री। पू॒षा नो
गोभि॒रव॑सा॒ सर॑स्वती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ सम॑नक्तु य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑
रू॒पाणि॑ दध॑ती॒ सर॑स्वती। पू॒षा भग॑ः सवि॒ता नो॑ ददातु।
बृ॒हस्प॑तिर्द॒ददिन्द्रः॑ स॒हस्र॑म्। मि॒त्रो दा॒ता वरु॑णः सोमो॒
अ॒ग्निः॥११॥

क॒र॒त्रि॒विं॒ष्टम॑स्यतान्न॒वं च॥ [३]

आ नो॑ भ॒र भग॑मिन्द्र द्युमन्त॑म्। नि ते॑ दे॒ष्णस्य॑ धीमहि प्र॒रेके॑।
उ॒र्व इ॒व प॑प्रथे॒ कामो॑ अ॒स्मे। तमा॑पृ॒णा वसु॑पते॒ वसू॑नाम्।
इ॒मं का॒मं म॑न्दया॒ गोभि॑रश्वैः। च॒न्द्रव॑ता॒ राध॑सा प॒प्रथ॑श्च।
सु॒व॒र्यवो॑ म॒तिभि॑स्तुभ्यं॒ वि॒प्राः। इन्द्रा॑य॒ वाहः॑ कुशि॒कासो॑
अ॒क्रन्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्रवो॑चम्। या॒नि च॒कार॑ प्रथ॒मानि॑
व॒ज्री॥१२॥

अ॒ह॒न्नहि॑मन्व॒पस्त॑तर्द। प्रव॒क्षणा॑ अभि॒न॒त्पर्व॑तानाम्। अ॒ह॒न्नहि॑
पर्व॑ते शि॒श्रिया॑णम्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ वज्र॑ः स्व॒र्यन्त॑तक्ष। वा॒श्रा इ॒व
धे॒नवः॑ स्यन्द॑मानाः। अ॒ञ्जः स॑मु॒द्रम॑व॒ जग्मु॑रापः। वृ॒षाय॑मा॒णो-
ऽवृ॑णीत॒ सोम॑म्। त्रि॒क॒द्रुके॑ष्वपि॒बत्सु॑तस्य। आ सा॒यकं॑ म॒घवा॑
दत्त॒ वज्र॑म्। अ॒ह॒न्नेन॑ प्रथम॒जा म॒हीना॑म्॥१३॥

यदिन्द्रा॑ह॒न्प्रथ॑म॒जा म॒हीना॑म्। आ॒न्मा॒यिना॒ममि॑नाः प्रोत
मा॒याः। आ॒त्सूर्य॑ ज॒नय॑न्द्यामु॒षास॑म्। ता॒दी॒क्रा श॒त्रून्

किलाविवित्से। अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसम्। इन्द्रो वज्रेण
महता वधेन। स्कन्धासीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहिः
शयत उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे।
महावीरन्तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नातारीरस्य समृतिं वधानाम्। स रुजानाः पिपिष
इन्द्रशत्रुः। विश्वो विहाया अरतिः। वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे।
तरणिर्न शिश्रथत्। श्रवस्यया न शिश्रथत्। विश्वस्मा
इदिषुध्यसे। देवत्रा हव्यमूहिषे। विश्वस्मा इत्सुकृते
वारमृण्वति। अग्निद्वारा व्यृण्वति॥१५॥

उदुञ्जिहानो अभि काममीरयन्। प्रपृश्नन्विश्वा भुवनानि
पूर्वथा। आ केतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः। कामं नो अग्ने
अभिहर्य दिग्भ्यः। जुषाणो हव्यममृतेषु दृढः। आ नो
रयिं बहुलाङ्गोमतीमिषम्। नि धेहि यक्षदमृतेषु भूषन्।
अश्विना यज्ञमागतम्। दाशुषः पुरुदससा। पूषा रक्षतु नो
रयिम्॥१६॥

इमं यज्ञमश्विना वर्धयन्ता। इमौ रयिं यजमानाय धत्तम्।
इमौ पशून् रक्षतां विश्वतो नः। पूषा नः पातु सदमप्रयच्छन्।
प्रते महे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति। सत्यवाचे भरे
मतिम्। इदं नो हव्यं घृतवत्सरस्वति। सत्यवाचे प्रभरेमा
हवीषि। इमानि ते दुरिता सौभंगानि। तेभिर्वयं सुभगांसः
स्याम॥१७॥

वज्रहीनामृजीपं व्युण्वति रक्षतु नो रयिः सौभगाय्येकं च॥—————[४]

य॒ज्ञो रा॒यो य॒ज्ञ ई॒शे वसू॑नाम्। य॒ज्ञः स॒स्याना॑मु॒त
सु॑क्षिती॒नाम्। य॒ज्ञ इष्टः॑ पूर्॒वचि॑त्तिं दधातु। य॒ज्ञो ब्र॑ह्म॒ण्वाः
अ॒प्येतु॑ दे॒वान्। अ॒यं य॒ज्ञो वर्ध॑ता॒ङ्गोभि॑र॒श्वैः। इ॒यं वेदिः॑
स्वप॒त्या सु॒वीरा॑। इ॒दं ब॒रु॒हिरति॑ ब॒रु॒हीःष्य॒न्या। इ॒मं य॒ज्ञं
वि॒श्वे अव॑न्तु दे॒वाः। भ॒गं ए॒व भ॒ग॒वाः अस्तु॑ दे॒वाः। तेन॑
व॒यं भ॒गव॑न्तः स्याम॥१८॥

तन्त्वा॑ भ॒गु सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स नो॑ भ॒ग पु॒रए॒ता भ॑वे॒ह। भ॒गु
प्र॒णेत॑र्भ॒ग सत्य॑राधः। भ॒गेमा॑न्धिय॒मुद॑व॒ दद॑न्नः। भ॒गु प्र णो॑
जन॒य गो॑भि॒रश्वैः॑। भ॒गु प्र नृ॑भिर्नृ॒वन्तः॑ स्याम। श॒श्व॒तीः समा॑
उप॑यन्ति लो॒काः। श॒श्व॒तीः समा॑ उप॑यन्त्यापः। इष्टं॑ पूर्तं
श॒श्व॒तीना॑ः समा॑नाः शाश्व॒तेन॑। ह॒विषे॑ष्वाऽन॒न्तं लो॒कं पर॑मा
रु॒रोह॑॥१९॥

इ॒यमे॒व सा या प्र॑थ॒मा व्यौच्छ॑त्। सा रू॒पाणि॑ कुरु॒ते
पञ्च॑ दे॒वी। द्वे स्वसा॑रौ वयत॒स्तत्र॑मे॒तत्। स॒ना॒तनं॑ वि॒त॒तः
षण्म॑यू॒खम्। अ॒वा॒न्याःस्तन्तू॑न्कि॒रतो॑ ध॒त्तो अ॒न्यान्।
नाव॑पृ॒ज्याते॒ न ग॑मा॒ते अ॒न्तम्। आ वो॑ यन्तू॒दवा॑हा॒सो
अ॒द्या। वृष्टिं॑ ये वि॒श्वे म॒रुतो॑ जु॒नन्ति॑। अ॒यं यो अ॒ग्निर्म॑रु॒तः
समि॑द्धः। ए॒तं जु॑षध्व॒ङ्कव॑यो यु॒वानः॥२०॥

धा॒रा॒वरा॑ म॒रुतो॑ धृ॒ष्णुवो॑जसः। मृ॒गा न भी॑मास्त॒विषे॑भिः
रू॒र्मिभिः॑। अ॒ग्नयो॑ न शु॒शु॒चाना॑ ऋ॒जी॒षिणः॑। भ्रुमि॑न्धम॒न्त

उ॒प॒ गा अ॑वृ॒ण्वत॑। वि च॑क्र॒मे त्रि॑र्दे॒वः। आ वे॒धस॒न्नीलं॑पृ॒ष्ठं
बृ॒हन्त॑म्। बृ॒हस्प॑ति॒ः स॒दने॑ सा॒दय॑ध्वम्। सा॒दद्यौ॑नि॒न्दम॒
आ दी॑दि॒वाःस॑म्। हि॒र॒ण्यव॑र्णम॒रुषः॑ स॒पेमा॑। स हि शु॒चिः
श॒तप॑त्रः स शु॒न्ध्युः॥२१॥

हि॒र॒ण्यवा॑शीरि॒षिरः॑ सु॒व॒र॒षाः। बृ॒हस्प॑तिः स स्वा॑वेश ऋ॒ष्वाः।
पू॒रू सखि॑भ्य आसु॒तिं क॑रि॒ष्टः। पू॒षः॑ स्तव॑ व्र॒ते व॒यम्।
नरि॑ष्येम क॒दाच॑न। स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि। यास्ते॑ पू॒षन्ना
वो अ॒न्तः स॑मु॒द्रे। हि॒र॒ण्ययी॑र॒न्तरि॑क्षे चर॑न्ति। याभि॑र्यासि
दू॒त्याः॑ सू॒र्यस्य॑। का॒मेन॑ कृ॒तश्र॑व इ॒च्छमा॑नः॥२२॥

अ॒र॒ण्या॒न्यर॑ण्या॒न्यसौ॑। या प्रे॒व न॑श्य॒सि। क॒था ग्रा॑मं
न पृ॑च्छ॒सि। न त्वा॒भीरि॑व वि॒न्दती॑ ३। वृ॒षा॒र॒वाय॑
वद॑ते। यदु॒पाव॑ति चि॒च्चि॒कः। आ॒घा॒टीभि॑रिव धा॒वय॑न्।
अ॒र॒ण्या॒निर्म॑हीयते। उ॒त गा॑व इ॒वा॒दन्। उ॒तो वे॒श्मे॒व
दृ॒श्यते॑॥२३॥

उ॒तो अ॑र॒ण्या॒निः सा॒यम्। श॒क॒टीरि॑व स॒र्जति॑। गा॒म॒ङ्गैष॑
आ ह्व॑यति। दा॒र्व॒ङ्गैष॑ उ॒पा॒वधी॑त्। वस॑न्नर॒ण्या॒न्याः॑
सा॒यम्। अ॒क्रु॒क्ष॒दिति॑ म॒न्यते॑। न वा अ॑र॒ण्या॒निर्ह॑न्ति।
अ॒न्यश्चे॒न्नाभि॑गच्छ॒ति। स्वा॒दोः फ॑ल॒स्य ज॒ग्ध्वा। यत्र॑ का॒मं
नि प॑द्यते। आञ्ज॑नगन्धीः॑ सु॒र॒भीम्। ब॒हू॒न्नाम॑कृ॒षीव॑लाम्।
प्रा॒हं मृ॒गाणां॑ मा॒तर॑म्। अ॒र॒ण्या॒नीम॑शः॑सि॒षम्॥२४॥

स्याम॒ रुरो॒ह॒ युवा॒नः शु॒न्यूरि॒च्छमा॒नो दृश्यते॒ निप॑द्यते च॒त्वारि॑ च॥—————[५]

वा॒त्रह॑त्याय॒ शव॑से। पृ॒त॒ना॒सा॒ह्याय॑ च। इन्द्र॒ त्वा व॑र्तयामसि।
सु॒ब्रह्मा॑णं वी॒रव॑न्तं बृ॒हन्त॑म्। उ॒रुं ग॑भी॒रं पृ॒थुबु॑ध्मिन्द्र।
श्रु॒त॒र्षि॑मु॒ग्रम॑भिमाति॒षाह॑म्। अ॒स्मभ्य॑ चि॒त्रं वृ॑षण॒ रयि॑
दाः। क्षे॒त्रि॒ये त्वा॒ नि॒र्ऋ॒त्यै त्वा। द्रु॒हो मु॑श्चामि॒ वरु॑णस्य
पाशा॑त्। अ॒ना॒गसं॒ ब्रह्म॑णे त्वा करोमि॥२५॥

शि॒वे ते॒ द्यावा॑पृथि॒वी उ॒भे इ॒मे। शं ते॑ अ॒ग्निः स॒हाद्वि॑रस्तु। शं
द्यावा॑पृथि॒वी स॒होष॑धीभिः। शम॒न्तरि॑क्ष॒ सह॑ वाते॒न ते। शं ते॒
चत॑स्रः प्र॒दिशो॑ भवन्तु। या दै॒वीश्चत॑स्रः प्र॒दिशः॑। वात॑प॒त्नीर॑भि
सूर्यो॑ विचष्टे। तासा॑न्त्वा ज॒रस॒ आ द॑धामि। प्र यक्ष्म॑ एतु
नि॒र्ऋ॒तिं परा॒चैः। अमो॑चि॒ यक्ष्मा॑द्दुरि॒तादव॑र्त्यै॥२६॥

द्रु॒हः पाशा॑न्नि॒र्ऋ॒त्यै चोद॑मोचि। अहा॒ अव॑र्तिमविदत्स्यो॒नम्।
अप्य॑भू॒द्ध्रे सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। सूर्य॑मृतं तम॑सो॒ ग्राह्या॒ यत्। दे॒वा
अमु॑श्च॒न्नसृ॑ज॒न्व्येन॑सः। ए॒वम॒हमि॑मं क्षे॒त्रिया॑ज्जामि॒श॒ सात्।
द्रु॒हो मु॑श्चामि॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्। बृ॒हस्प॑ते यु॒वमिन्द्र॑श्च
वस्वः॑। दि॒व्यस्ये॑शाथे उ॒त पा॒र्थि॒वस्य॑। ध॒त्त॒ रयि॑ः स्तु॒वते
की॒रये॑चित्॥२७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॒ सदा॑ नः। दे॒वायु॑ध॒मिन्द्र॑मा जोहु॑वानाः।
वि॒श्वावृ॑ध॒मभि॑ ये रक्ष॑माणाः। येन॑ ह॒ता दी॒र्घम॑ध्वा॒नमा॑यन्।
अ॒न॒न्तम॑र्थ॒मनि॑वत्स्य॒मानाः। यत्ते॑ सुजा॒ते हि॒मव॑त्सु भे॒षज॑म्।

म॒यो॒भूः श॒न्त॑मा॒ यद्धृ॑दो॒सि॑। ततो॑ नो दे॒हि सी॒बले॑।
अ॒दो गि॒रि॒भ्यो॒ अधि॑ यत्प्र॒धाव॑सि। स॒ः शो॑भ॒माना॑ क॒न्यै॑व
शु॒भ्रे॥ २८॥

तां त्वा॒ मुद्ग॑ला ह॒विषा॑ वर्धयन्ति। सा नः॑ सी॒बले॑ र॒यिमा॑
भा॒जये॒ह। पूर्वं॑ दे॒वा अप॑रेणानुपश्यं॒ जन्म॑भिः। जन्मा॒न्यव॑रैः
परा॑णि। वेदा॑नि दे॒वा अ॒यम॑स्मीति॒ माम्। अ॒हः॑ हित्वा
शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। प्रा॒णापा॒नौ चक्षुः॑ श्रोत्र॑म्। वाचं॑
मन॑सि॒ सम्भृ॑ताम्। हित्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ
भूति॑म्भूतिं व॒यम॑श्नवामहे। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॑ याः प्र॑थ॒मा
व्यो॑च्छन्। ता दे॒व्यः कुर्व॑ते पञ्च॒रूपा। श॒श्वती॑र्नाव॒पृज्य॑न्ति।
न ग॑म॒न्त्यन्त॑म्॥ २९॥

क॒रो॒म्यव॑र्त्यै चिच्छु॒भ्रेऽश्न॑वामहे च॒त्वारि॑ च॥ [६]

वसू॑नां त्वा॒ऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑मृ॒म्या। आ॒दि॒त्यानां॑ तेज॑सा।
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ क्रतु॑ना। म॒रुता॑मे॒म्रा जु॑होमि॒ स्वाहा॑।
अ॒भिभू॑तिर॒हमा॑गमम्। इन्द्र॑सखा स्वा॒युधः॑। आस्वाशा॑सु
दु॒ष्पहः॑। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमा॑गात्। यशो॑ भर्गः॒ सह
ओजो॑ बलं॑ च॥ ३०॥

दी॒र्घायु॑त्वायं श॒तशा॑रदाय। प्रति॑गृ॒भ्णामि॑ मह॒ते वी॒र्या॑य।
आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्व॑म्
आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेषम्। भूर्भुवः॑ सुवः॑। अ॒ग्निर्ध॑र्म॑णान्नादः॑।

मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्मं क्षत्रं स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुराता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः पुनरसुः स्वाहा॥ अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सोमो राजा राजपतिः। राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ वरुणः सम्राट्सम्राटपतिः। साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्ममस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः। राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ पूषा विशां विदतिः। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपती। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ त्वष्टा पशूनां मिथुनानां रूपकद्रूपपतिः। रूपेणमस्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून् ददातु स्वाहा॥३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा चत्वारिं च (अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दश॥)॥

[७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यः शिप्रवान्वृषभो यो मतीनाम्। यो गौत्रभिद्वज्रभृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्रां

अ॒भि तृ॒न्धि वा॒जान्। आ ते शु॒ष्मो वृ॒षभ ए॒तु प॒श्चात्।
 ओ॒त्तरा॒दध॒रागा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिस॒मैत्वा॑र्वाङ्।
 इन्द्र॑ द्यु॒म्नः सु॒र्वर्व॒द्धेह्य॒स्मे। प्रो॒ष्वस्मै॑ पु॒रोर॒थम्। इन्द्रा॑य
 शू॒षम॑र्चत॥ ३४॥

अ॒भीकै॑ चिदु लो॒क॒कृत्। स॒ङ्गे स॒मत्सु॑ वृ॒त्रहा॑। अ॒स्माकं॑ बो॒धि
 चो॒दिता॑। नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्या॒का अधि॑ धन्व॑सु। इन्द्र॑
 व॒यः शु॒नासी॒रम्। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे ह॑वामहे। आ वा॒जैरु॒पं नो॑
 ग॒मत्। इन्द्रा॑य शु॒नासी॒राय॑। सु॒चा जु॑हुत नो ह॒विः॥ ३५॥

जु॒षतां॑ प्रति॒ मेधि॑रः। प्र ह॒व्यानि॑ घृ॒तव॑न्त्यस्मै। हर्य॑श्वाय
 भर॑ता स॒जोषा॑ः। इन्द्र॑र्तुभिर्ब्र॒ह्मणा॑ वावृ॒धानः॑। शु॒नासी॒री
 ह॒विरि॒दं जु॑षस्व। वयः॑ सु॒पर्णा॑ उप॑सेदुरिन्द्र॒म्। प्रि॒यमे॑धा
 ऋ॒षयो॑ नाध॑मानाः। अप॑ ध्वा॒न्तमू॑र्णुहि पू॒र्धि चक्षुः॑।
 मु॒मुग्ध्य॑स्मान्निधये॑ऽव ब॒द्धान्। बृ॒हदिन्द्रा॑य गाय॒त॥ ३६॥

म॒रुतो॑ वृ॒त्रह॑न्तमम्। येन॒ ज्योति॑रज॒नय॑न्नृ॒तावृ॑धः। दे॒वं
 दे॒वाय॑ जागृ॑वि। का॒मिहै॒काः क इ॒मे प॑त॒ङ्गाः। मा॒न्था॒लाः
 कु॒लिप॑रि॒माप॑तन्ति। अना॑वृ॒तैना॒न्प्रध॑मन्तु दे॒वाः। सौ॒पर्णं॑
 चक्षु॑स्त॒नुवा॑ विदे॒य। ए॒वा व॑न्दस्व॒ वरु॑णं बृ॒हन्त॑म्।
 न॒म॒स्याधी॑र॒ममृ॑तस्य गो॒पाम्। स नः॑ श॒र्म त्रि॒वरू॑थं
 विय॑ः सत्॥ ३७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। नाकै॑ सु॒पर्ण॑मु॒प॒ यत्प॑त॒न्तम्।

हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा। हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतम्।
यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्। शं नो देवीरभिष्टये। आपो
भवन्तु पीतयै। शं योरभि स्रवन्तु नः। ईशाना वार्याणाम्।
क्षयन्तीश्चर्षणीनाम्॥३८॥

अपो याचामि भेषजम्। अप्सु मे सोमो अब्रवीत्।
अन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं च विश्वशम्भुवम्। आपश्च
विश्वभेषजीः। यदप्सु ते सरस्वति। गोष्वश्वेषु यन्मधु।
तेन मे वाजिनीवति। मुखमङ्घ्रि सरस्वति। या सरस्वती
वैशम्भल्या॥३९॥

तस्यां मे रास्व। तस्यांस्ते भक्षीय। तस्यांस्ते भूयिष्ठभाजो
भूयास्म। अहं त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि
योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे
लोककृज्जातवेदः। इहैव सन्तत्र सन्तं त्वाऽग्ने। प्राणेन वाचा
मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्॥४०॥

ज्योतिषा त्वा वैश्वानरेणोपतिष्ठे। अयं ते योनिर्ऋत्वियः।
यतो जातो अरोचथाः। तं जानन्नग्न आरोह। अथा नो वर्धया
रयिम्। या ते अग्ने यज्ञिया तनूस्तयेह्यारोहात्माऽऽत्मानम्।
अच्छा वसूनि कृण्वन्नस्मे नर्या पुरूणि। यज्ञो भूत्वा यज्ञमा
सीद् स्वां योनिम्। जातवेदो भुव आ जायमानः सक्षय
एहि। उपावरोह जातवेदः पुनस्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्र॒जा॒नन्। आ॒युः प्र॒जा॑ र॒यि॒म॒स्मासु॑
 धेहि। अज॑स्रो दी॒दिहि॑ नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोहवीमि
 म॒घवा॑नमु॒ग्रम्। स॒त्रा द॒धान॑मप्रतिष्कुत॒ः शवा॑सि।
 म॑हि॒ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽववर्तत्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑ सु॒पथा॑
 कृ॒णोतु॑ व॒ज्री। त्रि॒क॑द्रुकेषु म॒हिषो॑ यवा॑शिरं तुवि॒शुष्मं॑स्तृ॒पत्।
 सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॒शत्। स ई॑ ममा॒द॒ महि॑
 कर्म॑ कर्त॒वे म॒हामु॑रुम्॥४२॥

सैन॑ स॒श्वदे॒वं दे॒वः स॒त्यमिन्द्रु॑ स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑
 स॒रमा॑ रु॒ग्णम॑द्रैः। म॒हि पाथः॑ पू॒र्व्यं स॒द्वि॒य॒क्कः। अ॒ग्रं
 न॒यत्सु॑प॒द्यक्ष॑राणाम्। अ॒च्छा र॒वं प्रथ॑मा जा॒न॒तीगा॑त्।
 वि॒द॒द्रव्यं॑ स॒रमा॑ दृ॒ढमूर्व॑म्। येना॒नु॒कं मा॒नुषी॑ भो॒ज॒ते वि॒ट्।
 आ ये विश्वाः॑ स्व॒प॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॑सो अमृ॒त॒त्वाय॑
 गा॒तुम्। त्वं नृ॒भिर्नृ॑पते दे॒वहू॑तौ॥४३॥

भूरी॑णि वृ॒त्वा ह॑र्य॒श्व ह॑सि। त्वन्नि॒द॑स्यु॒श्चुमु॑रिम्। धुनि॑
 चास्वा॑पयो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒त्न॒था म॒न्द॒तु
 त्वा। श्रु॒धि ब्र॒ह्म वा॒वृध॑स्वो॒त गी॒र्भिः। आ॒विः सु॒र्यं कृ॒णु॒हि
 पी॒पिही॑षः। ज॒हि शत्रू॑ र॒भि गा॑ इन्द्र॒ तृ॒न्धि। अ॒ग्ने
 बाध॑स्व॒ वि मृ॒धो नु॑दस्व। अ॒पा॒मी॒वा अप॑ र॒क्षासि॑ से॒धा।
 अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्बृ॑ह॒तो दि॒वो नः॑॥४४॥

अ॒पां भू॒मान॑मु॒प नः॑ सृ॒जे॒ह। य॒ज्ञ प्र॑ति॒तिष्ठ॑ सु॒म॒तौ सु॒शे॒वा आ

त्वा॑। वसू॑नि पुरु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घमा॑युर्यज॑मानाय कृ॒ण्वन्।
 अधा॒मृते॑न जरि॒तार॑मङ्घ्रि॒। इन्द्रः॑ शु॒नाव॑द्वित॑नोति॒ सीर॑म्।
 सं॒वत्स॑रस्य॒ प्रति॑माण॑मे॒तत्। अ॒र्कस्य॒ ज्योति॑स्तदिदा॑स॒
 ज्येष्ठ॑म्। सं॒वत्स॑र॒ शु॒नव॑त्सीर॑मे॒तत्। इन्द्र॑स्य॒ राधः॑
 प्रय॑तं पुरु॒ त्मना॑। तदर्क॑रूपं वि॒मिमा॑नमेति॒। द्वाद॑शारे॒
 प्रति॑तिष्ठ॒तीद्व॑षा॑। अ॒श्वाय॑न्तो ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वाम॑हे
 त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सु॒म॒तौ न॑वा॒याम्। व॒यमिन्द्र॑
 त्वा शु॒न॒ हु॑वेम॥४५॥

अ॒र्च॒त॒ ह॒विर्गा॑यत य॒स॒च॒र्षणी॑नां वैश॒म्भ॒त्या हा॑सी॒त्वमु॑रुं दे॒वहू॑तौ न॒स्मना॒ ष॒द्व॥—[८]

प्रा॒ण उ॒देहि॑ पुन॒रा नो॑ भर य॒ज्ञो रा॒यो वा॒त्रह॑त्याय॒ वसू॑ना॒ स ई॑ पा॒ह्यष्टौ॥८॥

प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता धारा॒वरा म॒रुतो॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ ज्योति॑षा त्वा पञ्च॑चत्वारि॒शत्॥४५॥

प्रा॒णः शु॒न॒ हु॑वेम॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥षष्ठमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्य॒स्व।
सर॑स्वत्यै पच्य॒स्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्य॒स्व। परी॒तो षि॑ञ्चता
सुत॑म्। सोमो॒ य उ॑त्त॒म॒ ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॑म॒द्रिभिः॑। पु॒नातु॑
ते परि॒सुत॑म्। सोम॒ सूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण श॒श्वता॒ तना॑।
वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्रा॒ङ्ख॒सोमो॑ अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य॒ युज्यः॒
सखा॑। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्ख॒सोमो॑ अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य॒ युज्यः॒ सखा॑। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते तेज॑ इन्द्रि॒यम्। सुर॑या
सोमः॑ सु॒त आसु॑तो मदा॒या। शु॒क्रेण॑ देव॒ देवताः॑ पिपृ॒ग्धि।
रसे॒नान्नं॑ यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॒ङ्ग यव॑मन्तो॒ यवञ्चि॑त्। यथा॒
दान्त्य॑नुपूर्व॒ वियू॑य। इहे॒हैषां॑ कृणु॒त भो॑ज॒नानि॑। ये ब॒र्हिषो॑
नमो॑वृ॒क्तिं न ज॒ग्मुः। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा जुष्टं॑
गृह्णामि॥३॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑। ए॒ष ते॒ योनि॒स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि तेजो॒ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि वी॒र्यं॑
मयि॑ धेहि। बल॑मसि बलं॒ मयि॑ धेहि। नाना॒ हि वा॑ देव॒हित॑
सदः॑ कृतम्। मा स॒सृक्षा॑थां पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वम॑सि

शुष्मिणी सोमं एषः। मा मां हिंसीः स्वां योनिमाविशन्॥४॥
 उपयामगृहीतोऽस्याश्विनं तेजः। सारस्वतं वीर्यम्। ऐन्द्रं
 बलम्। एष ते योनिर्मोदाय त्वा। आनन्दाय त्वा महसे
 त्वा। ओजोऽस्योजो मयि धेहि। मन्युरसि मन्युं मयि धेहि।
 महोऽसि महो मयि धेहि। सहोऽसि सहो मयि धेहि। या
 व्याघ्रं विषूचिका। उभौ वृकं च रक्षति। श्येनं पतत्रिणं
 सिंहम्। सेमं पात्वहंसः। सम्पृचः स्थ सं मा भद्रेण
 पृङ्ग। विपृचः स्थ वि मा पाप्मना पृङ्ग॥५॥

हविः प्रत्यङ्मुखो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥—————[१]

सोमो राजाऽमृतं सुतः। ऋजीषेणाजहान्मृत्युम्। ऋतेन
 सत्यमिन्द्रियम्। विपानं शुक्रमन्धसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्।
 इदं पयोऽमृतं मधु। सोममद्ध्यो व्यपिबत्। छन्दसा हंसः
 शुचिषत्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अद्ध्यः क्षीरं व्यपिबत्॥६॥
 क्रुद्धाङ्गिरसो धिया। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। अन्नात्परिस्नुतो
 रसम्। ब्रह्मणा व्यपिबत् क्षत्रम्। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। रेतो
 मूत्रं विजहाति। योनिं प्रविशदिन्द्रियम्। गर्भो जरायुणा-
 ऽऽवृतः। उल्बं जहाति जन्मना। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्॥७॥
 वेदेन रूपे व्यकरोत्। सुतासुती प्रजापतिः। ऋतेन
 सत्यमिन्द्रियम्। सोमैः सोमौ व्यपिबत्। सुतासुतो
 प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा रूपे व्याकरोत्।
 सत्यानृते प्रजापतिः। अश्रद्धामनृतेऽदधात्। श्रद्धां सत्ये

प्रजापतिः। ऋतेन सत्यमिन्द्रियम्। दृष्ट्वा परिस्सुतो रसम्।
शुक्लेण शुक्रं व्यपिबत्। पयः सोमं प्रजापतिः। ऋतेन
सत्यमिन्द्रियम्। विपानं शुक्रमन्यसः। इन्द्रस्येन्द्रियम्। इदं
पयोऽमृतं मधु॥८॥

अद्भ्यः क्षीरं व्यपिबद्धन्मनतेन सत्यमिन्द्रियं श्रद्धां सत्ये प्रजापतिर्ष्टौ च॥—[२]

सुरावन्तं बर्हिषदं सुवीरम्। यज्ञं हिंन्वन्ति महिषा
नमोभिः। दधानाः सोमं दिवि देवतासु। मदेमेन्द्रं
यजमानाः स्वर्काः। यस्ते रसः सम्भृतो ओषधीषु। सोमस्य
शुष्मः सुरया सुतस्य। तेन जिन्वु यजमानं मदेन।
सरस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम्। यमश्विना नमुचेरासुरादधि।
सरस्वत्यसनोदिन्द्रियाय॥९॥

इमन्तं शुक्रं मधुमन्तमिन्दुम्। सोमं राजानमिह
भक्षयामि। यदत्र रिप्तं रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो
अपिबच्छचीभिः। अहन्तदस्य मनसा शिवेन। सोमं
राजानमिह भक्षयामि। पितृभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः।
पितामहेभ्यः स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। प्रपितामहेभ्यः
स्वधाविभ्यः स्वधा नमः। अक्षन्पितरः॥१०॥

अमीमदन्त पितरः। अतीतृपन्त पितरः। अमीमृजन्त पितरः।
पितरः शुन्धध्वम्। पुनन्तु मा पितरः सोम्यासः। पुनन्तु मा
पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः। पवित्रेण शतायुषा। पुनन्तु
मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पुवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्नवै। अग्न आयूँषि
 पवसेऽग्रे पवस्व। पवमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
 जातवेदः पुवित्रवद्यत्ते पुवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव
 सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समानाः समनसः। पितरो
 यमराज्यै। तेषां लोकः स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु
 कल्पताम्॥१२॥

ये संजाताः समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषां
 श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिँल्लोके शतं समाः। द्वे सुती
 अश्रुणवं पितृणाम्। अहं देवानामुत मर्त्यानाम्। याभ्यामिदं
 विश्वमेजत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरं च। इदं
 हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये।
 आत्मसनिं प्रजासनिं। पशुसन्धयसनिं लोकसनिं। अग्निः
 प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त।
 रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियायं पितरः शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च
 च॥

[३]

सीसेन तन्नं मनसा मनीषिणः। ऊर्णसूत्रेण कवयो वयन्ति।
 अश्विना यज्ञं सविता सरस्वती। इन्द्रस्य रूपं वरुणो
 भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतं शचीभिः। तिस्रोऽदधुर्देवताः
 सः रराणाः। लोमानि शष्पैर्बहुधा न तोक्मभिः। त्वगस्य

मा॒ऽसम॑भव॒न्न ला॒जाः। तद॒श्विना॑ भि॒षजा॑ रु॒द्रव॑र्तनी।
सर॑स्वती वयति॒ पेशो॑ अन्त॑रः॥१४॥

अस्थि॑ म॒ज्जानं॑ मास॑रैः। का॒रो॒त॒रेण॑ दध॑तो गवा॑न्त्व॒चि।
सर॑स्वती मन॑सा पेश॒लं वसु॑। नास॑त्याभ्यां वयति॒ दर्श॑तं
वपुः॑। रसं॑ परि॒स्रुता॑ न रोहि॑तम्। न॒ग्नहु॑र्धीर॒स्तसर॑न्न
वेम॑। पय॑सा शु॒क्रम॑मृतं ज॒नित्र॑म्। सुर॑या मूत्रा॑ञ्जनयन्ति॒
रेतः॑। अपा॑मतिं दुर्म॒तिं बाध॑मानाः। ऊ॒व॒ध्यं वात॑ः
स॒बुव॑न्तदा॒रात्॥१५॥

इन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ हृद॑येन स॒त्यम्। पुरो॑डाशेन सवि॒ता ज॑जान।
यकृ॑त्क्लो॒मानं॑ वरु॑णो भिष॒ज्यन्। मत॑स्त्रे वाय॒व्यैर्न॑ मि॒नाति॑
पित्त॑म्। आ॒न्त्राणि॑ स्था॒ली मधु॑ पिन्व॑माना। गुदा॑ पात्रा॑णि
सु॒दुघा॑ न धे॒नुः। श्ये॑नस्य पत्रं न प्ली॒हा शर्चा॑भिः। आ॒स॒न्दी
नाभि॑रु॒दरं॑ न मा॒ता। कु॒म्भो व॑नि॒ष्ठुर्ज॑निता शर्चा॑भिः।
यस्मि॑न्न॒ग्रे यो॒न्यां गर्भो॑ अन्तः॥१६॥

प्ला॒शीर्व्य॑क्तः श॒तधा॑र॒ उत्सः॑। दु॒हे न कु॑म्भीः स्व॒धां पि॑तृभ्यः।
मुख॑ः स॒दस्य॑ शिर॒ इत्स॑देन। जि॒ह्वा प॑वित्रम॒श्विना॑ सः
सर॑स्वती। चप्प॒न्न पा॑युर्भिष॒गस्य॑ वालः। व॒स्तिर्न॑ शेपो ह॒रसा॑
तर॒स्वी। अ॒श्विभ्यां॑ चक्षु॑र॒मृतं॑ ग्रहा॑भ्याम्। छा॒गैर्न॑ तेजो॑ ह॒विषा॑
श्रु॒तेन॑। प॒क्ष्मा॑णि गो॒धूमैः॑ क्लैरु॒तानि॑। पेशो॑ न शु॒क्लम॑सितं
वसा॑ते॥१७॥

अवि॑र्न मे॒षो न॒सि वी॒र्या॑य। प्रा॒णस्य॑ प॒न्था अ॒मृतो॑ ग्रहा॑भ्याम्।
 सर॑स्वत्युप॒वाकै॑र्व्या॒नम्। नस्या॑नि ब॒र्हिर्ब॑दरै॒र्ज॒जान॑। इन्द्र॑स्य
 रूप॑मृष॒भो ब॒लाय॑। कर्णा॑भ्या॒ः श्रोत्र॑म॒मृतं॑ ग्रहा॑भ्याम्। यवा॑
 न ब॒र्हिर्भ्रु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धुं॑ ज॒ज्ञे मधुं॑ सा॒रघं॑
 मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॒पस्थे॑ न वृ॒कस्य॑ लो॒मं। मुखे॑ श्मश्रू॑णि न
 व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

केशा॑ न शी॒रूष॑न् यश॑से श्रि॒यै शि॒खां। सि॒ःहस्य॑
 लो॒मं त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अङ्गा॑न्या॒त्मन्भि॒षजा॑ तद॒श्विना॑।
 आ॒त्मान॑म॒ङ्गैः सम॑धा॒त्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पं
 श॒तमा॑न॒मायुः॑। च॒न्द्रेण॑ ज्योति॑र॒मृत॑न्द॒धाना॑। सर॑स्वती
 योन्या॑ङ्ग॒र्भम॑न्तः। अ॒श्विभ्यां॑ पत्नी॒ सुकृ॑तं बिभ॑र्ति। अ॒पाः
 रसे॑न वरु॒णो न॑ सा॒म्रा। इन्द्र॑ः श्रि॒यै ज॒नय॑न्नप्सु रा॒जा।
 तेजः॑ पशू॒नाः ह॒वि॒रिन्द्रि॒याव॑त्। परि॑स्रुता॒ पय॑सा सा॒रघं॑
 मधुं॑। अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं भि॒षजा॑ सर॑स्वत्या सु॒तासु॒ताभ्या॑म्।
 अ॒मृतः॑ सो॒म इन्द्रुः॑॥१९॥

अन्तर आ॒राद॒न्तर्व॑साते व्याघ्रलो॒मं राजा॑ च॒त्वारि॑ च॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॒णोऽसि॑। सम॒हं वि॒श्वैर्दे॒वैः। क्ष॒त्रस्य॑ नाभि॑रसि।
 क्ष॒त्रस्य॑ योनि॑रसि। स्यो॒नामा सी॑द। सु॒षदा॒मा सी॑द। मा
 त्वा॑ हि॒सीत्। मा मा॑ हि॒सीत्। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॒णः।
 पु॒स्त्या॑स्वा॥२०॥

साम्राज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भैषज्येन।
 तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः
 प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै
 भैषज्येन॥२१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण।
 श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै
 त्वा कायं त्वा। सुश्लोकाँ (४) सुमङ्गलाँ (४) सत्यराजा
 (३) न। शिरो मे श्रीः॥२२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे प्राणो-
 ऽमृतम्। सम्राट्पक्षुः। विराट्पुत्रम्। जिह्वा मे भद्रम्। वाङ्महः।
 मनो मन्युः। स्वराङ्गामः। मोदाः प्रमोदा अङ्गुलीरङ्गानि॥२३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म
 वीर्यम्। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरमसौ।
 ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। ऊरू अरुन्नी जानुनी। विशो मेऽङ्गानि
 सर्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥२४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
 पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे
 प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे। प्रत्यश्वेषु प्रतितिष्ठामि गोषु। प्रत्यङ्गेषु

प्रति॑ति॒ष्ठा॒म्या॒त्मन्। प्रति॑ प्रा॒णेषु॑ प्रति॑ति॒ष्ठामि॑ पु॒ष्टे। प्रति॑
द्यावा॑पृथि॒व्योः। प्रति॑ति॒ष्ठामि॑ य॒ज्ञे॥ २५॥

त्र॒या दे॒वा एका॑द॒श। त्र॒यस्त्रि॑ं॒शाः सु॒राध॑सः। बृह॒स्पति॑पुरो-
हि॒ताः। दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। दे॒वा दे॒वैर॑वन्तु मा। प्र॒थ॒मा
द्वि॒तीयैः॑। द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयैः॑। तृ॒तीयाः स॒त्येन॑। स॒त्यं य॒ज्ञेन॑।
य॒ज्ञो य॒जुर्भिः॑॥ २६॥

यजू॑ं॒षि सा॒मभिः॑। सा॒मा॒न्यृग्भिः॑। ऋचो॑ या॒ज्याभिः॑।
या॒ज्या व॑ष॒ट्कारैः॑। व॒षट्का॒रा आहु॑तिभिः। आहु॑तयो मे
का॒मा॒न्त्सम॑र्धयन्तु। भूः स्वाहा॑। लो॒मा॒नि प्र॑य॒तिर्म॑म। त्वङ्म
आ॒न॒तिरा॑ग॒तिः। मा॒ं॒सं म॒ उप॑नतिः। व॒स्वस्थि॑। म॒ज्जा म॒
आ॒न॒तिः॥ २७॥

प॒स्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भैष॑ज्येन् श्रीरङ्गा॑नि भ॒सद्य॑ज्ञे य॒ज्ञो य॒जुर्भिरु॑प॒नति॑र्द्वे च॥ — [५]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑ड॒नम्। दे॒वा॑सश्च॒कृमा॑ व॒यम्। अ॒ग्नि॒र्मा
तस्मा॑दे॒न॑सः। वि॒श्वान्मु॑ञ्च॒त्वह॑सः। य॒दि दि॒वा य॒दि
न॒क्तम्। ए॒ना॑ं॒सि च॒कृमा॑ व॒यम्। वा॒यु॒र्मा तस्मा॑दे॒न॑सः।
वि॒श्वान्मु॑ञ्च॒त्वह॑सः। य॒दि जाग्र॑द्य॒दि स्वप्ने॑। ए॒ना॑ं॒सि
च॒कृमा॑ व॒यम्॥ २८॥

सूर्यो॑ मा॒ तस्मा॑दे॒न॑सः। वि॒श्वान्मु॑ञ्च॒त्वह॑सः। य॒द्रामे॑ य॒दर॑ण्ये।
यत्स॒भायां॑ य॒दिन्द्रि॑ये। यच्छू॒द्रे य॒दर्ये॑। ए॒न॑श्च॒कृमा॑ व॒यम्।
यदे॒क॒स्याधि॑ ध॒र्मणि॑। तस्या॑व॒यज॑नमसि। यदापो॑ अ॒ग्नि॒या

वरुणेति शपांमहे। ततो वरुण नो मुञ्च॥२९॥

अवभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुण। अव देवैर्देवकृतमेनो-
ऽयाद्। अव मर्त्यैर्मर्त्यकृतम्। उरोरा नो देव रिषस्पाहि।
सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु। दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः।
योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। द्रुपदादिवेन्मुचानः। स्विन्नः
स्नात्वी मलादिव॥३०॥

पूतं पवित्रेणेवाज्यम्। आपः शुन्धन्तु मैनंसः। उद्वयन्तमसुस्परि।
पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा सूर्यम्। अगन्म
ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदंसि॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन
समसृक्ष्महि। पयस्वा९ अग्र आगमम्। तं मा स९सृज
वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समाववर्ति पृथिवी। समुषाः।
समु सूर्यः। समु विश्वमिदं जगत्। वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्।
विभुं कामं व्यश्नवै। भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एनांसि चकृमा वयं मुञ्च मलादिव समिदंसि जगन्नीणि च॥—————[६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभा पृथिव्या अधि। दिवो
वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्। वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्।
इन्द्र देव९ सुवर्विदम्। पृथिभिर्मधुमत्तमैः। नराश९सेन

तेजसा॥ ३३ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितम्।
आजुह्वानममर्त्यम्। देवो देवैः सर्वीर्यः। वज्रहस्तः पुरन्दरः।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होतायक्षद्वर्हिषीन्द्रन्निषद्वरम्।
वृषभन्नर्यापसम्। वसुभीरुद्रैरादित्यैः। सयुग्भिर्बर्हि-
रासदत्॥ ३४ ॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदोजो न वीर्यम्। सहो
द्वार इन्द्रमवर्धयन्। सुप्रायणा विश्रयन्तामृतावृधः। द्वार
इन्द्राय मीढुषे। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदुषे
इन्द्रस्य धेनू। सुदुधे मातरौ मही। सवातरौ न तेजसी।
वत्समिन्द्रमवर्धताम्॥ ३५ ॥

वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा। भिषजा
सखाया। हविषेन्द्रं भिषज्यतः। कवी देवौ प्रचेतसौ। इन्द्राय
धत्त इन्द्रियम्। वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्त्रो
देवीः। त्रयस्त्रिधातवोपसः। इडा सरस्वती भारती॥ ३६ ॥

महीन्द्रपत्नीर्हविष्मतीः। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्वष्टारमिन्द्रं देवम्। भिषजं सुयजङ्घृतश्रियम्।
पुरु रूपं सुरेतसं मघोनिम्। इन्द्राय त्वष्टा दधदिन्द्रियाणि।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। धियो जोष्टारमिन्द्रियम्॥ ३७ ॥

मध्वा॑ सम॒ञ्जन्प॒थिभिः॑ सु॒गेभिः॑। स्वदा॑ति ह॒व्यं मधु॑ना घृ॒तेन॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॑। होता॑ यक्ष॒दिन्द्र॑ꣳ स्वाहाऽऽज्य॑स्य।
स्वाहा॑ मे॒दसः॑। स्वाहा॑ स्तो॒काना॑म्। स्वाहा॑ स्वाहा॑कृ॒तीनाम्॑।
स्वाहा॑ ह॒व्यसू॑क्तीनाम्। स्वाहा॑ दे॒वाꣳ आ॑ज्य॒पान्। स्वाहेन्द्र॑ꣳ
हो॒त्राञ्जु॑षा॒णाः। इन्द्र॑ आ॒ज्यस्य॑ वि॒यन्तु॑। हो॒त॑र्यज॑॥ ३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बर्हिष्योजं उपे दैव्या
तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रम्॥ समिधेन्द्रं चतुर्वेत्वेको वि॒यन्तु॑ द्विर्वी॒तामे॒को वि॒यन्तु॑ द्विर्वे॒त्वेको
वि॒यन्तु॑ हो॒त॑र्यज॑॥)॥ [७]

समि॑द्ध इन्द्र॑ उ॒षसा॑मनी॒के। पुरो॑रुचा॑ पूर्॒वकृ॒द्वावृ॑धानः।
त्रि॒भिर्दे॑वैस्त्रि॑ꣳशता॒ वज्र॑बाहुः। ज॒घान॑ वृ॒त्रं वि॒ दुरो॑ व॒वार।
नरा॑शꣳसः॒ प्रति॑शूरो॒ मिमा॑नः। तनून॑पात्प्रति॒ यज्ञ॑स्य॒
धाम॑। गोभि॑र्व॒पावा॑न्मधु॒ना सम॑ञ्जन्। हि॒र॒ण्यैश्च॑न्द्री य॒जति॑
प्रच॑ताः। ई॒डि॒तो दे॒वैर्हरि॑वाꣳ अ॒भिष्टिः॑। आ॒जुह्वा॑नो ह॒विषा॑
शर्ध॑मानः॥ ३९॥

पुर॒न्द॒रो म॒घवा॑न् वज्र॑बाहुः। आया॑तु य॒ज्ञमु॑प॒नो जुषा॑णः।
जुषा॑णो ब॒र्हिर्हरि॑वान्न इन्द्रः॑। प्रा॒चीन॑ꣳ सी॒दत्प्र॒दिशा॑
पृथि॑व्याः। उ॒रुव्य॑चाः प्रथ॑मानꣳ स्यो॒नम्। आ॒दि॒त्यैर॒क्तं
वसु॑भिः स॒जोषा॑ः। इन्द्र॑न्दुरः क॒व॒ष्यो धा॑व॒मानाः॑। वृषा॑णं
यन्तु॑ जन॑यः सु॒पत्नीः॑। द्वा॒रो दे॒वीर॒भितो॑ वि॒श्रय॑न्ताम्। सु॒वीरा॑
वी॒रं प्रथ॑माना॒ महो॑भिः॥ ४०॥

उ॒षासा॑न॒क्ता बृ॒हती॑ बृ॒हन्त॑म्। प॒यस्व॑ती सु॒दुधे॑ शूर॒मिन्द्र॑म्।

पेशस्वती तन्तुना संव्ययन्ती। देवानां देवं यजतः सुरुक्मे।
 दैव्या मिमांसा मनसा पुरुत्रा। होताराविन्द्रं प्रथमा सुवाचा।
 मूर्धन् यज्ञस्य मधुना दधाना। प्राचीनं ज्योतिरहविषा वृधातः।
 तिस्रो देवीर्हविषा वर्धमानाः। इन्द्रं जुषाणा वृषणं न
 पत्नीः॥४१॥

अच्छिन्नन्तन्तुं पयसा सरस्वती। इडा देवी भारती
 विश्वतूर्तिः। त्वष्टा दधदिन्द्राय शुष्मम्। अपाकोचिष्टुर्यशसे
 पुरूणि। वृषा यजन्वृषणं भूरिरेताः। मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु
 देवान्। वनस्पतिरवसृष्टो न पाशैः। त्मन्या समञ्जच्छमिता
 न देवः। इन्द्रस्य हव्यैर्जठरं पृणानः। स्वदाति हव्यं
 मधुना घृतेन। स्तोकानामिन्दुं प्रति शूर इन्द्रः। वृषायमाणो
 वृषभस्तुराषाट्। घृतप्रुषा मधुना हव्यमुन्दन्। मूर्धन् यज्ञस्य
 जुषतां स्वाहा॥४२॥

शर्धमानो महोभिः पत्नीर्घृतेन चत्वारि च॥ [८]

आचर्षणिप्रा विवेष यन्मा। तं सध्रीचीः। सत्यमित्तन्न
 त्वावां अन्यो अस्ति। इन्द्रं देवो न मर्त्यो ज्यायान्।
 अहन्नहिं परिशयानमर्णः। अवांसृजोऽपो अच्छा समुद्रम्।
 प्रसंसाहिषे पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरेस्तु।
 इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्।
 स शेवृधमधि धाद्युन्नमस्मे। महि क्षत्रं जनाषाडिन्द्र तव्यम्।

रक्षां च नो म॒घोनः पा॒हि सू॒रीन्। रा॒ये च॑ नः स्वप॒त्या इ॒षे
धाः॥४३॥

रेवर्तीनाश्चत्वारि च॥ _____ [९]

दे॒वं ब॒रु॒हिरिन्द्र॑ सु॒दे॒वं दे॒वैः। वी॒रव॑त्स्ती॒र्णं वे॒द्याम॑वर्धयत्।
वस्तो॑र्वृ॒तं प्रा॒क्तो॑र्भृ॒तम्। रा॒या ब॒रु॒हिष्म॒तोऽत्य॑गात्।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वे॒तु य॒जं। दे॒वीर्द्वा॒र इन्द्र॑ सङ्घा॒ते।
वि॒ड्डीर्याम॑न्नवर्धयन्। आ व॒त्सेन॒ तरु॑णेन कुमा॒रेण॑ चमी॒विता
अपा॑र्वाणम्। रे॒णुक॑काटन्नुदन्ताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य
विय॑न्तु य॒जं॥४४॥

दे॒वी उ॒षासा॑नक्ता॥ इन्द्रं॑ य॒ज्ञे प्र॑य॒त्य॒हेता॑म्। दै॒वीर्वि॑शः
प्राया॑सिष्टाम्। सु॒प्री॑ते सु॒धि॑ते अभूताम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य
वी॒तां य॒जं। दे॒वी जो॑ष्टी वसु॒धि॒ती। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्।
अया॑व्य॒न्याघा॑ द्वे॒षासि॑। आ॒न्यावा॑क्षी॒द्वसु॑ वा॒र्याणि॑।
यज॑मानाय शि॒क्षि॒ते॥४५॥

व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वी॒तां य॒जं। दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒धे
सु॒दु॒धे। प॒य॒सेन्द्र॑मवर्धताम्। इ॒षमूर्ज॑म॒न्याऽवा॑क्षीत्। स॒ग्धिः
स॒पी॒तिम॒न्या। नवे॑न॒ पूर्वं॑न्दय॒माने॑। पु॒रा॒णेन॒ नव॑म॥
अधा॑तामूर्ज॑मूर्जाहु॑ती वसु॒ वा॒र्याणि॑। यज॑मानाय शि॒क्षि॒ते।
व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॒स्य वी॒तां य॒जं॥४६॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। ह॒ताघ॑श॒सा॒वाभा॑ष्टी

वसुवार्याणि। यजमानाय शिक्षितौ। वसुवने वसुधेयस्य
वीतां यज। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः। पतिमिन्द्रमवर्धयन्।
अस्पृक्षद्भारती दिवम्। रुद्रैर्यज्ञं सरस्वती। इडा वसुमती
गृहान्॥४७॥

वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देव इन्द्रो नराशंसः।
त्रिवरूथस्त्रिवन्धुरः। देवमिन्द्रमवर्धयत्। शतेन शिति-
पृष्ठानामाहितः। सहस्रेण प्रवर्तते। मित्रावरुणेदस्य
होत्रमरुहतः। बृहस्पतिः स्तोत्रम्। अश्विनाऽऽध्वर्यवम्।
वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥४८॥

देव इन्द्रो वनस्पतिः। हिरण्यवर्णो मधुशाखः सुपिप्पलः।
देवमिन्द्रमवर्धयत्। दिवमग्रेणाप्रात्। आऽन्तरिक्षं
पृथिवीमदृहीत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवं
बर्हिर्वारितीनाम्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्वासस्थमिन्द्रेणासन्नम्।
अन्या बर्हीष्यभ्यभूत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
अग्निः स्विष्टकृत्। देवमिन्द्रमवर्धयत्। स्विष्टं कुर्वन्स्विष्टकृत्।
स्विष्टमद्य करोतु नः। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज॥४९॥

वियन्तु यजं शिक्षिते शिक्षिते वसुवने वसुधेयस्य वीताय्यजं गृहान् वेतु यजाभृथद्वं (देवं
बर्हिर्देवीद्वारौ देवी उपासान्तां देवी जोष्टीं देवी ऊर्जाहुती देवा दैव्या होतारा शिक्षितौ
देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो
अग्निः स्विष्टकृद्देवम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेको वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयन्निर्वर्धतामेकोऽ
वर्धयश्चतुरवर्धयत्। वस्तोरा वत्सेन दैवीरयावीषं हृताऽस्पृक्षच्छतेन दिवश्च स्वासस्थश्च स्विष्टश्च

शिक्षिते शिक्षिते शिक्षितौ॥) [१०]

होता यक्षत्समिधाऽग्निमिडस्पदे। अश्विनेन्द्रः सरस्वतीम्।
अजो धूम्रो न गोधूमैः क्लैर्भेषजम्। मधु शष्पैर्न तेजं
इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपात्सरस्वती। अविर्मेघो न भेषजम्।
पथा मधुमताभरन्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्॥५०॥

बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्रुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षन्नराशंसं
न नृग्रहम्। पतिः सुरायै भेषजम्। मेषः सरस्वती
भिषक्। रथो न चन्द्राश्विनोर्वपा इन्द्रस्य वीर्यम्।
बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्त्रभिः। पयः सोमः परिस्रुता घृतं
मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५१॥

होता यक्षदिडेडित आजुह्वानः सरस्वतीम्। इन्द्रं बलेन
वर्धयन्। ऋषभेण गवैन्द्रियम्। अश्विनेन्द्राय वीर्यम्। यवैः
कर्कन्धुभिः। मधु लाजैर्न मासरम्। पयः सोमः परिस्रुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वर्हिः
सुष्टरीमोर्णम्रदाः। भिषङ्गासत्या॥५२॥

भिषजाऽश्विनाऽश्वा शिशुमती। भिषग्धेनुः सरस्वती।
भिषग्दुह इन्द्राय भेषजम्। पयः सोमः परिस्रुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वुरो दिशः। कवष्यो न
व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुघै।

दुहे कामान्त्सरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षत्सुपेशसोषे नक्तं दिवा। अश्विना सञ्जानाने। समं जाते
सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा।
पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा भिषजा-
ऽश्विना। इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः। शूषं
सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्तिस्रो देवीर्न
भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्त्वष्टारमिन्द्रमश्विना। भिषजं न
सरस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो
भिषक्। यशः सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारं
शतक्रतुम्। भीमं न मन्युं राजानव्याँघ्रं नमसाऽश्विना
भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५७॥

होतां यक्षदग्निं स्वाहाऽऽज्यस्य स्तोकानाम्। स्वाहा मेदसां
पृथक्। स्वाहा छागमश्विन्याम्। स्वाहा मेषः सरस्वत्यै।
स्वाहर्षभमिन्द्राय सिंहाय सहसेन्द्रियम्। स्वाहाऽग्निं न
भेषजम्। स्वाहा सोममिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्रः सुत्रामाणः
सवितारं वरुणं भिषजां पतिम्। स्वाहा वनस्पतिं प्रियं
पाथो न भेषजम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निः होत्राञ्जुषाणो अग्निर्भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुतां
घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदश्विना
सरस्वतीमिन्द्रः सुत्रामाणम्। इमे सोमाः सुरामाणः। छागैर्न
मेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पैर्न तोक्त्रभिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदा
मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः। प्रस्थिता वो
मधुश्चुतः। तानश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामां वृत्रहा। जुषन्ताः
सौम्यं मधु। पिबन्तु मदन्तु वियन्तु सोमम्। होतर्यजं॥५९॥

वीर्यं वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं नासत्या सरस्वती मधुं हिरण्यं भेषजं वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यजाज्यपानमृताः पञ्च च (समिधाऽग्निः षट्। तनूनपात्सप्त। नराशःसमृषिः। इडेडितो
यवैरष्टौ। बरहिः सप्त। दुरोऽश्विना नव। सुपेशःसर्षिः। दैव्या होतांरा सीसेन रसः।
तिस्रस्त्वष्टारमष्टावष्टौ। वनस्पतिमृषिः। अग्नित्रयोदश। अश्विना द्वादश त्रयोदश। समिधाऽग्निं
बदरैर्बदरैर्यवैरश्विना त्विषिमश्विना न भेषजं रूपमश्विना भीमं भामम्॥)। [११]

समिद्धो अग्निरश्विना। तप्तो घर्मो विराद्धुतः। दुहे धेनुः
सरस्वती। सोमः शुक्रमिहेन्द्रियम्। तनूपा भिषजां
सुते। अश्विनोभा सरस्वती। मध्वा रजाःसीन्द्रियम्।

इन्द्राय पृथिभिर्वहान्। इन्द्रायेन्दुः सरस्वती। नराशंसैन
नग्रहुः॥६०॥

अधातामश्विना मधु। भेषजं भिषजां सुते। आजुह्वाना
सरस्वती। इन्द्रायेन्द्रियाणि वीर्यम्। इडाभिरश्विनाविषम्।
समूर्जः सः रयिन्दधुः। अश्विना नमुचेः सुतम्। सोमः शुक्रं
परिस्रुता। सरस्वती तमाभरत्। बरहिषेन्द्राय पातवे॥६१॥

कवृष्यो न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न
रोदसी दुधे। दुहे कामान्त्सरस्वती। उषासा नक्तमश्विना।
दिवेन्द्रः सायमिन्द्रियैः। सञ्जानाने सुपेशसा। समं जाते
सरस्वत्या। पातं नो अश्विना दिवा। पाहि नक्तः
सरस्वति॥६२॥

दैव्या होतारा भिषजा। पातमिन्द्रः सचां सुते। तिस्रस्त्रेधा
सरस्वती। अश्विना भारतीडा। तीव्रं परिस्रुता सोमम्।
इन्द्राय सुषवुर्मदम्। अश्विना भेषजं मधु। भेषजन्नः
सरस्वती। इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियम्। रूपः रूपमधुः सुते।
ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता। कीलालमश्विभ्यां
मधु। दुहे धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मासरेण
परिष्कृता। समधाताः सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥६३॥

नग्रहुः पातवे सरस्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥—————[१२]

अश्विना हविरिन्द्रियम्। नमुचेर्धिया सरस्वती। आ
शुक्रमासुराद्वसु। मधमिन्द्राय जभिरे। यमश्विना सरस्वती।

ह॒विषेन्द्र॑मव॑र्धयन्। स बि॑भेद व॒लं म॒घम्। नमु॑चावासुरे
सचा॑। तमिन्द्रं॑ प॒शवः॑ सचा॑। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती॥६४॥

दधा॑ना अ॒भ्यनू॑षता। ह॒विषा॑ य॒ज्ञमिन्द्रि॑यम्। य इन्द्र॑
इन्द्रि॑यन्द॒धुः। स॒विता वरु॑णो॒ भगः॑। स सु॒त्रामा॑ ह॒विष्म॑तिः।
यज॑मानाय सश्र॑त। स॒विता वरु॑णोऽद॒धत्। यज॑मानाय
दा॒शुषे॑। आद॑त्त नमु॑चे॒र्वसु॑। सु॒त्रामा॒ बल॑मिन्द्रि॒यम्॥६५॥

वरु॑णः क्ष॒त्रमिन्द्रि॑यम्। भगे॑न स॒विता श्रि॑यम्। सु॒त्रामा॒
यश॑सा॒ बलम्। दधा॑ना य॒ज्ञमा॑शत। अ॒श्विना॒ गोभि॑रिन्द्रि॒यम्।
अ॒श्वेभि॑र्वी॒र्यं बलम्। ह॒विषेन्द्र॑ सर॑स्वती। यज॑मानमव॑र्धयन्।
ता नास॑त्या सु॒पेश॑सा। हि॒र॑ण्यव॑र्तनी॒ नरा॑। सर॑स्वती
ह॒विष्म॑ती। इन्द्र॑ कर्म॑सु नोऽव॑त। ता भि॒षजा॑ सु॒कर्म॑णा।
सा सु॒दुघा॒ सर॑स्वती। स वृ॒त्रहा॒ शत॑क्र॒तुः। इन्द्रा॑य
दधु॑रिन्द्रि॒यम्॥६६॥

उ॒भा सर॑स्वती॒ बल॑मिन्द्रि॒यत्रा॒ पद्वि॑॥—————[१३]

दे॒वं ब॒र्हिः सर॑स्वती। सु॒दे॒वमिन्द्रे॑ अ॒श्विना॑। तेजो॑ न
चक्षु॑र॒क्ष्योः। ब॒र्हिषा॑ दधु॑रिन्द्रि॒यम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य
विय॑न्तु॒ यज॑। दे॒वीर्द्वारो॑ अ॒श्विना॑। भि॒षजे॑न्द्रे सर॑स्वती।
प्रा॒णं न वी॑र्य॒न्नसि॑। द्वा॒रो दधु॑रिन्द्रि॒यम्। व॒सुव॑ने॒ वसु॑धेय॑स्य
विय॑न्तु॒ यज॑॥६७॥

दे॒वी उ॒षासा॑व॒श्विना॑। भि॒षजे॑न्द्रे सर॑स्वती। बलं॑ न

वाचमास्ये॑। उषाभ्या॑न्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने॑ वसुधेयस्य
वियन्तु॑ यज। देवी॑ जोष्टी॑ अश्विना॑। सुत्रामेन्द्रे॑ सरस्वती।
श्रोत्रं॑ न कर्णयो॑र्यशः। जोष्टी॑भ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने॑
वसुधेयस्य॑ वियन्तु॑ यज॥६८॥

देवी॑ ऊर्जाहु॑ती दुधे॑ सुदुधे॑। पयसेन्द्र॑ सरस्वत्यश्विना॑
भिषजा॑वत। शुक्रं॑ न ज्योतिः॑ स्तनयो॑राहुती धत्त इन्द्रियम्।
वसुवने॑ वसुधेयस्य॑ वियन्तु॑ यज। देवा॑ देवाना॑ भिषजा॑।
होता॑राविन्द्रमश्विना॑। वषट्कारैः॑ सरस्वती। त्विषिं॑ न हृदये॑
मतिम्। होतृ॑भ्यान्दधुरिन्द्रियम्। वसुवने॑ वसुधेयस्य॑ वियन्तु॑
यज॥६९॥

देवी॑स्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः॑। सरस्वत्यश्विना॑ भारतीडा॑।
शूषन्न॑ मध्ये॑ नाभ्याम्। इन्द्राय॑ दधुरिन्द्रियम्। वसुवने॑
वसुधेयस्य॑ वियन्तु॑ यज। देव॑ इन्द्रो॑ नराशंसः॑। त्रिव॑रूथः॑
सरस्वत्या॑ऽश्विभ्यामीयते॑ रथः॑। रेतो॑ न रूपम॑मृतं जनित्रम्।
इन्द्राय॑ त्वष्टा॑ दधदिन्द्रियाणि॑। वसुवने॑ वसुधेयस्य॑ वियन्तु॑
यज॥७०॥

देव॑ इन्द्रो॑ वनस्पतिः॑। हिरण्य॑पर्णो अश्विभ्याम्। सरस्वत्याः॑
सुपिप्प॑लः। इन्द्राय॑ पच्यते॑ मधु॑। ओजो॑ न जूतिमृष॑भो
न भाम॑म्। वनस्पति॑र्नो दधदिन्द्रियाणि॑। वसुवने॑
वसुधेयस्य॑ वियन्तु॑ यज। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनाम्। अध्व॑रे

स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बरुहिषा
दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो अग्निः
स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होतां राविन्द्रमश्विनां।
वाचा वाचः सरस्वतीम्। अग्निः सोमः स्विष्टकृत्। स्विष्ट
इन्द्रः सुत्रामां सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः।
स्विष्टा देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निनां। होता होत्रे
स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपचितिः स्वधाम्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजं जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजोन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं सरस्वत्या वनस्पतिः पदं (देवं बरुहिदेवीद्वारो देवी उपासांश्विनां देवी जोष्टी
देवी ऊर्जाहन्ती देवा देवानां भिषजां वषट्कारैर्देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो
देव इन्द्रो वनस्पतिर्देवं बरुहिर्वारितो नान्देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्। समिधाऽग्निं देवं बरुहिः
सरस्वत्यश्विनां सर्वं वियन्तु। द्वारस्तिस्रः सर्ववियन्तु। अज इन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीम्।
नक्तं पूर्वः सरस्वति। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र दधुरिन्द्रियम्।
सौत्रामण्याः सुतासुती। अञ्जन्त्यं यजमानः॥) [१४]

अग्निमद्य होतां रमवृणीत। अयः सुतासुती यजमानः।
पचन्पुक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्याञ्छागः
सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्त्सरस्वत्यै मेषमिन्द्राय। अश्विभ्याम्।
बध्नन्निन्द्रायर्षभमश्विभ्याः सरस्वत्यै। सूपस्था अद्य देवो

वनस्पतिरभवत्। अश्विभ्याञ्छागेन सरस्वत्या इन्द्राय॥ ७३॥
 सरस्वत्यै मेषेणेन्द्रायाश्विभ्याम्। इन्द्रायर्षभेणाश्विभ्यां
 सरस्वत्यै। अक्षस्तान्मेदस्तः प्रतिपचताग्रभीषुः। अवीवृधन्तु
 ग्रहैः। अपातामश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामा वृत्रहा।
 सोमान्सुराम्णाः। उपो उक्थामदाः श्रौद्विमदा अदन्।
 अवीवृधन्ताङ्गुषैः। त्वामद्यर्ष आर्षेयर्षीणान्नपादवृणीत।
 अयं सुतासुती यजमानः। बहुभ्य आ सङ्गतेभ्यः। एष मे
 देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति। ता या देवा देवदानान्यदुः।
 तान्यस्मा आ च शास्व। आ च गुरस्व। इषितश्च होतरसि
 भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः। सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि॥ ७४॥
 इन्द्राय यजमानः सुप्त च॥ [१५]

उशन्तस्त्वा हवामह आ नो अग्ने सुकेतुना। त्वं सोम
 महे भगन्त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा। त्वया हि नः
 पितरः सोम पूर्वे त्वं सोम पितृभिः संविदानः। बर्हिषदः
 पितर आऽहं पितृन्। उपहूताः पितरोऽग्निष्वात्ताः पितरः।
 अग्निष्वात्तानृतुमतो हवामहे। नराशंसो सोमपीथं य आशुः।
 ते नो अर्वन्तः सुहवा भवन्तु। शं नो भवन्तु द्विपदे शं
 चतुष्पदे। ये अग्निष्वात्ता येऽनग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अहोमुचः पितरः सोम्यासः। परेऽवरेऽमृतांसो भवन्तः।
 अधि ब्रुवन्तु ते अवन्त्वस्मान्। वान्यायै दुग्धे जुषमाणाः

करम्भम्। उदीराणा अवरे परे च। अग्निष्वात्ता ऋतुभिः
 संविदानाः। इन्द्रवन्तो हविरिदं जुषन्ताम्। यदग्ने कव्यवाहन
 त्वमग्न ईडितो जातवेदः। मातली कव्यैः। ये तातृपुर्देवत्रा
 जेहमानाः। होत्रावृधः स्तोमतष्टासो अकैः। आऽग्ने
 याहि सुविदत्रैर्भिरवाङ्। सत्यैः कव्यैः पितृभिर्धर्मसद्भिः।
 हव्यवाहमजरं पुरुप्रियम्। अग्निं घृतेन हविषा सपर्यन्।
 उपासदङ्कव्यवाहं पितृणाम्। स नः प्रजां वीरवती५
 समृण्वतु॥ ७६॥

अनग्निष्वात्ता जेहमानाः सप्त च॥ _____ [१६]

होता यक्षदिडस्पदे। समिधानं महद्यशः। सुषमिद्धं वरेण्यम्।
 अग्निमिन्द्रं वयोधसम्। गायत्रीञ्छन्द इन्द्रियम्। त्र्यविङ्गां
 वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षच्छुचिं व्रतम्।
 तनूनपातमुद्भिदम्। यङ्गर्भमदितिर्दधे॥ ७७॥

शुचिमिन्द्रं वयोधसम्। उष्णिहञ्छन्द इन्द्रियम्। दित्यवाहङ्गां
 वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदीडेन्यम्।
 ईडितं वृत्रहन्तमम्। इडाभिरीड्य५ सहः। सोममिन्द्रं
 वयोधसम्। अनुष्टुभञ्छन्द इन्द्रियम्। त्रिवत्सङ्गां वयो
 दधत्॥ ७८॥

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षत्सुबर्हिषदम्।
 पूषण्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं

वयो॒धसम्। बृ॒हती॒ञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्। पश्चा॑वि॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्।
वेत्वा॒ज्यस्य॒ होत॑र्यजं। होता॑यक्ष॒द्व्यच॑स्वतीः। सु॒प्रा॒य॒णा
ऋ॒तावृ॑धः॥७९॥

द्वा॒रा दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। ब्र॒ह्माण॒ इन्द्रं॑ वयो॒धसम्। प॒ङ्क्ति॒ञ्छन्द॑
इ॒हेन्द्रि॒यम्। तुर्य॑वाह॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्। वेत्वा॒ज्यस्य॒ होत॑र्यजं।
होता॑ यक्षत्सुपे॒शसे। सु॒शिल्पे॑ बृ॒हती उ॒भे। नक्तो॒षासा॒ न
दर्श॑ते। विश्व॒मिन्द्रं॑ वयो॒धसम्। त्रि॒ष्टुभ॒ञ्छन्द॑ इन्द्रि॒यम्॥८०॥

प॒ष्टवा॑ह॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्। वेत्वा॒ज्यस्य॒ होत॑र्यजं। होता॑
यक्षत्प्रचे॒तसा। दे॒वाना॑मुत्त॒मं यशः॑। होता॑रा दै॒व्या
क॒वी। स॒युजे॑न्द्रं वयो॒धसम्। जग॑ती॒ञ्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्।
अ॒न॒ङ्गाह॒ज्ञां वयो॒ दध॑त्। वेत्वा॒ज्यस्य॒ होत॑र्यजं। होता॑
यक्षत्पे॒शस्वतीः॥८१॥

ति॒स्रो दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययीः॑। भा॒रती॑र्बृ॒हती॒र्महीः। पति॑मिन्द्रं
वयो॒धसम्। वि॒राज॒ञ्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। धे॒नुं गां न वयो॒
दध॑त्। वेत्वा॒ज्यस्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्षत्सुरे॒तसम्।
त्वष्टा॑रं पुष्टि॒वर्ध॑नम्। रू॒पाणि॒ बिभ्र॑तं पृथ॒क्। पुष्टि॑मिन्द्रं
वयो॒धसम्॥८२॥

द्वि॒पद॒ञ्छन्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। उ॒क्षाणं॒ गां न वयो॒ दध॑त्।
वेत्वा॒ज्यस्य॒ होत॑र्यजं। होता॑ यक्षच्छ्रु॒तक्र॑तुम्। हि॒र॒ण्य॒
पर्ण॑मुक्थि॒नम्। र॒श॒नां बिभ्र॑तं व॒शिम्। भग॑मिन्द्रं वयो॒धसम्॥

क॒कु॒भ॒ञ्छ॒न्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। व॒शां वे॒हतं॑ गां न वयो॒ दध॑त्।
 वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑। होता॑ यक्ष॒त्स्वाहा॑कृ॒तीः। अ॒ग्निं
 गृ॒हप॑तिं पृथ॑क्। वरु॑णं भेष॒जङ्क॑विम्। क्ष॒त्रमिन्द्रं॑ वयो॒धस॑म्।
 अति॑च्छ॒न्दस॒ञ्छ॒न्द॑ इन्द्रि॒यम्। बृ॒हद॑ष॒भङ्गां वयो॒ दध॑त्।
 वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यज॑॥८३॥

द॒धे दध॑द॒तावृ॑धं इन्द्रि॒यं पेश॑स्वतीर्वयो॒धसं वे॒त्वाज्य॑स्य॒ होत॒र्यजं॑ सप्त च॑ (इ॒डस्प॑दै-
 ऽग्नि॒ङ्गाय॒त्रीञ्च॑विम्। शुचि॑व्र॒तः शुचि॑मु॒ष्णिह॑न्दित्य॒वाह॑म्। ई॒डेन्य॑ सोम॑मनु॒ष्टुभं॑त्रि॒वत्स॑म्।
 सु॒ब॒र्हिप॑दम॒मृतेन्द्रं॑ बृ॒हतीं॑ पश्चा॑विम्। व्य॒च॑स्वतीः सु॒प्राय॑णा द्वा॒रा ब्र॑ह्माणः प॒ङ्क्तिमि॒ह तु॑र्य॒वाह॑म्।
 सु॒पेश॑से वि॒श्वमिन्द्रं॑त्रि॒ष्टुभं॑ प॒ष्ठवा॑हम्। प्रचै॑तसा स॒युजेन्द्रं॑ जग॑तीमि॒हान॒ङ्गाह॑म्। पेश॑स्वतीस्ति॒स्रः
 पति॑ वि॒राज॑मि॒ह धे॒नुन्। सु॒रेत॑सन्व॒ष्टारं॑ पु॒ष्टिमिन्द्रं॑ द्वि॒पद॑मि॒होक्षा॑णन्। श॒तक्र॑तुं भग॑मिन्द्रं॒ङ्ककु॑भमि॒ह
 व॒शा॒न्। स्वाहा॑कृ॒तीः क्ष॒त्रमति॑च्छ॒न्दसं॑ बृ॒हद॑ष॒भङ्गां वयो॒ दध॑दिन्द्रि॒यमृषि॑ वसु॒ नवं द॒शेहेन्द्रि॒यमष्टं॑
 नव द॒श गां न वयो॒ दध॑दि॒डस्प॑दे सर्वं वेतु॥)॥ [१७]

समि॑द्धो अ॒ग्निः समि॑धा। सु॒षमि॑द्धो वरे॑ण्यः। गा॒य॒त्री छ॒न्द॑
 इन्द्रि॒यम्। त्र्यवि॒र्गोर्वयो॑ दधुः। त॒नू॒नपा॒च्छुचि॑व्र॒तः। त॒नू॒पाच्च॒
 सर॑स्वती। उ॒ष्णिक्छ॒न्द॑ इन्द्रि॒यम्। दि॒त्य॒वाङ्गौर्वयो॑ दधुः।
 इ॒डाभि॑र॒ग्निरी॒ड्यः। सोमो॑ दे॒वो अम॑र्त्यः॥८४॥

अ॒नु॒ष्टुप्छ॒न्द॑ इन्द्रि॒यम्। त्रि॒वत्सो॑ गौर्वयो॑ दधुः। सु॒ब॒र्हि॒र॒ग्निः
 पू॒षण्वान्। स्ती॒र्णब॑र्हि॒रम॑र्त्यः। बृ॒हती॑ छ॒न्द॑ इन्द्रि॒यम्।
 पश्चा॑वि॒र्गोर्वयो॑ दधुः। दुरो॑ दे॒वीर्दि॒शो म॒हीः। ब्र॒ह्मा दे॒वो
 बृ॒हस्प॑तिः। प॒ङ्क्ति॒श्छ॒न्द॑ इ॒हेन्द्रि॒यम्। तु॑र्य॒वाङ्गौर्वयो॑ दधुः॥८५॥
 उ॒षे य॒ह्वी सु॒पेश॑सा। वि॒श्वे दे॒वा अम॑र्त्याः। त्रि॒ष्टुप्छ॒न्द॑

इन्द्रियम्। पृष्ठवाद्गौर्वयो दधुः। दैव्यां होतारा भिषजा। इन्द्रेण
सयुजां युजा। जगती छन्द इहेन्द्रियम्। अनुङ्गान्गौर्वयो
दधुः। तिस्र इडा सरस्वती। भारती मरुतो विशः॥८६॥

विराट्छन्द इहेन्द्रियम्। धेनुगौर्न वयो दधुः। त्वष्टा तुरीपो
अद्भुतः। इन्द्राग्नी पुष्टिवर्धना। द्विपाच्छन्द इहेन्द्रियम्। उक्षा
गौर्न वयो दधुः। शमिता नो वनस्पतिः। सविता प्रसुवन्भगम्।
ककुच्छन्द इहेन्द्रियम्। वशा वेहद्गौर्न वयो दधुः। स्वाहा यज्ञं
वरुणः। सुक्षत्रो भेषजं करत्। अतिच्छन्दाश्छन्द इन्द्रियम्।
बृहदृषभो गौर्वयो दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाद्गौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्गौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥—————[१८]

वसन्तेनर्तुना देवाः। वसवस्त्रिवृता स्तुतम्। रथन्तरेण
तेजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। ग्रीष्मेण देवा ऋतुना। रुद्राः
पञ्चदशे स्तुतम्। बृहता यशसा बलम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः।
वर्षाभिर्ऋतुनाऽऽदित्याः। स्तोमे सप्तदशे स्तुतम्॥८८॥

वैरूपेण विशौजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शारदेनर्तुना देवाः।
एकविंश ऋभवः स्तुतम्। वैराजेन श्रिया श्रियम्। हविरिन्द्रे
वयो दधुः। हेमन्तेनर्तुना देवाः। मरुतस्त्रिणवे स्तुतम्। बलेन
शक्करीः सहः। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शैशिरेणर्तुना देवाः।
त्रयस्त्रिंशेऽमृतं स्तुतम्। सत्येन रेवतीः क्षत्रम्। हविरिन्द्रे
वयो दधुः॥८९॥

स्तोमे सप्तदशे स्तुत९ सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारि च (वसन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन हेमन्तेन शैशिरेण षट्॥) ॥ [१९]

दे॒वं ब॒र्हिरिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वं दे॒वम॑वर्धयत्। गा॒य॒त्रि॒या
छन्द॑सेन्द्रियम्। तेज॒ इन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वेतु॑ यज। दे॒वीर्द्वा॒रो दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वीर्दे॒वम॑वर्धयन्।
उ॒ष्णि॒हा छन्द॑सेन्द्रियम्। प्रा॒णमिन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सु॒वने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑ यज॥१०॥

दे॒वी दे॒वं वयो॒धसम्॑। उ॒षे इन्द्र॑मवर्धताम्। अ॒नु॒ष्टु॒भा
छन्द॑सेन्द्रियम्। वाच॒मिन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
वी॒तां यज॑। दे॒वी जो॒ष्टीं दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी
दे॒वम॑वर्धताम्। बृ॒ह॒त्या छन्द॑सेन्द्रियम्। श्रो॒त्रमिन्द्रे॑ वयो॒
दधत्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑॥११॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्॑। दे॒वी दे॒वम॑वर्धताम्।
प॒ङ्क॒जा छन्द॑सेन्द्रियम्। शु॒क्रमिन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सु॒वने॑
वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑। दे॒वा दै॒व्या होता॑रा दे॒वमिन्द्रं॑
वयो॒धसम्॑। दे॒वा दे॒वम॑वर्धताम्। त्रि॒ष्टु॒भा छन्द॑सेन्द्रियम्।
त्वि॒षिमिन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य वी॒तां यज॑॥१२॥

दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्वयो॒धसम्॑। प॒तिमिन्द्र॑मवर्धयन्।
जग॑त्या छन्द॑सेन्द्रियम्। ब॒लमिन्द्रे॑ वयो॒ दधत्। व॒सु॒वने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॑ यज। दे॒वो नरा॑श९सो दे॒वमिन्द्रं॑

वयो॒धसम्। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। वि॒राजा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। रे॒तु
इन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वेतु॒ यज॑॥१३॥

दे॒वो वन॑स्पति॑र्दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। द्वि॒पदा॒
छन्द॑सेन्द्रियम्। भग॒मिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य
वेतु॒ यज॑। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनां दे॒वमिन्द्रं॑ वयो॒धसम्। दे॒वं
दे॒वम॑वर्धयत्। क॒कुभा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्। यश॒ इन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्।
व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वेतु॒ यज॑। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृद्दे॒वमिन्द्रं॑
वयो॒धसम्। दे॒वो दे॒वम॑वर्धयत्। अति॑च्छन्दसा॒ छन्द॑सेन्द्रियम्।
क्ष॒त्रमिन्द्रे॒ वयो॒ दध॑त्। व॒सुवने॑ वसुधेय॑स्य वेतु॒ यज॑॥१४॥

वियन्तु॒ यज॑ वीतां॒ यज॑ वीतां॒ यज॑ वेतु॒ यज॑ वेतु॒ यज॑ पञ्च॑ च (दे॒वं ब॒र्हिर्गा॑यत्रिया
तेजः। दे॒वीर्द्वारं॑ उ॒ष्णिहा॑ प्राणम्। दे॒वी दे॒वमु॒पे अ॑नुष्टुभा॒ वाच॑म्। दे॒वी जो॒ष्टीं बृ॑हत्या श्रोत्रम्।
दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती प॒ङ्गा शुक॑म्। दे॒वा दै॒व्या होता॑रा त्रिष्टुभा॒ त्विषि॑म्। दे॒वीस्ति॑स्ति॒स्मो दे॒वीः
पति॑ जग॑त्या॒ बल॑म्। दे॒वो नरा॑श॒सौ वि॒राजा॒ रेताः॑। दे॒वो वन॑स्पति॑र्द्वि॒पदा॒ भग॑म्। दे॒वं
ब॒र्हिर्वा॑रितीनाङ्क॒कुभा॒ यशः॑। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृदति॑च्छन्दसा॒ क्षत्र॑म्। वेतु॒ वियन्तु॒ चतु॑र्वी॒तामे॒कौ
वियन्तु॒ चतु॑र्वै॒त्वव॑र्धयदव॑र्धय॒श्चतु॑र॒वर्ध॑ता॒मे॒कौ ऽव॑र्धय॒श्चतु॑र॒वर्ध॑यत्॥)॥—[२०]

स्वा॒द्वीन्त्वा सोमः॑ सु॒राव॑न्त॒सीसे॑न मि॒त्रोऽसि॑ यदे॒वा होता॑ यक्षत्स॒मिधेन्द्र॑स॒मिद्ध॑ इन्द्र
आच॑र॒षणि॑प्रा दे॒वं ब॒र्हिर्हो॑ता यक्षत्स॒मिधा॒ऽग्नि॑स॒मिद्धो॑ अ॒ग्निर्ऽश्वि॑ना॒ऽश्विना॑ ह॒विर्ऽन्द्रि॑यं
दे॒वं ब॒र्हिः सर॑स्वत्य॒ग्निम॑द्योशन्तो होता॑ यक्षदि॒डस्प॑दे स॒मिद्धो॑ अ॒ग्निः स॒मिधा॑ वस॒न्तेनु॑र्तुनां
दे॒वं ब॒र्हिर्इन्द्रं॑ वयो॒धसं॑ वि॒शतिः॑॥२०॥

स्वा॒द्वीन्त्वाऽमी॑मदन्त पि॒तरः॑ सा॒म्राज्या॑य पू॒तं प॒वित्रे॑णो॒पासा॑नक्ता॒ बद॑रै॒रधा॑तां दे॒व इन्द्रो॑
वन॑स्पतिः प॒ष्ठवा॑ह॒ङ्गा दे॒वी दे॒वं वयो॑धसं॒ चतु॑र्नवतिः॥१४॥

स्वा॒द्विन्त्वां वेतु॑ यज॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृत्स्तोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव
रुन्धे। अग्निष्टोमः सोमो भवति। ब्रह्मवर्चसं वा अग्निष्टोमः।
ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। रथन्तरं सामं भवति। ब्रह्मवर्चसं वै
रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। परिस्रज्जी होता भवति॥१॥

अरुणो मिर्मिरस्त्रिशुक्रः। एतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपम्। रूपेणैव
ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। बृहस्पतिरकामयत देवानां पुरोधाम्
गच्छेयमिति। स एतं बृहस्पतिसवमपश्यत्। तमाऽहरत्।
तेनायजत। ततो वै स देवानां पुरोधामगच्छत्। यः
पुरोधाकामः स्यात्। स बृहस्पतिसवेन यजेत॥२॥

पुरोधामेव गच्छति। तस्य प्रातः सवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
एकादश दक्षिणा नीयन्ते। एकादश माध्यं दिने सवने सन्नेषु
नाराशंसेषु। एकादश तृतीयसवने सन्नेषु नाराशंसेषु।
त्रयस्त्रिंशत्सम्पद्यन्ते। त्रयस्त्रिंशद्वै देवताः। देवता
एवावरुन्धे। अश्वश्चतुस्त्रिंशः। प्राजापत्यो वा अश्वः॥३॥

प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानाम्। यावतीरेव देवताः।
ता एवावरुन्धे। कृष्णाजिनोऽभिषिञ्चति। ब्रह्मणो
वा एतद्रूपम्। यत्कृष्णाजिनम्। ब्रह्मवर्चसेनैवैनं
समर्धयति। आज्येनाभिषिञ्चति। तेजो वा आज्यम्।

तेजं एवास्मिन्दधाति॥४॥

होता भवति यजेत् वा अश्वो दधाति॥—————[१]

यदाग्नेयो भवति। अग्निमुखा हृद्धिः। अथ यत्पौष्णः। पुष्टिर्वै
पूषा। पुष्टिर्वैश्यस्य। पुष्टिमेवाव रुन्धे। प्रसवाय सावित्रः।
अथ यत्त्वाष्ट्रः। त्वष्टा हि रूपाणि विकरोति। निर्वरुणत्वाय
वारुणः॥५॥

अथो य एव कश्च सन्त्सूयते। स हि वारुणः। अथ
यद्वैश्वदेवः। वैश्वदेवो हि वैश्यः। अथ यन्मारुतः। मारुतो
हि वैश्यः। सप्तैतानि हवींषि भवन्ति। सप्तगणा वै
मरुतः। पृश्निः पष्ठौही मारुत्या लभ्यते। विड्वै मरुतः।
विशं एवैतन्मध्यतोऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशः प्रियः।
विशो हि मध्यतोऽभिषिच्यते। ऋषभचर्मोऽध्यभिषिच्यति। स
हि प्रजनयिता। दध्राऽभिषिच्यति। ऊर्वा अन्नाद्यं दधि।
ऊर्जैर्वैनमन्नाद्येन समर्धयति॥६॥

वारुणो विड्वै मरुतोऽष्टौ च॥—————[२]

यदाग्नेयो भवति। आग्नेयो वै ब्राह्मणः। अथ यत्सौम्यः। सौम्यो
हि ब्राह्मणः। प्रसवायैव सावित्रः। अथ यद्वारुहस्पत्यः। एतद्वै
ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। अथ यदग्नीषोमीयः। आग्नेयो वै
ब्राह्मणः। तौ यदा सङ्गच्छेते॥७॥

अथ वीर्यावत्तरो भवति। अथ यत्सारस्वतः। एतद्धि प्रत्यक्षं
ब्राह्मणस्य वाक्पतीयम्। निर्वरुणत्वायैव वारुणः। अथो य

ए॒व कश्च॒ सन्त्सू॒यते॑। स हि वा॑रु॒णः। अथ॒ यद्वा॑वापृथि॒व्यः।
इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॒ वज्र॑मुद॒यच्छत्। तं द्या॑वापृथि॒वी नान्व॑मन्येताम्।
तमे॒तेनै॒व भा॑ग॒धेये॒नान्व॑मन्येताम्॥८॥

वज्र॑स्य॒ वा ए॒षोऽनु॑मा॒नाय॑। अनु॑मतवज्रः सू॒याता॒ इति॑।
अ॒ष्टावे॒तानि॑ ह॒वीः॒षि भव॑न्ति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गाय॒त्री
ब्र॑ह्मवर्च॒सम्। गा॒य॒त्रि॒यैव ब्र॑ह्मवर्च॒समव॑ रुन्धे। हि॒र॒ण्येन॑
घृ॒तमु॒त्पुना॑ति। तेज॑स ए॒व रु॒चे। कृ॒ष्णाजि॒नेऽभि॑षि॒ञ्चति॑।
ब्र॒ह्म॒णो वा ए॒तदृ॒ग्स्वामि॑र्यो॒ रूपम्। यत्कृ॑ष्णाजि॒नम्।
ब्र॒ह्म॒न्ने॒वैन॑मृ॒ग्स्वामि॑र॒ध्य॒भिषि॑ञ्चति। घृ॒तेना॒भिषि॑ञ्चति। तथा॑
वी॒र्या॑वत्तरो भवति॥९॥

सङ्गच्छेते भागधेयेनान्वमन्येताः रूपश्चत्वारि च॥ [३]

न वै सोमे॑न॒ सोम॑स्य स॒वोऽस्ति॑। ह॒तो ह्ये॑षः। अ॒भिषु॑तो
ह्ये॑षः। न हि ह॒तः सू॒यते॑। सौ॒मीः॒ सूत॑व॒शामा॑ ल॒भते॑।
सोमो॑ वै रे॒तोधाः॑। रे॒त ए॒व तद्व॑धाति। सौ॒म्यर्चा॑ऽभिषि॒ञ्चति॑।
रे॒तोधा॑ ह्ये॑षा। रे॒तः सोमः॑। रे॒त ए॒वास्मि॑न्दधाति। यत्किं च॑
राज॒सूय॑मृ॒ते सोम॑म्। तत्सर्व॑ भवति। अ॒षाढं॑ यु॒त्सु पृ॑त॒नासु॑
प॒प्रिम्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वा वृ॑जन॑स्य गो॒पाम्। भ॒रेषु॑जाः
सु॒क्षि॒तिः॒ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वामनु॑ मदेम सोम॥१०॥

रेतः सोमः सप्त च॥ [४]

यो वै सोमे॑न सू॒यते॑। स दे॒वस॒वः। यः प॒शुना॑ सू॒यते॑। स

देवसुवः। य इष्ट्यां सूयते। स मनुष्यसुवः। एतं वै पृथये
देवाः प्रायच्छन्। ततो वै सोऽप्यारण्यानां पशूनामसूयत।
यावतीः कियतीश्च प्रजा वाचं वदन्ति। तासां सर्वासां
सूयते॥११॥

य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। नाराशस्यर्चा-
भिषिञ्चति। मनुष्या वै नराशंसः। निहुत्य वावैतत्।
अथाभिषिञ्चति। यत्किं च राजसूयमनुत्तरवेदीकम्। तत्सर्वं
भवति। ये मे पञ्चाशतन्दुः। अश्वानां सुधस्तुतिः। द्युमदग्ने
महि श्रवः। बृहत्कृधि मघोनाम्। नृवदमृत नृणाम्॥१२॥

सूयते सुधस्तुतिस्त्रीणि च॥—————[५]

एष गौसुवः। षड्विंश उक्थ्यो बृहत्सामा। पवमाने
कण्वरथन्तरं भवति। यो वै वाजपेयः। स सम्राद्धवः। यो
राजसूयः। स वरुणसुवः। प्रजापतिः स्वाराज्यं परमेष्ठी।
स्वाराज्यङ्गौरेव। गौरिव भवति॥१३॥

य एतेन यजते। य उ चैनमेवं वेद। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
तद्धि स्वाराज्यम्। अयुतं दक्षिणाः। तद्धि स्वाराज्यम्।
प्रतिधुषाभिषिञ्चति। तद्धि स्वाराज्यम्। अनुद्धते वेद्यै
दक्षिणत आहवनीयस्य बृहतः स्तोत्रं प्रत्यभिषिञ्चति। इयं
वाव रथन्तरम्॥१४॥

असौ बृहत्। अनयोरेवैनमनन्तरहितमभिषिञ्चति। पशुस्तोमो

वा ए॒षः। तेन॑ गो॒स॒वः। ष॒ट्त्रिं॒शः सर्वः॑। रे॒व॒ज्जा॒तः
सह॑सा वृ॒द्धः। क्ष॒त्राणां॑ क्ष॒त्रभृ॑त्तमो वयो॒धाः। म॒हान्म॑हि॒त्वे
त॑स्त॒भानः॑। क्ष॒त्रे रा॒ष्ट्रे च॑ जा॒गृहि॑। प्र॒जाप॑तेस्त्वा परमे॒ष्ठिनः॑
स्वारा॑ज्येना॒भिषि॑ञ्चामी॒त्याह॑। स्वारा॑ज्यमे॒वैनं॑ गमयति॥१५॥

इव॑ भ॒वति॑ र॒थन्त॑रमा॒हेकं॑ च॥ [६]

सि॒ंहे व्या॒घ्र उ॒त या॑ पृ॒दाकौ॑। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सू॒र्ये
या। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्॑। अश्व॑स्य॒ क्रन्द्ये॑
पुरु॑षस्य मा॒यौ। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। या ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॑ या हि॒रण्ये॑।
त्विषि॑रश्वेषु॒ पुरु॑षेषु॒ गोषु॑॥१६॥

इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। रथे॑ अ॒क्षेपु॑ वृष॒भस्य॑ वाजे॑। वाते॑ प॒र्जन्ये॑
वरु॑णस्य॒ शुष्मे॑। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। राड॑सि वि॒राड॑सि। स॒म्राड॑सि
स्व॒राड॑सि। इन्द्रा॑य त्वा तेज॑स्वते तेज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि।
इन्द्रा॑य त्वौज॑स्वत॒ ओज॑स्वन्तः॒ श्री॑णामि॥१७॥

इन्द्रा॑य त्वा प॒यस्व॑ते प॒यस्व॑न्तः॒ श्री॑णामि। इन्द्रा॑य
त्वाऽऽयु॑ष्मत् आयु॑ष्मन्तः॒ श्री॑णामि। तेजो॑ऽसि। तत्ते प्र
य॑च्छामि। तेज॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑

मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा सम्पिपृग्धि मा।
ओजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि॥१८॥

ओजस्वदस्तु मे मुखम्। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे।
ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सं पिपृग्धि मा।
पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्।
पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा
सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्।
आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्।
आयुषा सं पिपृग्धि मा। इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि।
प्रियं रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो
मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासां त्वा सर्वासां
रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गृह्णनां। सोमं
इवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य इव ज्योतिषा
विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मौ रसः। तमहमस्मा
आमुष्यायुणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो

रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि।
अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। आयुषे
दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

गोष्वोजस्वन्तः श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पर्यसा सम्पिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे
च॥ _____ [७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः।
तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्कावभित् आतिष्ठ वृत्रहन्त्रथम्।
आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः।
महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ।
अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा
अवन्तु। अनु सप्त राजानो य उताभिषिक्ताः। अनु त्वा
मित्रावरुणाविहावन्तम्। अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। सूर्यो
अहोभिरनु त्वाऽवतु। चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वाऽवतु। द्यौश्च
त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु।
अनु स्वधा चिकिताः सोमो अग्निः। आऽयं पृणक्तु रजसी
उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरकं च॥ _____ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता

अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं
भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजते। य उ
चैनमेवं वेद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडसि
वि॒राड॒सीत्या॑ह। स्वारा॑ज्यमेवैनं गमयति। यद्विर॑ण्य॒न्ददा॑ति।
तेज॒स्तेना॑वरुन्धे। यत्ति॑सृ॒धन्व॑म्। वी॒र्य॑न्तेन। यदष्टा॑म्॥२६॥
पुष्टि॑न्तेन। यत्क॑म॒ण्डलु॑म्। आयु॑ष्टेन। यद्विर॑ण्यमा ब॒ध्नाति॑।
ज्योति॑र्वै हिर॑ण्यम्। ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। अथो तेजो॑ वै
हिर॑ण्यम्। तेज॑ ए॒वात्म॑न्धत्ते। यदो॑दनं प्रा॒श्जाति॑। ए॒तदे॒व
सर्व॑मव॒रुध्य॑॥२७॥

तद॑स्मिन्नेक॒धाऽधा॑त्। रोहि॑ण्यां का॒र्यः। यद्वा॑ह्मण ए॒व रोहि॑णी।
तस्मा॑दे॒व। अथो॑ व॒र्ष्मे॑वैनं॑ स॒माना॑ करोति। उ॒द्य॒ता सूर्ये॑ण
का॒र्यः। उ॒द्यन्तं॑ वा ए॒त॑ स॒र्वाः प्र॒जाः प्रति॑नन्दन्ति। दि॒दृक्षे॑ण्यो
दर्श॒नीयो॑ भवति। य ए॒वं वेद॑। ब्र॒ह्म॒वादि॑नो॑ वदन्ति॥२८॥
अ॒वेत्यो॑ऽवभृ॒था ३ ना ३ इति॑। यद्द॑र्भपु॒ञ्जी॒लैः प॒वय॑ति।
तत्स्वि॑दे॒वावै॑ति। तन्नावै॑ति। त्रि॒भिः प॑वयति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः।
ए॒भिरे॒वैनं॑ लो॒कैः प॑वयति। अथो॑ अ॒पां वा ए॒तत्तेजो॑ वर्चः।
यद्द॑र्भाः। यद्द॑र्भपु॒ञ्जी॒लैः प॒वय॑ति। अ॒पामे॒वैन॑न्तेज॑सा॒ वर्च॑सा॒-
ऽभिषि॑ञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्टामवरुध्यं वदन्ति दर्भा यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत बृहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो
वै स बृहोर्भूयान्भवत्। यः कामयेत बृहोर्भूयान्त्स्यामिति।
स पञ्चशारदीयेन यजेत। बृहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो
वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥३०॥

बृहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो
भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे
प्रतिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवाव
रुन्धे। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः।
प्रजापतेराप्त्यै॥३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥—————[१०]

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्ष्णः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त।
त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च
कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं
भवति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षाणः सवनीया
भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीयै। एवं
तृतीयै॥३२॥

एवं चतुर्थै। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः।
वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं
वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा कान्दमः
स्वाराज्यमगच्छत्। स्वाराज्यं गच्छति। य एतेन यजते॥३३॥

य उ चैनमेवं वेद। मारुतो वा एष स्तोमः। एतेन वै मरुतो
 देवानां भूयिष्ठा अभवन्। भूयिष्ठः समानानां भवति। य एतेन
 यजते। य उ चैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः।
 आ पञ्चमात्पुरुषादन्नमत्ति। य एतेन यजते। य उ चैनमेवं
 वेद। सप्तदशः स्तोमा नाति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः।
 प्रजापतेरेव नैति॥३४॥

तृतीयं गच्छति य एतेन यजतेऽति य एतेन यजते य उ चैनमेवं वेद त्रीणि च (अगस्त्यः
 स्वाराज्यं मारुतः पञ्चशारदीयो वा एष यज्ञः सप्तदशं प्रजापतेरेव नैति॥)॥—[११]

अस्या जरांसो दमा मरित्राः। अर्चद्धूमासो अग्नयः पावकाः।
 श्विचीचयः श्वात्रासो भुरण्यवः। वनरूषदो वायवो न सोमाः।
 यजां नो मित्रावरुणा। यजां देवाः ऋतं बृहत्। अग्ने यक्षि
 स्वन्दमम्। अश्विना पिबन्तः सुतम्। दीद्यग्नी शुचिव्रता।
 ऋतुना यज्ञवाहसा॥३५॥

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे। अन्याऽन्यां वृत्समुप धापयेते।
 हरिरन्यस्यां भवति स्वधावान्। शुक्रो अन्यस्यान्ददृशे
 सुवर्चाः। पूर्वापरं चरतो माययैतौ। शिशू क्रीडन्तौ परि
 यातो अध्वरम्। विश्वान्यन्यो भुवनाऽभि चष्टे। ऋतूनन्यो
 विदधञ्जायते पुनः। त्रीणि शता त्रीषहस्राण्यग्निम्। त्रिंशच्च
 देवा नव चाऽसपर्यन्त॥३६॥

औक्षन्धृतैरास्तृणन्वर्हिरस्मै।

आदिद्धोतारत्र्यषादयन्त।

अ॒ग्निना॒ऽग्निः समि॑ध्यते। क॒विर्गृ॑हप॒तिर्यु॑वा॑। ह॒व्य॒वाङ्मु॑ह्य॒स्यः।
 अ॒ग्निर्दे॒वानां॑ ज॒ठर॑म्। पू॒तद॑क्षः क॒विक्र॑तुः। दे॒वो दे॒वेभि॒रा
 ग॑मत्। अ॒ग्नि॒श्रियो॑ म॒रुतो॑ वि॒श्वकृ॑ष्टयः। आ त्वे॒षमु॑ग्रम॒व
 ई॑महे व॒यम्॥ ३७॥

ते स्वा॒निनो॑ रु॒द्रिया॑ व॒रुष॑निर्णिजः। सि॒ंहा न हे॑षक॒तवः
 सु॒दान॑वः। यदु॒त्त॒मे म॑रुतो मध्य॒मे वा॑। यद्वा॑ऽव॒मे सु॑भगासो
 दि॒वि ष॑। ततो॑ नो रु॒द्रा उ॒त वा॒ऽन्वस्य॑। अ॒ग्ने वि॒त्ताद्ध॑विषो
 यद्य॑जा॒मः। ई॒डे अ॒ग्नि॑ः स्व॒वस॑न्नमो॒भिः। इ॒ह प्र॑स॒प्तो वि
 च॑ यत्कृ॒तन्नः॑। रथै॑रिव॒ प्रभ॑रे वाज॒यद्भिः॑। प्र॒दक्षि॑णिन्म॒रुता॑ः
 स्तोम॑मृ॒द्ध्याम्॥ ३८॥

श्रु॒धि श्रु॑त्कर्ण॒ वह्नि॑भिः। दे॒वैर॑ग्ने स॒याव॑भिः। आसी॑दन्तु
 ब॒रुहि॑षि। मि॒त्रो वरु॑णो अर्य॒मा। प्रा॒त॒र्यावा॑णो अध्व॒रम्।
 वि॒श्वेषा॑मदि॒तिर्य॑ज्ञिया॒नाम्। वि॒श्वेषा॑मति॒थिर्मा॑नु॒षाणाम्॑।
 अ॒ग्निर्दे॒वाना॑म॒व आवृ॑णानः। सु॒मृ॒डी॒को भ॑वतु वि॒श्ववे॑दाः। त्वे
 अ॒ग्ने सु॑म॒तिं भि॑क्ष॒माणाः॥ ३९॥

दि॒वि श्र॑वो॑ दधिरे य॒ज्ञिया॑सः। नक्ता॑ च च॒क्रुरु॑षसा
 वि॒रूपे॑। कृ॒ष्णं च॒ वर्ण॑मरु॒णं च॒ सन्धुः॑। त्वाम॑ग्न आदि॒त्यासं
 आ॒स्यम्। त्वा॒ङ्नि॒ह्वाँ शुच॑यश्च॒क्रिरे॑ कवे। त्वाँ रा॑ति॒षाचो॑
 अध्व॑रेषु॒ सश्चि॑रे। त्वे दे॒वा ह॒विर॑द॒न्त्याहु॑तम्। नि त्वा॑
 य॒ज्ञस्य॑ सा॒धन॑म्। अ॒ग्ने हो॒ता॒रमृ॑त्विजम्। व॒नुष्व॑द्दे॒व धी॑महि

प्रचैतसम्। जीरन्दूतममर्त्यम्॥४०॥

यज्ञवाहसासपर्यन्वयमृच्छां भिक्षमाणाः प्रचैतसमेकं च॥—————[१२]

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि। वायुर्न नियुतो नो
अच्छ। पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे। इन्द्रः स्वाहा ररिमा
ते मदाय। कस्य वृषा सुते सचा। नियुत्वान्वृषभो रणत्।
वृत्रहा सोमपीतये। इन्द्रं वयम्महाधने। इन्द्रमर्भे हवामहे।
युजं वृत्रेषु वज्रिणम्॥४१॥

द्विता यो वृत्रहन्तमः। विद इन्द्रः शतक्रतुः। उप नो हरिभिः
सुतम्। स सूर आजनयं ज्योतिरिन्द्रम्। अया धिया
तरणिरद्विबर्हाः। ऋतेन शुष्मी नवमानो अर्केः। व्युस्त्रिधो
अस्रो अद्विर्बिभेद। उतत्यदाश्वश्चियम्। यदिन्द्र नाहुषीष्वा।
अग्रे विक्षु प्रतीदयत्॥४२॥

भरेष्विन्द्रः सुहवः हवामहे। अहोमुचः सुकृतन्दैव्यं
जनम्। अग्निमित्रं वरुणः सातये भगम्। द्यावापृथिवी
मरुतः स्वस्तये। महि क्षेत्रं पुरुश्चन्द्रं वि विद्वान्।
आदित्सखिभ्यश्चरथः समैरत्। इन्द्रो नृभिरजनदीद्यानः
साकम्। सूर्यमुषसंज्ञातुमग्निम्। उरुं नो लोकमनु नेषि
विद्वान्। सुवर्वज्योतिरभयः स्वस्ति॥४३॥

ऋष्या तं इन्द्र स्थविरस्य बाहू। उपस्थेयाम शरणा बृहन्तां।
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि।

वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्रा अस्मे दधद्वृषणं शुष्ममिन्द्र।
इन्द्राय गावं आशिरम्। दुदुहे वज्रिणे मधु। यत्सीमुपह्वरे
विदत्। तास्तै वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा
इन्द्र क्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्।
अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च
सासहिम्। इन्द्र देवासः शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयत्स्वस्ति जोजयुर्नः सप्त च॥ [१३]

प्रजापतिः पशूनसृजत। तैस्मात्सृष्टाः परा च आयन्।
तानग्निष्टोमेन नाप्रोत्। तानुक्थ्येन नाप्रोत्। तान्ध्वोडशिना
नाप्रोत्। तान्नात्रिया नाप्रोत्। तान्त्सन्धिना नाप्रोत्।
सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानग्निस्त्रिवृता स्तोमेन
नाप्रोत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन
स्तोमेन नाप्रोत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति।
तान् विश्वेदेवाः सप्तदशेन स्तोमेन नाप्रुवन्। स विष्णुमब्रवीत्।
इमान्म ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाप्रोत्।
वारवन्तीयेनावारयत॥४७॥

इदं विष्णुर्वि चक्रम इति व्यक्रमत। यस्मात्पशवः प्रप्रेव
भ्रंशैरन्। स एतेन यजेत। यदाप्रोत्। तदप्तोर्यामस्याप्तोर्याम-
त्वम्। एतेन वै देवा जैत्वानि जित्वा। यं काममकामयन्त

तमा॑प्नुवन्। यं कामं॑ का॒मय॑ते। तमे॒तेना॑प्नोति॥४८॥

स्तोमै॒न ना॒प्रौद॒वारय॑त् नव॑ च॥

[१४]

व्या॒घ्रोऽय॑म॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋ॒षीणां॑ पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॒पा
अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॒ नम॑सा ते जु॒होमि॑। मा दे॒वानां॑
मिथु॒याक॑र्म भा॒गम्। सावी॒र॒हि दे॒व प्र॑स॒वाय॑ पि॒त्रे।
व॒र्ष्माण॑म॒स्मै वरि॑माण॑म॒स्मै। अथा॒स्मभ्य॑ꣳ स॒वितः
स॒र्वता॑ता। दि॒वेदि॑व॒ आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भू॒तो भू॑तेषु चरति॒
प्रवि॑ष्टः। स भू॒ताना॑मधि॑पतिर्ब॒भूव॥४९॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति॒ राज॒सूय॑म्। स राजा॑ रा॒ज्यम॑नु
म॒न्यता॑मि॒दम्। येभिः॑ शिल्पैः॑ प॒प्रथा॑नामदꣳहत्।
येभि॒र्द्याम॒भ्यपि॑ꣳशत्प्र॒जाप॑तिः। येभि॒र्वाचं॑ वि॒श्वरू॑पाꣳ
स॒मव्य॑यत्। तेने॒मम॑ग्र इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घ्रि। येभि॒रादि॑त्यस्तप॑ति
प्र के॒तुभिः॑। येभिः॑ सूर्यो॑ ददृ॒शे चि॒त्रभा॑नुः। येभि॒र्वाचं॑
पुष्क॒लेभि॑रव्ययत्। तेने॒मम॑ग्र इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घ्रि॥५०॥

आऽयं भा॑तु श॒वसा॑ प॒ञ्च कृ॑ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्ये॒ष्ठो
भ॑वतु प्र॒जावान्। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। आऽयं
पृ॒णक्तु॑ रज॑सी उ॒पस्थ॑म्। यत्ते॒ शिल्पं॑ कश्यप रोच॒नाव॑त्।
इन्द्रि॒याव॑त्पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्सूर्या॑ अर्पि॑ताः सप्त
सा॒कम्। तस्मि॒न्नाजा॑न॒मधि॑ वि॒श्रये॑मम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑।
व्या॒घ्रो वैया॑घ्रेऽधि॑॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या
अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासां त्वा सर्वासां रुचा।
अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभि त्वा वर्चसाऽसिचं दिव्येन।
पयसा सह। यथासां राष्ट्रवर्धनः॥५२॥

तथा त्वा सविता करत्। इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्।
समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतमं रथीनाम्। वाजानां
सत्पतिं पतिम्। वसवस्त्वा पुरस्तादभिषिञ्चन्तु गायत्रेण
छन्दसा। रुद्रास्त्वा दक्षिणतोऽभिषिञ्चन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा।
आदित्यास्त्वा पश्चादभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा।
विश्वे त्वा देवा उत्तरतोऽभिषिञ्चन्त्वानुष्टुभेन छन्दसा।
बृहस्पतिस्त्वोपरिष्ठादभिषिञ्चन्तु पाङ्केन छन्दसा॥५३॥

अरुणन्त्वा वृकमुग्रङ्गजङ्कुरम्। रोचमानं मरुतामग्रे अर्चिषः।
सूर्यवन्तं मघवानं विषासहिम्। इन्द्रमुक्थेषु नामहूतमं
हुवेम। प्र बाहवां सिसृतजीवसे नः। आ नो गव्यूतिमुक्षतं
घृतेन। आ नो जने श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा
हवेमा। इन्द्रस्य ते वीर्यकृतः। बाहू उपाव हरामि॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममग्र इह वर्चसा समङ्घि वैयाघ्रेऽधि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥[१५]

अभि प्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ वृत्रहन्तमः।
तुभ्य देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ। ध्वान्तं

वा॒ताग्र॑मनु॒ स॒ञ्चर॑न्तौ। दू॒रेहे॑तिरिन्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री। ते नोऽग्र॑यः
प॒प्रयः॑ पा॒रय॑न्तु। नम॑स्त ऋ॒षे ग॑द। अ॒व्य॑थायै त्वा स्व॒धायै॑
त्वा॥५५॥

मा न॑ इन्द्रा॒भित॒स्त्वदृ॒ष्वारि॑ष्टासः। ए॒वा ब्र॑ह्मन्तवेद॑स्तु। ति॒ष्ठा
रथे॑ अ॒धि य॒द्वज्र॑हस्तः। आ र॒श्मी॒न्दे॒व यु॒वसे॑ स्व॒श्वः। आ ति॑ष्ठ
वृ॒त्रह॑न्नाति॒ष्ठन्तं॑ परि॑। अनु॒ त्वेन्द्रो॑ मद॒त्वनु॑ त्वा मि॒त्रावरु॑णौ।
द्यौश्च॑ त्वा पृथि॒वी च॒ प्रचे॑तसा। शु॒क्रो बृ॒हक्षि॑णा त्वा पिप॑र्तु।
अनु॑ स्व॒धा चि॑किता॒ः सोमो॑ अ॒ग्निः। अनु॑ त्वाऽव॒तु स॒विता॑
स॒वेन॑॥५६॥

इन्द्रं॑ वि॒श्वा अ॒वीवृ॑धन्। स॒मुद्र॑व्य॒चस॑ङ्गिरः। र॒थीत॑म॒ः
रथी॑नाम्। वा॒जा॒नाः स॒त्पतिं॑ प॒तिम्। परि॑मा से॒न्या
घोषाः॑। ज्या॒ना वृ॑ञ्जन्तु गृ॒ध्रवः॑। मे॒थि॒ष्ठाः पि॒न्वमा॑ना इ॒ह।
माङ्गो॑प॒तिम॑भि संवि॑शन्तु। तन्मेऽनु॑मति॒रनु॑ मन्य॒ताम्।
तन्मा॒ता पृ॑थि॒वी तत्पि॒ता द्यौः॥५७॥

तद्वा॑वा॒णः सोम॑सुतो॒ मयो॑भुवः। तद॑श्विना शृणुत॑
सौ॒भगा॑ यु॒वम्। अ॒व ते॒ हेड॑ उदु॒त्त॒मम्। ए॒ना व्या॒घ्रं
प॑रिष॒स्वजा॑नाः। सि॒ः ह॑ हि॒न्वन्ति॑ म॒ह॒ते सौ॒भगा॑य।
स॒मुद्रं॑ न सु॒हव॑न्त॒स्थि॒वाः स॒मम्। म॒र्मृज्य॑न्ते॒ द्वीपि॑न॒मृष्व॑न्तः।
उद॑सावे॒तु सूर्यः॑। उदि॑दं मा॒मकं॑ वचः। उदि॑हि दे॒व सूर्य॑।
स॒ह व॒शुना॑ म॒मम्। अ॒हं वा॒चो वि॒वाच॑नम्। मयि॑ वा॒गस्तु॑
ध॒र्ण॒सिः। यन्तु॑ न॒दयो॑ व॒र्षन्तु॑ प॒र्जन्याः॑। सु॒पि॒प्प॒ला

ओषधयो भवन्तु। अन्नवतामोदनवतामामिक्षवताम्। एषां
राजा भूयसाम्॥५८॥

स्वधायै त्वा सुवेन द्यौः सूर्य सप्त च॥ [१६]

ये केशिनः प्रथमाः सत्रमासत। येभिराभृतं यदिदं विरोचते।
तेभ्यो जुहोमि बहुधा घृतेन। रायस्पोषेणेमं वर्चसा सः
सृजाथ। नर्ते ब्रह्मणस्तपंसो विमोकः। द्विनाम्री दीक्षा
वशिनी ह्यग्रा। प्र केशाः सुवर्ते काण्डिनो भवन्ति। तेषां
ब्रह्मेदीशे वपनस्य नान्यः। आ रोह प्रोष्ठं विषहस्व शत्रून्।
अवास्त्राग्दीक्षा वशिनी ह्यग्रा॥५९॥

देहि दक्षिणां प्रतिरस्वायुः। अथामुच्यस्व वरुणस्य पाशात्।
येनावपत्सविता क्षुरेण। सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान्। तेन
ब्रह्माणो वपतेदमस्योर्जेमम्। रय्या वर्चसा सः सृजाथ। मा
ते केशाननु गाद्वर्च एतत्। तथा धाता करोतु ते। तुभ्यमिन्द्रो
बृहस्पतिः। सविता वर्च आदधात्॥६०॥

तेभ्यो निधानं बहुधा व्येच्छन्। अन्तरा द्यावापृथिवी अपः
सुवः। दर्भस्तम्बे वीर्यकृते निधाय। पौंस्येनेमं वर्चसा सः
सृजाथ। बलन्ते बाहुवोः सविता दधातु। सोमस्त्वाऽनक्तु
पयसा घृतेन। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्। पौंस्येनेमं
वर्चसा सः सृजाथ। यत्सीमन्तङ्कङ्कतस्ते लिलेख। यद्वा
क्षुरः परिववर्ज वपस्ते। स्त्रीषु रूपमश्विनैतन्नि धत्तम्।

पौ॒ऽस्ये॒नेम॒॑ स॒ सृ॒जाथो वी॒र्येण॑॥६१॥

अवा॑साग्दीक्षा व॒शिनी॒ ह्यु॒ग्राऽद॑धाद्व॒वर्जं वप॑ऽ स्ते द्वे च॑॥—————[१७]

इन्द्रं॑ वै स्वावि॒शो म॒रुतो॑ नापा॒चाय॑न्। सोऽन॑पचाय्यमान ए॒तं वि॒घ्नम॑पश्यत्। तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॒न्तः स॒ऽस्त॒म्भं व्य॑हन्। यद्व्य॑हन्। तद्वि॒घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्। वि पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यः ह॑ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

यः राजा॑नं वि॒शो नाप॑चायैयुः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा पा॒प्मना॒ प्रावृ॑तः स्यात्। स ए॒तेन॒ यजे॑त। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्वि॒हत्य॑। वि॒शामा॑धिपत्यं गच्छति। तस्य॒ द्वे द्वा॑द॒शे स्तो॒त्रे भव॑तः। द्वे च॑तुर्वि॒ंशे। औ॒द्भिद्य॑मेव तत्। ए॒तद्वै क्ष॒त्रस्यो॑द्भिद्यम्। यद॑स्मै स्वावि॒शो ब॒लिः ह॑रन्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै वि॒शो ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒बाहु॑ग्वा अ॒ग्रे क्ष॒त्राण्या॑तेपुः। तेषा॒मिन्द्रः॑ क्ष॒त्राण्या॑दत्त। न वा इ॒मानि॑ क्ष॒त्राण्य॑भूव॒न्निति॑। तन्नक्ष॑त्राणां नक्ष॒त्रत्व॑म्। आ श्रेय॑सो भ्रातृ॒व्यस्य॒ तेजं इन्द्रि॑यन्दत्ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै संच॑क्रिणौ क॒प्लका॑वुपाव॑हितौ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ यु॒गम॑न्तौ स्तोमौ॑। अ॒युक्षु॒ स्तोमै॑षु क्रियेते। पा॒प्मनोऽप॑हत्यै। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यः ह॑ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। तद्यथा॑ ह॒ वै सू॑तग्राम॒ण्यः। ए॒वञ्छ॒न्दांसि॑। तेष्व॒सावा॑दित्यो बृ॒हती॒रभ्यू॑ढः॥६५॥

स॒तोबृ॑हतीषु स्तुवते स॒तो बृ॑हन्। प्र॒जयां प॒शुभि॑रसा॒नीत्ये॒व।
 व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तं वै क्ष॒त्रं वि॒शा। वि॒शैवैनं॑
 क्ष॒त्रेण॒ व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिः स्तुवते। व्यति॑षक्तो वै
 ग्रा॒म॒णीः संजा॑तैः। स॒जा॒तैरे॒वैनं॑ व्यति॑षजति। व्यति॑षक्ताभिः
 स्तुवते। व्यति॑षक्तो वै पु॒रुषः पा॒प्मभिः॑। व्यति॑षक्ताभिरे॒वास्य॑
 पा॒प्मनो॑ नुदते॥६६॥

वेद॒ हर॑न्त्येनमे॒वं वेदा॒भ्यूढः॑ पा॒प्मभि॑रेकं च॥—————[१८]

त्रिवृ॒द्यदा॑ग्रेयो॑ऽग्निमु॒खा ह्य॒द्धिर्यदा॑ग्रेय॑ आ॒ग्नेयो न वै सोमे॑न॒ यो वै सोमे॑नेष॒ गोस॒वः
 सि॒॒हेऽभि॑ प्रेहि॑ मि॒त्रव॑र्धनः प्र॒जाप॑तिस्ता औ॒दनं प्र॒जाप॑तिरकामयत॒ ब॒होर्भू॑यान॒गस्त्यो॒स्या
 जरा॑स॒स्तिष्ठा॒ हरी॑ प्र॒जाप॑तिः प॒शून्व्याघ्रो॑ऽयम॒भिप्रे॑हि॒ वृत्र॑हन्त॒मो ये के॒शिन॒ इन्द्रं॑ वा
 अ॒ष्टाद॑श॥१८॥

त्रिवृ॒द्यो वै सोमे॑नायु॒रसि॑ ब॒हुर्भव॑ति तिष्ठा॒ हरी॑रथ॒ आयं भा॑तु तेभ्यो॑ नि॒धान॒२ षट्॒र्षष्टिः॑॥६६॥
 त्रिवृ॒त्पा॒प्मनो॑ नुदते॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृधः सुमे॒धाः। श्वेतः॑ सि॒षक्ति॑ नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
ते वा॒यवे॒ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। विश्वे॑न्नरः॒ स्वप॑त्यानि॒ चक्रुः॑।
रा॒येऽनु॑ य॒ञ्जतू॑ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ देवम्।
अधा॑ वा॒युं नि॒युतः॑ सश्च॒त स्वाः॑। उ॒त श्वे॑तं वसु॑धिति॒न्निरे॑के।
आ वा॑यो प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॑॥१॥

बृह॑द्र॒यिं वि॒श्ववा॑रा॒ रथ॑प्राम्। द्युत॑द्या॒मा नि॒युतः॑ पत्य॑मानः।
क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रय॒ज्यो। आ नो॑ नि॒युद्धिः॑
श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्। वा॑यो
अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ मादय॒स्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
प्रजा॑पते॒ न त्वदे॑तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॑तानि॒ परि॒ ता ब॑भूव।
यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तं॑ नो॒ अस्तु॑॥२॥

व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। रयी॑णां पति॑ यज॒तं बृ॒हन्त॑म्।
अ॒स्मिन्भ॑रे॒ नृत॑मं वाज॑सातौ। प्र॒जाप॑तिं प्रथम॒जामृ॑तस्य।
यजा॑म दे॒वमधि॑ नो ब्रवीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धिपाः पु॒राणः॑।
दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॑र्विश्व॒स्य जग॑तः
पर॑स्याः। ह॒विर्नो॑ देव वि॒हवे॑ जुष॒स्व। तवे॑मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दिश॑श्च॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वतं॑ उ॒द्धत॑श्च। प्रजा॑पते॒ विश्व॑सृ॒ज्जीव॑धन्य इ॒दं

नो देव। प्रतिहर्य हव्यम्। प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानाम्।
 देवानामग्रे यजतं यजध्वम्। स नो ददातु द्रविणं सुवीर्यम्।
 रायस्पोषं विष्यंतु नाभिंस्मे। यो राय ईशे शतदाय
 उक्थ्यः। यः पशूनां रक्षिता विष्टितानाम्। प्रजापतिः
 प्रथमजा ऋतस्य॥४॥

सहस्रधामा जुषतां हविर्नः। सोमांपूषणेमौ देवौ।
 सोमांपूषणा रजसो विमानम्। सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम्।
 विषूवृतं मनसा युज्यमानम्। तञ्जिन्वथो वृषणा
 पञ्चरश्मिम्। दिव्यन्यः सदनश्चक्र उच्चा। पृथिव्यामन्यो
 अध्यन्तरिक्षे। तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुम्। रायस्पोषं
 विष्यतान्नाभिंस्मे॥५॥

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वः। रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु।
 अवतु देव्यदितिरनर्वा। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः।
 विश्वान्यन्यो भुवना जजान। विश्वमन्यो अभिचक्षाण
 एति। सोमांपूषणाववतन्धियं मे। युवभ्यां विश्वाः पृतना
 जयेम। उदुत्तमं वरुणास्तभ्राद्याम्। यत्किञ्चेदङ्कितवासः।
 अव ते हेडस्तत्त्वा यामि। आदित्यानामवसा न दक्षिणा।
 धारयन्त आदित्यासंस्तिस्त्रो भूमीर्धारयन्। यज्ञो देवानां
 शुचिरपः॥६॥

मनीषाऽस्तु चर्तस्यास्मे कित्वासंश्चत्वारि च॥ [१]

ते शुक्रासः शुचयो रश्मिवन्तः। सीदन्नादित्या अधि

ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। कामे॑न दे॒वाः स॒रथं॑ दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु
य॒ज्ञमुप॑ नो जुषा॒णाः। ते स॒ूनवो॑ अदि॒तेः पीव॑सामिषम्।
घृ॒तं पि॒न्वत्प्रति॑हर्य॒न्वृते॒जाः। प्र य॒ज्ञिया॑ यज॑मानाय येमुरे।
आदि॒त्याः काम॑ं पि॒तुम॑न्त॒मस्मे॑। आ नः॑ पु॒त्रा अदि॑तेर्यान्तु
य॒ज्ञम्। आदि॒त्यासः॑ प॒थिभिर्दे॒व्यानैः॑॥७॥

अ॒स्मे काम॑न्दाशुषे॑ स॒न्नम॑न्तः। पुरो॒डाशं॑ घृ॒तव॑न्तं जुषन्ताम्।
स्क॒भाय॑त॒ निर्ऋ॑ति॒ः सेध॑ताम॒तिम्। प्र र॒श्मिभि॑र्यत॒माना॑
अम॑ध्राः। आदि॒त्याः काम॑ प्रय॑तां वष॑ट्क॒तिम्। जुष॑ध्वं नो
ह॒व्यदा॑तिं यज॒त्राः। आदि॒त्यान्काम॑मव॑से हुवेम। ये भू॒तानि॑
ज॒नय॑न्तो विचि॒ख्युः। सीद॑न्तु पु॒त्रा अदि॑तेरु॒पस्थ॑म्। स्ती॒र्णं
ब॒र्हिर्ह॑वि॒रद्या॑य दे॒वाः॥८॥

स्ती॒र्णं ब॒र्हिः सी॑दता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जाः सेध॑न्तो॒ अम॑तिं
दुरे॒वा॑म्। अ॒स्मभ्यं॑ पु॒त्रा अदि॑तेः प्र य॑स॒त। आदि॒त्याः काम॑
ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अग्ने॑ नय॑ सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान्। वि॒श्वानि॑
दे॒व व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒यो॒र्ध्यस्म॑ञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठान्ते॒ नम॑
उ॒क्तिं वि॑धेम। प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भर॒ध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॑
सु॒पूत॑म्॥९॥

यो दै॒व्यानि॑ मा॒नुषा॑ ज॒नू॒र्षिः। अ॒न्तर्वि॑श्वानि वि॒द्वन्ना॒
जिगा॑ति। अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒वय॑न्तीः। अ॒ग्निं य॑न्ति
द्रवि॑णं॒ भिक्ष॑माणाः। सु॒स॒न्दश॑स्व॒ सुप्र॑तीक॒स्व॒ स्वश्च॑म्।

हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्। अग्रे त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः।
अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः। पुनरस्मभ्यः सुविताय देव।
क्षां विश्वेभिरजरैभिर्यजत्र॥१०॥

अग्रे त्वं पारया नव्यो अस्मान्। स्वस्तिभिरति दुर्गाणि
विश्वा। पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी। भवां तोकाय तनयाय शं
योः। प्रकारवो मनना वच्यमानाः। देवद्रीचीन्नयथ देवयन्तः।
दक्षिणावाङ्वाजिनी प्राच्येति। हविर्भरन्त्यग्रये घृताची।
इन्द्रन्नरो युजे रथम्। जगृभ्णाते दक्षिणमिन्द्र हस्तम्॥११॥

वसूयवो वसुपते वसूनाम्। विद्वा हि त्वा गोपतिः शूर
गोनाम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः। तवेदं विश्वमभितः
पशव्यम्। यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य। गवामसि गोपतिरेकं
इन्द्र। भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः। समिन्द्र णो मनसा नेषि
गोभिः। सः सूरिभिर्मघवन्त्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं
यदस्ति॥१२॥

सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम्। आराच्छत्रुमपं
बाधस्व दूरम्। उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे
धेहि यवमद्गोमदिन्द्र। कृधीधियं जरित्रे वाजरत्नाम्। आ
वेधसः स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमज्ञायमानः। महो
ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि
सप्तरश्मिरधमत्तमांसि॥१३॥

बृहस्पतिः समंजयद्वसूनि। महो ब्रजान्गोमतो देव एषः।
 अपः सिषासन्त्सुवरप्रतीतः। बृहस्पतिरुहन्त्यमित्रमर्केः।
 बृहस्पते पर्येवा पित्रे। आ नो दिवः पार्वीरवी। इमा
 जुह्वाना यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभि नो नेषि। इयं
 शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्। सानु गिरीणान्तविषेभिरूमिभिः।
 पारावदघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमा विवासेम
 धीतिभिः॥१४॥

देवयानैर्देवाः सुपूतं यजत्र हस्तमस्ति तमाङ्गस्यूमिभिर्द्वे च॥—————[२]

सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुम्। सोमो वीरं कर्मण्यं
 ददातु। सादन्यं विदथ्यं सभेयम्। पितुः श्रवणं यो
 ददाशदस्मै। अषाढं युत्सु त्वं सोमं क्रतुभिः। या
 ते धामानि हविषा यजन्ति। त्वमिमा ओषधीः सोमं
 विश्वाः। त्वमपो अजनयस्त्वङ्गाः। त्वमातंतन्थोर्वन्तरिक्षम्।
 त्वज्योतिषा वि तमो ववर्थ॥१५॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्याम्। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।
 तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्त्सोमं प्रति हव्या
 गृभाय। विष्णोर्नुकन्तदस्य प्रियम्। प्र तद्विष्णुः। परो मात्रया
 तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्श्रुवन्ति। उभे ते विद्म
 रजंसी पृथिव्या विष्णो देव त्वम्। परमस्य वित्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिदेवः। आ ते महो यो जात एव। अभि

गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथुतीररिषण्यन्। अमित्रस्य
व्यथया मन्युमिन्द्र। आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः।
आर्याय विशोवतारीर्दासीः। अयः शृण्वे अध जयन्नुत
घ्नन्। अयमुत प्र कृणुते युधा गाः। यदा सत्यं कृणुते
मन्युमिन्द्रः॥१७॥

विश्वन्टुं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरत्रापो अस्य।
अवर्धत मध्य आ नाव्यानाम्। सघ्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र
ओजिष्ठेन। हन्मनाहन्नभिघ्नन्। मरुत्वंतं वृषभं वावृधानम्।
अकवारिं दिव्यः शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनाय।
उग्रः संहोदामिह तः हुवेम। जनिष्ठा उग्रः सहसे
तुराय॥१८॥

मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्धन्निन्द्र मरुतश्चिदत्र।
माता यद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा। कस्यावो मरुतः स्वधाऽऽसीत्।
यन्मामेकः समर्धत्ताहिहत्यै। अहः ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान्।
विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्त्रैः। वृत्रस्य त्वा श्वसथा दीषमाणाः।
विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः। मरुद्विरिन्द्र सख्यन्ते
अस्तु॥१९॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वर्धो वृत्रं मरुत इन्द्रियेण।
स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः।
सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णिभ्येभिः समोकाः।
महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट्। सतीनसत्वा हव्यो भरेषु।

मरुत्वा॑ नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्वृ॒त्रतूर्ये॑॥२०॥

अ॒ना॒धृ॒ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अ॒न्वे॑नं॒ विशो॑ अमदन्त
पूर्वीः। अ॒य॑ राजा॒ जग॑तश्चर॒षणी॑नाम्। स ए॒व वी॒रः
स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स ए॑क॒रा॒जो जग॑तः पर॒स्याः। य॒दा
वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्मि॒ताभि॑क॒तूना॑म्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं
व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रो॒डाश॑स्य जुषता॑ ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रन्ती॒र्त्वा
दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः॥२१॥

दि॒शोऽदृ॑हद्दृ॒हिता दृ॑हणेन। इ॒मं य॒ज्ञं व॒र्धय॑न्वि॒श्ववे॑दाः।
पु॒रो॒डाशं॑ प्र॒ति गृ॒भ्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑।
अथै॑क॒रा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्ब॒रह॑त्य
आवत्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मभवत्पु॒रो॒गाः। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
वावृ॒धानः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो अ॑भ॒य॑ शर्म य॑सत्। यः स॒प्त सि॒न्धू॑
रद॑धात्पृथि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कान॑कृ॒णो॒द्विश॑श्च। इन्द्रो॑
ह॒विष्मा॒न्त्सग॑णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो य॒ज्ञमि॑होप॑ यासत्॥२२॥

व॒वर्थ॑ वि॒त्स इन्द्र॑स्तुरायास्तु वृ॒त्रतूर्ये॑ वज्र॑बाहुः पृथि॒व्यात्रीणि॑ च॥ [३]

इन्द्र॑स्तर॒स्वानभि॑माति॒होग्रः॑। हि॒र॑ण्यवाशीरि॒षिरः॑ सु॒व॒र॒षाः।
तस्य॑ व॒य॑ सु॒म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॒म॒न॒से स्या॑म।
हि॒र॑ण्यव॒र्णो अ॑भ॒यं कृ॒णोतु॑। अ॒भि॒मा॒ति॒हेन्द्रः॑ पृ॒त॒नासु॑ जि॒ष्णुः।
स नः॑ शर्म त्रि॒व॒रूथं॑ वि य॑सत्। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑
नः। इन्द्र॑ स्तुहि व॒ज्रिण॑ स्तोम॑पृष्ठम्। पु॒रो॒डाश॑स्य जुषता॑

ह॒विर्नः॥२३॥

ह॒त्वाभि॑मा॒तीः पृ॒त॒नाः स॒ह॒स्वान्। अ॒थाभ॑यं कृ॒णु॒हि
वि॒श्वतो॑ नः। स्तु॒हि शू॒रं व॒ज्रि॒ण॒मप्र॑ती॒त्तम्। अ॒भि॒मा॒ति॒ह॒नं
पु॒रु॒हू॒तमि॒न्द्रम्। य एक॑ इच्छ॒तप॑ति॒र्जनै॑षु। तस्मा॑ इन्द्रा॒य
ह॒विरा जु॑होत। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मधि॒पाः पु॒रोहि॑तः। दि॒शां
पति॑रभवद्वा॒जिनी॑वान्। अ॒भि॒मा॒ति॒हा त॑वि॒षस्तु॑विष्मान्।
अ॒स्मभ्यं॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒णं र॒यि॒न्दा॒त्॥२४॥

य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी म॑हि॒त्वा। ब॒ले॒नादृ॑ह॒दभि॑मा॒ति॒हेन्द्रः॑।
स नो॑ ह॒विः प्र॑ति॒ गृ॒भ्णातु॑ रा॒तये॑। दे॒वानां॑ दे॒वो नि॑धि॒पा
नो॑ अ॒व्यात्। अ॒न॒व॒स्ते रथं॑ वृ॒ष्णे य॑त्तै॑। इन्द्र॑स्य॒ नु
वी॒र्या॑ण्यह॒न्नहि॑म्। इन्द्रो॑ या॒तोऽव॑सितस्य॒ राजा॑। श॒म॑स्य च
शृ॒ङ्गि॒णो व॒ज्र॑बाहुः। सेदु॑ राजा॑ क्षेति च॒र्षणी॑नाम्। अ॒रान्न
ने॒मिः परि॑ ता ब॒भूव॥२५॥

अ॒भि सि॒ध्मो अ॑जिगादस्य॒ शत्रू॑न्। वि॒ति॒ग्मेन॑ वृष॒भेणा॑
पु॒रो॒भेत्। सं व॒ज्रेणा॑सृजद्दृ॒त्रमि॒न्द्रः। प्र स्वां॑ म॒तिम॑तिर॒च्छाश॑दानः।
विष्णुं॑ दे॒वं व॒रु॑णमू॒तये॑ भ॒गम्। मे॒द॒सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम्।
ता नो॑ य॒ज्ञमा॑गतं वि॒श्वधे॑ना। प्र॒जाव॑दस्मे द्रवि॒णेह॑ ध॒त्तम्।
मे॒द॒सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम्। विष्णुं॑ च दे॒वं व॒रु॑णं च
रा॒तिम्॥२६॥

ता नो॑ अ॒मी॒वा अप॑ बाध॑मानौ। इ॒मं य॒ज्ञं जु॑षमा॒णावु॑पेतम्।

विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। विशे जनाय महि शर्म
यच्छतम्। दीर्घप्रयञ्जू हविषा वृधाना। ज्योतिषा-
ऽरातीर्दहतन्तमाँसि। ययोरोजसा स्कमिता रजाँसि।
वीर्येभिर्वीरतमा शविष्ठा। याऽपत्ये ते अप्रतीत्ता सहोभिः।
विष्णू अगन्वरुणा पूर्वहूतौ॥२७॥

विष्णूवरुणावभिः शस्तिपावाम्। देवा यजन्त हविषा घृतेन।
अपामीवाँ सेधतँ रक्षसँश्च। अथाधत्तं यजमानाय शं
योः। अँहोमुचा वृषभा सुप्रतूर्ती। देवानाँ देवतमा शचिष्ठा।
विष्णूवरुणा प्रतिहर्यतन्नः। इदन्नरा प्रयतमृतये हविः। मही नु
द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे। रुचा भवताँ शुचयद्विरकैः॥२८॥

यत्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्। नृवद्भ्योक्षा पंप्रथानेभिरेवैः।
प्रपूर्वजे पितरा नव्यसीभिः। गीर्भिः कृणुध्वँ सदने ऋतस्य।
आ नोँ द्यावापृथिवी दैव्येन। जनेन यातं महि वाँ वरूथम्।
स इत्स्वपा भुवनेष्वास। य इमे द्यावापृथिवी जजान। उर्वी
गंभीरे रजसी सुमेकै। अवँशे धीरः शच्या समैरत्॥२९॥

भूरिन्द्वे अचरन्ती चरन्तम्। पद्वन्तङ्गर्भमपदीदधाते। नित्यं न
सूनुं पित्रोरुपस्थे। तं पिपृतँ रोदसी सत्यवाचम्। इदं
द्यावापृथिवी सत्यमस्तु। पितृमार्तर्यदिहोपं ब्रुवे वाम्। भूतं
देवानामवमे अवोभिः। विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्। उर्वी
पृथ्वी बहुले दूरे अन्ते। उपं ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन्।

दधाते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॑र्ती। द्यावा॒ रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अम्वा॑त्।
या जा॒ता ओष॑धयोऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या ओष॑धयः
सोम॑राजीरश्वाव॒ती॒ सौम॑व॒तीम्। ओष॑धीरिति॒ मातरो॑ऽन्या
वो अ॒न्याम॑वतु॥ ३०॥

हवि॑र्नो दा॒द्भूव॑ रा॒तिं पूर्वा॑हूताव॒र्कैरै॑रद॒स्मिन्प॑ञ्च च॥ [४]

शुचि॑न्नु स्तोम॒ः श॒जथ॑द्वृत्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी प्र च॑र॒ष्णिभ्यः॑।
आ वृ॑त्रहणा गी॒र्भिर्वि॑प्रः। ब्रह्म॑णस्पते॒ त्वम॑स्य य॒न्ता। सू॒क्तस्य॑
बोधि॑ तनयं च जिन्व। विश्व॑न्तद्भृ॒द्रं यद॑वन्ति दे॒वाः। बृ॒हद्व॑देम
वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। स ई॑ स॒त्येभिः॑ सखि॑भिः शुचि॑द्भिः। गो॒धाय॑सं
वि॒धन॑सैरतर्दत्। ब्रह्म॑णस्पतिर्वृष॑भिर्व॒राहैः॑॥ ३१॥

घ॒र्मस्वे॑देभिर्द्रवि॑णं व्या॒नट्। ब्रह्म॑णस्पतेर॒भव॑द्यथाव॒शम्।
स॒त्यो म॒न्युर्म॑हि कर्मा॑ करिष्य॒तः। यो गा॑ उ॒दाज॑त्स दि॒वे
वि चा॑भजत्। म॒हीव॑ री॒तिः श॑वसा सर॒त्पृथ॑क्। इ॒न्धा॒नो
अ॒ग्निं व॑नवद्वनुष्य॒तः। कृ॒तब्र॑ह्मा शूशुव॑द्रा॒तह॑व्य॒ इत्। जा॒तेन॑
जा॒तम॑ति॒सृ॒त्र सृ॑सते। यं यं युजं॑ कृणु॒ते ब्रह्म॑णस्पतिः।
ब्रह्म॑णस्पते सु॒यम॑स्य वि॒श्वहा॑॥ ३२॥

रा॒यः स्या॑म र॒थ्यो वि॑वंस्वतः। वी॒रेषु॑ वी॒रा॑ उप॑पृङ्क्षि न॒स्त्वम्।
यदी॑शा॒नो ब्रह्म॑णा॒ वेषि॑ मे॒ हव॑म्। स इ॒ज्जन॑नेन॒ स वि॑शा स
जन्म॑ना। स पु॒त्रैर्वाजं॑ भर॒ते ध॑ना॒ नृभिः॑। दे॒वानां॑ यः पि॒तर॑मा
वि॒वा॑सति। श्र॒द्धाम॑ना ह॒विषा॑ ब्रह्म॑णस्पतिम्। यास्ते॑ पू॒षन्ना॑वो

अ॒न्तः। शु॒क्रन्ते॑ अ॒न्यत्पू॑षे॒मा आशाः॑। प्रप॑थे प॒थाम॑जनिष्ट
पू॒षा॥ ३३॥

प्रप॑थे दि॒वः प्रप॑थे पृथि॒व्याः। उ॒भे अ॒भि प्रि॒यत॑मे स॒धस्थे॑।
आ च॒ परा॑ च चरति प्रजा॒नन्। पू॒षा सु॒बन्धु॑र्दिव आ
पृथि॒व्याः। इ॒डस्पति॑र्म॒घवा॑ द॒स्मव॑र्चाः। तं दे॒वासो॑ अद॑दुः
सूर्या॑यै। कामे॑न कृत॒न्तव॑स॒ः स्व॒श्रम॑म्। अ॒जाऽश्वः॑ पशु॒पा
वाज॑बस्त्यः। धि॒यं जि॒न्वो वि॒श्वे भुव॑ने अर्पितः। अष्टा॑ पू॒षा
शि॒थिरा॑मु॒द्वरी॑वृजत्॥ ३४॥

स॒श्रक्षा॑णो भुव॑ना दे॒व ई॒यते। शु॒ची॑ वो ह॒व्या म॑रुतः शु॒ची॑नाम्।
शुचि॑ः हि॒नोम्य॑ध्व॒रः शुचि॑भ्यः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमृ॑तसाप॑ आयन्।
शुचि॑जन्मानः शुच॑यः पाव॒काः। प्र चि॒त्रम॑र्कं गृ॒णते॑ तुरा॒य।
मा॒रुता॑य॒ स्वत॑वसे भरध्वम्। ये सहा॑ःसि॒ सह॑सा॒ सह॑न्ते।
रेज॑न्ते अग्ने पृथि॒वी म॒खेभ्यः॑। अ॒सेष्वा॑ म॑रुतः खा॒दयो॑
वः॥ ३५॥

वक्षः॑ सुरु॒क्मा उप॑ शिश्रि॒याणाः॑। वि वि॒द्युतो॑ न वृ॒ष्टिभी॑
रुचा॒नाः। अनु॑ स्व॒धामा॑यु॒धैर्य॑च्छ॒मानाः॑। या वः॑ शर्म
शश॑मा॒नाय॒ सन्ति॑। त्रि॒धातू॑नि दा॒शुषे॑ यच्छ॒ताधि॑।
अ॒स्मभ्य॑न्तानि॑ मरुतो॒ विय॑न्त। र॒यिं नो॑ धत्त वृषणः
सु॒वीर॑म्। इ॒मे तुर॑ म॒रुतो॑ रामयन्ति। इ॒मे सहः॑ सह॑स॒ आ
न॑मन्ति। इ॒मे श॑स॒वनु॑ष्य॒तो नि पा॑न्ति॥ ३६॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहैव। प्रप्र
जायन्ते अकंवा महोभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मृत्या मरुतः सं मिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय।
सुत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्र
देवेभिरनु ते नृषह्यै। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥३७॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा मघवन्विचेताः।
अपावृधि परिवृतिं न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चरषणीनाम्।
अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि।
चोदद्राध उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः।
वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रं सहमानमाभिः॥३८॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभं चरषणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशै।
तमुष्टुवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमेत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्नं सुर्वर्वद्धेह्यस्मे॥३९॥

वराहैर्विश्वहाञ्जनिष्ठ पृषोद्वरीवृजत्वाद्यो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥—[५]

आ देवो यातु सविता सुरत्नः। अन्तरिक्षप्रा वहमानो
अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशय च प्रसुवं
च भूम। अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यं यजतो
बृहन्तम्। आस्थाद्रथं सविता चित्रभानुः। कृष्णा रजाः

सि तविषीन्द्रधानः। सघा नो देवः सविता सवाय। आ
साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥४०॥

विश्रयमाणो अमतिमुरूचीम्। मूर्तभोजनमधरासतेन।
विजनाञ्छावाः शितिपादो अख्यन्। रथः५ हिरण्यप्रउगं
वहन्तः। शश्वद्विशः सवितुर्देव्यस्य। उपस्थे विश्वा भुवनानि
तस्थुः। वि सुपुर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यत्। गभीरवेपा असुरः
सुनीथः। कैदानीः५ सूर्यः कश्चिकेत। कतमान्द्याः५ रश्मिरस्या
ततान॥४१॥

भगन्धियं वाजयन्तः पुरन्धिम्। नराशः५सो ग्रास्पतिर्नो
अव्यात्। आ ये वामस्य सङ्गथे रयीणाम्। प्रिया देवस्य
सवितुः स्याम। आ नो विश्वे अस्क्रागमन्तु देवाः। मित्रो
अर्यमा वरुणः सजोषाः। भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः।
करन्त्सुषाहा विथुरं न शवः। शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु।
शः५ सरस्वती सह धीभिरस्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शं नो दिव्याः पार्थिवाः
शं नो अप्याः। ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे। मित्रस्य
व्रते वरुणस्य देवाः। ते सौभगं वीरवृद्धोमदप्रः। दधातन्
द्रविणश्चित्रमस्मे। अग्ने याहि दूत्यं वारिषेण्यः। देवाः५
अच्छा ब्रह्मकृता गुणेन। सरस्वतीं मरुतो अश्विनापः। यक्षि
देवान्रत्नधेयाय विश्वान्॥४३॥

द्यौः पितुः पृथिवि मातरधुक्। अग्ने भ्रातर्वसवो मृडता

नः। विश्वं आदित्या अदिते सजोषाः। अस्मभ्यः शर्म
 बहुलं वि यन्त। विश्वे देवाः शृणुतेमः हवं मे। ये
 अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठा। ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्राः।
 आसद्यास्मिन्बर्हिषि मादयध्वम्। आ वा मित्रावरुणा
 हव्यजुष्टिम्। नमसा देवाववसाववृत्याम्॥४४॥

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सह्या अस्माकम्। वृष्टिर्दिव्या सुपारा।
 युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे। युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः।
 अवातिरतमनृतानि विश्वा। ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे। तत्सु
 वा मित्रावरुणा महित्वम्। ईर्मा तस्थुषीरहभिर्दुदुहे। विश्वाः
 पिन्वथ स्वसरस्य धेनाः। अनु वामेकः पविरा ववर्ति॥४५॥

यद्वः हिष्ठन्नाति विदे सुदानू। अच्छिद्रः शर्म भुवनस्य
 गोपा। ततो नो मित्रावरुणाववीष्टम्। सिषासन्तो
 जी(जि?)गिवाः सः स्याम। आ नो मित्रावरुणा हव्यदातिम्।
 घृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिडाभिः। प्रति वामत्र वरमा जनाय।
 पूर्णीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः। प्र बाहवा सिसृतजीवसे नः।
 आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन॥४६॥

आ नो जनै श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा। इमा
 रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः। क्षिप्रेषवे देवाय स्वधाम्ने। अषाढाय
 सहमानाय मीढुषे। तिग्मायुधाय भरता शृणोतन। त्वादत्तेभी
 रुद्र शन्तमेभिः। शतः हिमा अशीय भेषजेभिः। व्यस्मद्वेषो

वित॒रं व्य॑हः। व्य॒मी॒वा॑श्चा॒तय॑स्वा॒ वि॒षू॒चीः॥४७॥

अ॒र्ह॒न्वि॒भर्षि॑ मा न॒स्तो॒के। आ ते॑ पि॒त॒र्म॒रुता॑ सु॒म्रमे॑तु। मा
नः॒ सूर्य॑स्य स॒न्दृशो॑ यु॒योथाः॑। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॒र्वति॑ क्षमे॒त।
प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृष॒भ चे॒कितान॑।
यथा॑ दे॒व न ह॑णी॒षे न ह॑सि। हा॒व॒न॒श्रू॒र्नो रु॒द्रेह॑ बो॒धि।
बृ॒ह॒द्व॒दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः स्तु॒हि श्रु॒तम्।
मी॒दु॒ष्ट॒मा॒र्ह॒न्वि॒भर्षि॑। त्वम॑ग्रे रु॒द्र आ वो॒ राजा॑नम्॥४८॥

वसू॑नि त॒ताना॑स्तु वि॒श्वान् व॒वृ॒त्यां व॒वर्ति॑ घृ॒तेन॒ वि॒षू॒चीः श्रु॒त॒न्द्वे च॥ [६]

सूर्यो॑ दे॒वीमु॒षस॑श्च रोच॑माना॒मर्यः॑। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
यत्रा॒ नरो॑ दे॒व॒यन्तो॑ यु॒गानि॑। वि॒त॒न्वते॑ प्र॒ति भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्।
भ॒द्रा अ॒श्वा ह॒रितः॑ सूर्य॑स्य। चि॒त्रा ए॒द॒ग्वा अ॒नु॒मा॒द्यासः॑।
न॒म॒स्यन्तो॑ दि॒व आ पृ॒ष्ठम॑स्थुः। परि॑ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति
स॒द्यः। तत्सूर्य॑स्य दे॒व॒त्वन्त॑न्महि॒त्वम्। म॒ध्या क॒र्तो॒र्वित॑त॒श्च
सञ्ज॑भार॥४९॥

य॒दे॒दयु॑क्त ह॒रितः॑ स॒धस्था॑त्। आ॒द्रा॒त्री वा॑स॒स्तनु॑ते सि॒मस्मै॑।
तन्मि॒त्रस्य॑ वरु॑णस्याभि॒चक्षे॑। सूर्यो॑ रू॒पं कृ॑णुते द्यो॒रुप॑स्थे॑।
अ॒न॒न्त॒म॒न्य॒द्रुश॑दस्य॒ पाजः॑। कृ॒ष्णम॒न्य॒द्धरि॑तः सं भ॑रन्ति।
अ॒द्या दे॒वा उ॒दि॒ता सूर्य॑स्य। निर॑ह॒सः पि॒पृ॒तान्नि॑रव॒द्यात्।
तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मा॒मह॑न्ताम्। अ॒दि॒तिः सि॒न्धुः पृथि॒वी उ॒त
द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचक्षा उदैति। दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः।
 नूनञ्जनाः सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शं
 नो भव चक्षांसां शं नो अह्ना। शं भानुना शं हिमा शं घृणेन।
 यथा शमस्मै शमसद्दुरोणे। तत्सूर्यं द्रविणन्धेहि चित्रम्। चित्रं
 देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥५१॥

आप्राद्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा जगत्तस्तुस्थुषश्च।
 त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीपम्। त्वष्टा वीरं पिशङ्गरूपः।
 दशेमन्त्वष्टुर्जनयन्त गर्भम्। अतन्द्रासो युवतयो बिभर्त्रम्।
 तिग्मानीकः स्वयंशसञ्जनैषु। विरोचमानं परिषीन्नयन्ति।
 आविष्टो वर्धते चारुरासु। जिह्मानामूर्ध्वस्वयंशा
 उपस्थे॥५२॥

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीचीं सिंहं प्रतिजोषयेते।
 मित्रो जनान्प्र स मित्र। अयं मित्रो नमस्यः सुशेवः। राजा
 सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः। तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि
 भद्रे सौमनसे स्याम। अनमीवास इडया मदन्तः। मितज्मवो
 वरिमन्त्रा पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्ष्यन्तः॥५३॥

वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम। मित्रं न ईं शिम्या गोषु
 गव्यवत्। स्वाधियो विदथे अप्सवर्जीजनन्। अरेजयतां
 रोदसी पाजसा गिरा। प्रति प्रियं यजतञ्जनुषामवः। महा
 आदित्यो नमसोपसद्यः। यातयञ्जनो गृणते सुशेवः। तस्मा
 एतत्पन्यतमाय जुष्टम्। अग्नौ मित्राय हविरा जुहोत। आ

वा॒५ रथो॒ रोद॑सी ब॒द्धधा॒नः॥५४॥

हि॒र॒ण्य॒यो वृष॑भि॒र्या॒त्वश्वैः॑। घृ॒तव॑र्त॒निः प॒वि॒भीरु॑चा॒नः।
इ॒षाव्रौ॑ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स प॑प्र॒थानो॒ अ॒भि प॒ञ्च भू॑मः।
त्रि॒व॒न्धुरो म॒न॒साया॑तु यु॒क्तः। वि॒शो ये॒न ग॒च्छ॑थो दे॒व॒यन्तीः॑।
कु॒त्रा चि॒द्याम॑म॒श्विना॒ दधा॑ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॑तम॒र्वाक्।
द॒स्त्रा नि॒धिं म॒धुम॑न्तं पि॒बाथः॑। वि वा॒५ रथो॒ व॒ध्वा
याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑ दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्य॑म्। यु॒वोः श्रि॒यं परि॒ योषा॑वृणीत।
सू॒रो दु॒हिता॑ परि॒तक्मि॑यायाम्। यद्वै॒व॒यन्त॑मव॒थः श॒चीभिः॑।
परि॑घ्न॒५ सवा॑ म॒नावा॑ व॒यो॒गाम्। यो ह॒स्यवा॑५ रथि॒राव॑स्त
उ॒स्त्राः। रथो॑ यु॒जानः॑ परि॒याति॑ वर्तिः। तेन॑ नः शं यो॒रुष॑सो
व्यु॒ष्टौ। न्य॑श्विना वह॒तं य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॒ज्युम॑विवि॒द्ध५
समु॒द्रे॥५६॥

उद॑ह॒थुर॑र्ण॒सो अ॒स्त्रि॒धानैः॑। प॒त॒त्रिभि॑र॒श्रमै॑र॒व्यथि॑भिः।
द॒५स॑ना॒भिर॑श्विना पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नी॒षोमा॒ यो अ॒द्य वा॑म्।
इ॒दं वचः॑ स॒पर्य॑ति। तस्मै॑ ध॒त्त५ सु॒वीर्य॑म्। ग॒वां पोष॑ः
स्व॒श्वेय॑म्। यो अ॒ग्नी॒षोमा॑ ह॒विषा॑ स॒पर्या॑त्। दे॒व॒द्रीचा॒ म॒न॒सा
यो घृ॑तेन। तस्य॑ ब्र॒त५ र॑क्ष॒तं पा॒तम॑५हंसः॥५७॥

वि॒शे ज॒नाय॑ म॒हि श॑र्म यच्छ॒तम्। अ॒ग्नी॒षोमा॒ य
आ॒हु॒तिम्। यो वा॒न्दाशा॑द्ध॒विष्कृ॑तिम्। स प्र॒जया॑ सु॒वीर्य॑म्।

विश्वमायुर्व्यञ्जवत्। अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वाम्।
यदमुष्णीतमवसं पणिङ्गोः। अवातिरतं प्रथयस्य शेषः।
अविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमं सु
मेऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जभार द्यौरग्रेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्धधानो वध्वा यादमानः समुद्रेऽहंसः प्रस्थितस्य॥—[७]

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाभिः।
यो मा ददाति स इदेव माऽऽवाः। अहमन्नमन्नमदन्तमग्नि।
पूर्वमग्रेरपि दहत्यन्नम्। यत्तौ हासाते अहमुत्तरेषु। व्यात्तमस्य
पशवः सुजम्भम्। पश्यन्ति धीराः प्रचरन्ति पाकाः।
जहाम्यन्यन्न जहाम्यन्यम्। अहमन्नं वशमिच्चरामि॥५९॥

समानमर्थं पर्येमि भुञ्जत्। को मामन्नं मनुष्यो दयेत। पराके
अन्नं निहितं लोक एतत्। विश्वेदेवैः पितृभिर्गुप्तमन्नम्।
यदद्यते लुप्यते यत्परोप्यते। शततमी सा तनूर्मे बभूव।
महान्तौ चरू सकृद्गुधेन पप्रौ। दिवं च पृथिवीं पृथिवीं च
साकम्। तत्सम्पिबन्तो न मिनन्ति वेधसः। नैतद्भूयो भवति
नो कनीयः॥६०॥

अन्नं प्राणमन्नमपानमाहुः। अन्नं मृत्युं तमु जीवातुमाहुः।
अन्नं ब्रह्माणो जरसं वदन्ति। अन्नमाहुः प्रजननं प्रजानाम्।
मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः। सत्यं ब्रवीमि वध इत्स तस्य।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायम्। केवलाघो भवति केवलादी।

अ॒हं मे॒घः स्त॒नय॒न्वर्ष॑न्नस्मि। मा॒म॒द॒न्त्य॒हम॑द्भ्य॒न्यान्॥६१॥

अ॒ह॑ꣳ स॒द॒मृ॒तो भ॑वामि। म॒दा॑दि॒त्या अ॒धि॒ सर्वे॑ तपन्ति।
दे॒वीं वाच॑म॒जन॑यन्त॒ यद्वा॑ग्वद॒न्ती। अ॒न॒न्ता॒म॒न्ता॒दधि॑ निर्मितां
म॒हीम्। यस्यां॑ दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑क्षरां द्वि॒पदा॑ꣳ
षट्प॑दां च। वाचं॑ दे॒वा उप॑ जीवन्ति॒ विश्वे॑। वाचं॑ दे॒वा उप॑
जीवन्ति॒ विश्वे॑। वाचं॑ गन्ध॒र्वाः प॒शवो॑ मनु॒ष्याः। वा॒ची॒मा वि॒श्वा
भुव॑नान्यर्पिता॥६२॥

सा नो॑ ह॒वं जुष॑ता॒मिन्द्र॑पत्नी। वा॒ग॒क्षरं॑ प्रथ॒म॒जा ऋ॑तस्य।
वेदा॑नां मा॒ताऽमृ॑तस्य॒ नाभिः॑। सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमा॑गात्।
अव॑न्ती दे॒वी सु॒हवा॑ मे अस्तु। या॒मृष॑यो म॒न्त्रकृ॑तो
मनी॒षिणः॑। अ॒न्वैच्छं॑ दे॒वास्तप॑सा॒ श्रमे॑ण। ता॒न्दे॒वीं वाच॑ꣳ
ह॒विषा॑ यजामहे। सा नो॑ दधातु सु॒कृत॑स्य॒ लोके॑। च॒त्वारि॑
वाक्प॑रिमिता प॒दानि॑॥६३॥

तानि॑ विदुर्ब्रा॒ह्मणा॑ ये मनी॒षिणः॑। गुहा॒ त्रीणि॑ निहि॒ता
नेङ्ग॑यन्ति। तुरी॒यं वा॒चो म॑नु॒ष्या वद॑न्ति। श्र॒द्धया॑ऽग्निः
समि॑ध्यते। श्र॒द्धया॑ विन्दते ह॒विः। श्र॒द्धां भग॑स्य मूर्ध॒नि।
वच॑सा वे॒दया॑मसि। प्रि॒यꣳ श्र॑द्धे दद॑तः। प्रि॒यꣳ श्र॑द्धे
दिदा॑सतः। प्रि॒यं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु॥६४॥

इ॒दं म॑ उ॒दितं॑ कृ॒धि। यथा॑ दे॒वा असु॑रेषु। श्र॒द्धा॒मु॒ग्रेषु॑ च॒क्रिरे॑।
ए॒वं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु। अ॒स्माक॑मु॒दितं॑ कृ॒धि। श्र॒द्धां दे॒वा

यजमानाः। वा॒युगो॑पा॒ उपा॑सते। श्रद्धा॑ ५ हृद॒य्ययाऽऽकू॑त्या।
श्रद्धया॑ हूयते ह॒विः। श्रद्धां॑ प्रा॒तर्ह॑वामहे॥६५॥

श्रद्धां॑ म॒ध्यन्दि॑नं॒ परि॑। श्रद्धा॑ ५ सूर्य॑स्य नि॒मृचि॑। श्रद्धे
श्रद्धा॑पयेह मा॑। श्रद्धा॑ दे॒वानधि॑ वस्ते। श्रद्धा॑ वि॒श्वमि॑दं
जग॑त्। श्रद्धां॑ का॒र्मस्य॑ मा॒तरम्। ह॒विषा॑ वर्धयामसि। ब्रह्म॑
जज्ञा॑नं प्रथ॒मं पु॑रस्ता॑त्। वि सी॑म॒तः सु॑रुचो॑ वे॒न आ॑वः। स
बु॒ध्रिया॑ उप॒ मा अ॑स्य वि॒ष्ठाः॥६६॥

स॒तश्च॒ योनि॑मस॑तश्च॒ विवः॑। पि॒ता वि॒राजा॑मृष॒भो र॑यी॒णाम्।
अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वरूप॑ आ॒विवेश॑। तम॒कैर॒भ्यर्च॑न्ति व॒त्सम्। ब्रह्म॑
सन्तं॒ ब्रह्म॑णा वर्धय॑न्तः। ब्रह्म॑ दे॒वान॑जनयत्। ब्रह्म॑ वि॒श्वमि॑दं
जग॑त्। ब्रह्म॑णः क्ष॒त्रं निर्मि॑तम्। ब्रह्म॑ ब्राह्म॒ण आ॒त्मना॑।
अ॒न्तर॑स्मिन्नि॒मे लो॒काः॥६७॥

अ॒न्तर्वि॑श्वमि॒दं जग॑त्। ब्रह्मै॒व भू॒तानां॑ ज्येष्ठ॑म्। तेन॒ कोऽर॑हति
स्पर्धितु॑म्। ब्रह्म॑न्दे॒वास्त्रय॑स्त्रि॒ंशत्। ब्रह्म॑न्निन्द्रप्रजाप॑ती। ब्रह्म॑न्
ह॒ विश्वा॑ भू॒तानि॑। ना॒वीवा॒न्तः समा॑हि॒ता। च॒तस्र॑ आ॒शाः
प्रच॑रन्त्व॒ग्नयः॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञं न॑यतु प्रजा॒नन्। घृ॒तं पि॒न्वन्न॑जर॒ं
सु॒वीर॑म्॥६८॥

ब्रह्म॑ स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गा॒वो अ॒ग्नन्नु॑त भ॒द्रम॑क्रन्।
सीद॑न्तु गो॒ष्ठे र॒णय॑न्त्व॒स्मे। प्र॒जाव॑तीः पु॒रुरू॑पा इ॒ह स्युः॑।
इन्द्रा॑य पूर्वीरु॒षसो॑ दुहा॑नाः। इन्द्रो॑ यज्व॑ने पृ॒णते॑ च॒ शिक्ष॑ति।

उपेद्व॑दाति॒ न स्वं मु॑षायति। भूयो॑भूयो र॒यिमिद॑स्य वर्ध॒यन्।
अभि॑न्ने खि॒ल्ले नि द॑धाति देव॒युम्। न ता न॑शन्ति॒ न ता
अर्वा॑॥६९॥

गावो॒ भगो॒ गाव॒ इन्द्रो॑ मे अच्छात्। गावः॒ सोम॑स्य प्रथ॒मस्य॑
भ॒क्षः। इ॒मा या गावः॑ सज॑नास॒ इन्द्रः॑। इच्छा॑मीद्ध॒दा मन॑सा
चि॒दिन्द्र॑म्। यूयं॑ गा॒वो मेद॑यथा कृ॒शश्चि॑त्। अ॒श्लील॑श्चि॒त्कृणु॑था
सु॒प्रती॑कम्। भ॒द्रं गृ॒हं कृ॑णुथ भद्र॑वाचः। बृ॒हद्वो॒ वयं॑ उच्यते
स॒भासु॑। प्र॒जाव॑तीः स॒यव॑सः॒ रि॒शन्तीः॑। शुद्धा॑ अ॒पः सु॑प्रपा॒णे
पिब॑न्तीः। मा वः॑ स्ते॒न ई॑शत् माऽघ॑शः॒सः। परि॑ वो हे॒ती
रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्यात्। उपे॒दमु॑प॒पर्व॑नम्। आ॒सु गो॑षू॒पपृ॑च्यताम्।
उप॑र्ष॒भस्य॒ रेत॑सि। उपे॑न्द्र॒ तव॑ वी॒र्ये॑॥७०॥

चरा॒मि कर्नो॑योऽन्या॒नर्पिता॑ प॒दानि॒ यज्व॑सु हवामहे वि॒ष्टा लो॒काः सु॒वीर॑मर्वा पिब॑न्तीः षड्॥[८]

ता सूर्या॑चन्द्र॒मसा॑ वि॒श्वभृ॑त्त॒मा म॒हत्। तेजो॒ वसु॑म॒द्राज॑तो
दि॒वि। सा॒मात्मा॑ना चरतः॒ साम॑चा॒रिणा॑। ययो॑र्व्र॒तं न म॒मे जा॑तुं
दे॒वयोः॑। उ॒भाव॑न्तौ परि॑ यात् अ॒म्या॑। दि॒वो न र॒श्मीऽस्त॑नुतो
व्य॑र्ण॒वे। उ॒भा भु॑वन्ती भुव॑ना क॒विक्र॑तू। सूर्या॑ न च॒न्द्रा
च॑रतो ह॒ताम॑ती। पती॑ द्यु॒मद्वि॑श्व॒विदा॑ उ॒भा दि॒वः। सूर्या॑ उ॒भा
च॒न्द्रम॑सा विचक्ष॒णा॥७१॥

वि॒श्ववा॑रा वरि॒वोभा॑ वरे॑ण्या। ता नो॑ऽवतं मति॒मन्ता॒ महि॑व्रता।
वि॒श्वव॑प॒री प्र॒तर॑णा तर॒न्ता। सु॒वर्वि॑दा दृ॒शये॒ भूरि॑र॒श्मी।

सूर्या॑ हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वे॒षद॑र्शता। म॒न॒स्विनो॒भानु॑च॒रतो॑नु
स॒न्दि॒वम्। अ॒स्य श्रवो॑ न॒द्यः स॒प्त बि॑भ्रति। द्या॒वा क्षा॒मा पृ॑थि॒वी
द॑र्श॒तं व॒पुः। अ॒स्मे सूर्या॑च॒न्द्रम॑साऽभि॒चक्षे॑। श्र॒द्धेक॑मिन्द्र
च॒रतो॑ वि॒चर्तु॑रम्॥ ७२॥

पूर्वा॑परं च॒रतो॑ मा॒ययै॑तौ। शि॒शू क्री॑ड॒न्तौ परि॑ यातो अध्व॒रम्।
वि॒श्वान्य॑न्यो भुव॑नाऽभि॒ चष्टे॑। ऋ॒तून॑न्यो वि॒दध॑ञ्जायते पुनः॑।
हि॒रण्य॑वर्णाः शुच॑यः पाव॒का या॒सां राजा॑। या॒सां दे॒वाः
शि॒वेन॑ मा॒ चक्षु॑षा पश्यत। आपो॑ भ॒द्रा आ॑दि॒त्यं श्या॑मि।
नास॑दासी॒न्नो सदा॑सी॒त्तदानी॑म्। नासी॒द्रजो॑ नो व्यो॒मा प॒रो
यत्। कि॒माव॑रीवः कु॒ह कस्य॑ श॒र्मन॑॥ ७३॥

अ॒म्भः कि॒मासी॑द्र॒हनं॑ ग॒भीर॑म्। न मृ॒त्युर॑मृ॒तं तर्हि॑ ना।
रात्रि॑या॒ अहं॑ आसी॒त्प्रके॑तः। आनी॑दवा॒तं स्व॒धया॑ तदे॒कम्।
तस्मा॑द्धान्यं न प॒रः किञ्च॒नास॑। तम॑ आसी॒त्तम॑सा गू॒ढम॑ग्रे
प्र॒के॒तम्। स॒लिल॑ सर्व॒मा इ॒दम्। तु॒च्छेना॒भ्वपि॑हितं
यदा॑सी॒त्। तम॑स॒स्तन्म॑हि॒ना जा॑य॒तैक॑म्। का॒मस्त॑दग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑॥ ७४॥

मन॑सो रे॒तः प्रथ॑मं यदासी॒त्। स॒तो ब॒न्धुम॑स॒न्ति नि॑र॒विन्द॑न्।
हृ॒दि प्र॒ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा। ति॒रश्ची॑नो वि॒ततो॑
र॒श्मिरे॑षाम्। अधः॑ स्वि॒दासी॑(३)दु॒परि॑ स्वि॒दासी॑(३)त्।
रे॒तो॒धा आ॑सन्महि॒मानं॑ आ॒सन्। स्व॒धा अ॒वस्ता॑त्प्रय॒तिः

प॒रस्ता॑त्। को अ॒द्धा वे॑द॒ क इ॒ह प्र वो॑चत्। कु॒त आ॒जा॒ता
कु॒त इ॒यं वि॒सृष्टिः॑। अ॒र्वाग्दे॒वा अ॒स्य वि॒स॒र्जना॑य॥७५॥

अथा॒ को वे॑द॒ यत॑ आब॒भूव॑। इ॒यं वि॒सृष्टि॑र्यत॑ आब॒भूव॑।
यदि॑ वा द॒धे यदि॑ वा न। यो अ॒स्याध्य॑क्षः पर॒मे व्यो॑मन्।
सो अ॒ङ्ग वे॑द॒ यदि॑ वा न वे॒द। कि॒ं॒स्वि॒द्वन॑ङ्क उ॒ स वृ॑क्ष
आसी॑त्। यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा
पृ॒च्छते॑दु॒तत्। यद॒ध्यति॑ष्ठद्भु॒वनानि॑ धा॒रयन्। ब्र॒ह्म वनं॑ ब्र॒ह्म स
वृ॒क्ष आसी॑त्॥७६॥

यतो॒ द्यावा॑पृथि॒वी नि॑ष्टत॒क्षुः। मनी॑षिणो॒ मन॑सा वि॒ब्रवी॑मि वः।
ब्र॒ह्माध्य॑तिष्ठद्भु॒वनानि॑ धा॒रयन्। प्रा॒तर॒ग्निं प्रा॒तरि॒न्द्रं ह॒वामहे॑।
प्रा॒तर्मि॑त्रावरु॒णा प्रा॒तर॒श्विना॑। प्रा॒तर्भ॑गं पू॒षणं॑ ब्र॒ह्मण॑स्पतिम्।
प्रा॒तः सोम॑मु॒त रु॒द्रं हु॑वेम। प्रा॒तर्जि॑तं भ॒गमु॑ग्रं हु॑वेम। व॒यं
पु॒त्रमदि॑ते॒र्यो वि॑ध॒र्ता। आ॒ध्रश्चि॒द्यं मन्य॑मानस्तु॒रश्चित्॥७७॥

राजा॑ चि॒द्यं भ॑गं भ॒क्षीत्याह॑। भ॒ग प्र॑णे॒तर्भ॑ग॒ सत्य॑राधः। भ॒गेमां
धि॒यमु॑द॒व द॑दन्नः। भ॒ग प्र णो॑ जनय॒ गोभि॑रश्वैः। भ॒ग प्र
नृभि॑र्नृ॒वन्तः स्या॑म। उ॒तेदानीं॑ भ॒गव॑न्तः स्या॑म। उ॒त प्र॑पि॒त्व
उ॒त मध्ये॑ अ॒ह्नाम्। उ॒तोदि॑ता म॒घव॑न्त्सूर्य॒स्य। व॒यं दे॒वानां॑
सु॒म॒तौ स्या॑म। भ॒ग ए॒व भ॑ग॒वां अस्तु॑ दे॒वाः॥७८॥

तेन॑ व॒यं भ॑गवन्तः स्या॑म। तं त्वा॑ भ॒ग सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि। स
नो॑ भ॒ग पुर॑ ए॒ता भ॑वे॒ह। सम॑ध्व॒रायो॒षसो॑ नमन्त। द॒धि॒क्रावे॑व

शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भगं नः। रथमिवाश्वा
वाजिन आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासः। वीरवतीः
सदमुच्छन्तु भद्राः। घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः॥७९॥

विचक्षणा विचर्तुरं शर्मन्नाधि विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्तुरश्चिदेवाः प्रपीना
एकं च॥—[९] पीवौन्नान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरस्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो
देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नव॥९॥

पीवौन्नामग्ने त्वं पारयानाधृष्यः शुचिन्नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्नं प्राणमन्नन्ता सूर्याचन्द्रमसा
नवसप्ततिः॥७९॥

पीवौन्नाय्यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

This PDF was downloaded from <http://stotrasamhita.github.io>.

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>